

Regeringens proposition 2000/01:72

Vuxnas lärande och utvecklingen av vuxenutbildningen

Prop.
2000/01:72

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 22 februari 2001

Lena Hjelm-Wallén

Ingegerd Wärnersson
(Utbildningsdepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen läggs förslag om mål och strategi för utveckling av vuxnas lärande. Förslagen rörande utvecklingen av vuxenutbildningen tar sin utgångspunkt i en analys av innebörden av begreppet livslångt lärande. Den framtida vuxenutbildningen skall möta människor och tillgodose deras behov av lärande utifrån den enskilda personens önskemål, behov och förutsättningar och stödja vuxnas delaktighet i det livslånga lärandet.

Propositionen betonar vikten av att det förnyelse- och utvecklingsarbete som bedrivits under kunskapslyftet tas tillvara, vidareutvecklas och integreras i verksamheten. Skolhuvudmännens ansvar härför betonas.

Betydelsen av att kommunerna – i samverkan med andra kommuner, folkbildningen och privata utbildningsanordnare – utvecklar en roll inte bara som utbildningsanordnare utan också som samordnare av informationsinsatser, vägledning, utbildningsmöjligheter framhålls. Särskilda medel föreslås ställas till kommunernas förfogande år 2002.

Satsningar föreslås på forskning och på kompetensutveckling av lärare inom vuxenutbildningen för att utveckla vuxenpedagogiskt arbetssätt och specialpedagogik.

Förbättrade möjligheter för personer med funktionshinder att delta i vuxenutbildning föreslås bl.a. genom ett vidgat uppdrag till den nya myndigheten för specialpedagogiska frågor och satsningar på utveckling

av t.ex. Internet-baserade läromedel för döva och hörselskadade. Kommunerna föreslås få ytterligare resurser för utbyggnad av särvox, som föreslås kunna innefatta estetisk verksamhet.

Ändring i skollagen (1985:1100) föreslås så att vuxenutbildningen ges möjlighet att tillgodose enskilda människors behov av en bredare kompetensutveckling på gymnasial nivå än vad nuvarande regler tillåter.

Statens skolor för vuxna föreslås få en vidgad roll som innebär att skolorna förutom att erbjuda distansutbildning även skall stödja kommunernas användning av distansmetoder.

Skollagen (1985:1100) föreslås ändrad så att rätten till svenska för invandrare omfattar alla vuxna invandrare. Kursplanen för sfi skall kunna differentieras.

Inriktningen för en ny statlig utvärdering av folkbildningen redovisas.

Förslag förs fram om ett nytt rekryterande studiebidrag inom studiemedelssystemets ram, motsvarande 100 eller 122,5 procent av studiemedlen. Bidraget utformas så att det kan användas som ett verktyg i den uppsökande verksamheten.

Ett nytt riktat statsbidrag motsvarande ca 47 000 platser i kommunal vuxenutbildning och ca 7 000 platser inom folkhögskolan föreslås för perioden 2003–2005.

1	Förslag till riksdagsbeslut	4
2	Lagtext	5
	2.1 Förslag till lag om ändring i skollagen (1985:1100).....	5
	2.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1108) om statens skolor för vuxna	6
3	Ärendet och dess beredning	7
4	Bakgrund.....	8
	4.1 Omfattning och erfarenheter av kunskapslyftet	10
5	Mål och strategi för vuxnas lärande.....	14
6	Flexibelt lärande.....	30
	6.1 Inledning	30
	6.2 Pedagogisk-metodisk utveckling	30
7	Att främja vuxnas lärande	40
8	Kommunal vuxenutbildning	49
	8.1 Fortsatt utveckling efter projektiden.....	49
	8.2 En vidgad roll för SSV.....	54
9	Svenskundervisning för invandrare (Sfi)	58
10	Särvux	64
11	Folkbildningen	66
	11.1 Bakgrund.....	66
	11.2 Folkbildningen och det livslånga lärandet	67
	11.3 Utvärdering av folkbildningen.....	68
12	Personer med funktionshinder och det livslånga lärande.....	74
13	Studiefinansiering	81
	13.1 Förbättrade studiemedel för vuxnas lärande	81
14	Nationell styrning.....	86
	14.1 Nytt statsbidrag	86
	14.2 En ny författningsreglering	89
	14.3 Frågan om rätt till viss utbildning	90
	Bilaga 1 Förteckning av remissinstanser som avgivit yttrande över betänkandet Kunskapsbygget 2000 – det livslånga lärandet (SOU 2000:28)	93
	Bilaga 2 Förteckning av deltagare vid remissmöte med anledning av Statskontorets rapport (Statskontoret 2000:27).....	95

1 Förslag till riksdagsbeslut

Prop. 2000/01:72

Regeringen föreslår att riksdagen

dels antar regeringens förslag till

1. lag om ändring i skollagen (1985:1100),
2. lag om ändring i lagen (1991:1108) om statens skolor för vuxna,

dels godkänner vad regeringen förordar om

3. mål och strategi för vuxnas lärande (kapitel 5),
4. en särskild form av studiemedel för vissa vuxenstuderande (kapitel 13),
5. inrättande av ett nytt statsbidrag till kommuner och folkbildningen (avsnitt 14.1).

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i skollagen (1985:1100)

Härigenom föreskrivs att 11 kap. 2 § och 13 kap. 1 § skollagen (1985:1100)¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 kap.

2 §

Grundläggande vuxenutbildning syftar till att ge vuxna sådana kunskaper och färdigheter som de behöver för att delta i samhälls- och arbetsliv. Den skall också syfta till att möjliggöra fortsatta studier.

Gymnasial vuxenutbildning syftar till att ge vuxna kunskaper och färdigheter *motsvarande de som ungdomar kan få genom gymnasieskolan.*

Gymnasial vuxenutbildning syftar till att ge vuxna kunskaper och färdigheter *på en nivå som motsvarar den som utbildningen i gymnasieskolan skall ge.*

Påbyggnadsutbildning syftar till att ge vuxna en sådan utbildning som leder till en ny nivå inom deras yrke eller till ett nytt yrke. Vad som sägs i detta kapitel om gymnasial vuxenutbildning gäller också påbyggnadsutbildning.

13 kap.

1 §

Sfi syftar till att ge vuxna *nyanlända* invandrare grundläggande kunskaper i svenska språket och om det svenska samhället.

Utbildningen anordnas som *en kurs.*

Sfi syftar till att ge vuxna invandrare grundläggande kunskaper i svenska språket och om det svenska samhället.

Utbildningen anordnas som *kurser.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

¹ Lagen omtryckt 1997:1212.

2.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1108) om statens skolor för vuxna

Prop. 2000/01:72

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (1991:1108) om statens skolor för vuxna skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Statens skolor för vuxna skall komplettera den kommunala vuxenutbildningen genom att erbjuda utbildning av i huvudsak samma slag i form av distansundervisning.

1 §

Statens skolor för vuxna skall *stödja kommunernas användning av distansmetoder i vuxenutbildningen och* komplettera den kommunala vuxenutbildningen genom att erbjuda utbildning av i huvudsak samma slag i form av distansundervisning.

Regeringen bestämmer om skolornas förläggning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2001.

Genom beslut den 1 juni 1995 tillkallade regeringen en parlamentarisk kommitté (dir. 1995:67) för att utreda vissa frågor rörande vuxenutbildningen. Kommittén tog sig namnet Kunskapslyftskommittén (KLK). Uppdraget var att i ett första steg föreslå mål för ett nationellt kunskapslyft för vuxna som en del i en strategi för ett livslångt lärande. I ett andra steg bestod uppdraget i att lägga fram förslag till ansvarsfördelning mellan den offentligt finansierade utbildningen, arbetslivet och individen. Kommitténs arbete skulle vara slutfört senast den 1 mars 1997. Kommittén publicerade i februari 1996 ett första delbetänkande, *En strategi för kunskapslyft och livslångt lärande* (SOU 1996:27). Betänkandet har remissbehandlats.

I tilläggsdirektiv (dir. 1996:71) den 12 september 1996 gav regeringen KLK i uppdrag att följa den femåriga vuxenutbildningssatsningen och årligen rapportera till regeringen samt ansvara för att fristående utvärderingar skulle komma till stånd. Uppdraget i sin helhet skulle slutföras den 1 mars 2000. Kommittén har i enlighet med dessa tilläggsdirektiv överlämnat två delbetänkanden, den 1 april 1998 respektive den 1 april 1999, *Vuxenutbildning och livslångt lärande – Situationen inför och under första året med Kunskapslyftet* (SOU 1998:51) och *Vuxenutbildning för alla? – Andra året med Kunskapslyftet* (SOU 1999:39). Dessa delbetänkande har remissbehandlats. Sammanställningar av remissvaren finns tillgängliga i Utbildningsdepartementet (dnr. U1998/2129/V och U1999/1523/V).

Genom tilläggsdirektiv (dir. 1997:104) den 18 september 1997 gav regeringen KLK i uppdrag att rapportera om funktionshinderades möjligheter att delta i vuxenutbildning.

Under våren 1999 lät regeringen remissbehandla en inom Utbildningsdepartementet upprättad promemoria om *Handläggning av ansökningar om särskilt utbildningsbidrag*. Remissvaren finns tillgängliga i Utbildningsdepartementet (dnr. U1999/2148/ST).

I april 2000 överlämnade KLK sitt slutbetänkande *Kunskapsbygget 2000 – det livslånga lärandet* (SOU 2000:28). Betänkandet har remissbehandlats. Förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 1*. En sammanställning av remissvaren finns tillgänglig i Utbildningsdepartementet (dnr. U2000/1585/V).

Med anledning av förslag i KLK:s delbetänkande (SOU 1999:39) uppdrog regeringen den 25 november 1999 åt Statskontoret att överväga bl.a. för- och nackdelar med en inordning av svenskundervisning för invandrare i den kommunala vuxenutbildningen och gymnasieskolan. Statskontorets rapport *Svenskundervisning för invandrare (sfi) – en egen skolform eller del av komvux?* har behandlats vid ett remissmöte, som anordnades av Utbildningsdepartementet den 20 september 2000. Förteckning över remissinstanser finns i *bilaga 2*. Minnesanteckningar från remissmötet finns tillgängliga i Utbildningsdepartementet (dnr. U2000/2747/V).

Riktlinjerna för en landsomfattande, särskild satsning på vuxenutbildning presenterades i den s.k. sysselsättningspropositionen, *Vissa åtgärder för att halvera arbetslösheten till år 2000, ändrade anslag för budgetåret 1995/96, finansiering m.m.* (prop. 1995/96:222, bet. 1995/96:FiU15, rskr. 1995/96:307) och regleras i förordningen (1998:276) om statligt stöd till särskilda satsningar på utbildning av vuxna. Satsningen, som påbörjades den 1 juli 1997, avser att under en femårsperiod årligen ställa statliga medel till förfogande för att genomföra vuxenutbildning motsvarande 100 000 årsstudieplatser inom kommunal vuxenutbildning och folkhögskola. Målgruppen är i första hand arbetslösa som saknar treårig gymnasiekompetens. Anställda och andra kan få delta i mån av plats. Till satsningen knöts ett särskilt utbildningsbidrag (UBS) som ger arbetslösa i åldern 25–55 år möjlighet att under ett år bedriva studier på grundskole- och gymnasienivå med en ersättning motsvarande deras arbetslöshetsersättning.

I juni 1996 inbjöd dåvarande statsrådet Ylva Johansson landets alla kommuner att delta i en femårig satsning för ett nationellt kunskapslyft för vuxna. Av inbjudan till kommunerna framgick att ett viktigt syfte med denna omfattande satsning på vuxenutbildning var att genom förnyelse och utvecklingsarbete lägga grunden till en förändrad vuxenutbildning avpassad för 2000-talets behov efter femårsperiodens slut. Ett annat viktigt syfte som angavs var att öka sysselsättningen och den ekonomiska tillväxten. Vidare betonade regeringen att satsningen skulle präglas av målstyrning och ske i dialog med kommunerna.

Genom beslut den 22 augusti 1996 tillkallade regeringen en delegation med uppgift att förbereda och inledningsvis leda den särskilda vuxenutbildningssatsningen. Delegationen, som senare fick namnet Delegationen för kunskapslyftet, bestod av representanter för dåvarande Utbildnings-, Finans-, Arbetsmarknads-, Inrikes- samt Närings- och handelsdepartementet och hade ställning som myndighet inom Regeringskansliet. Till delegationen var ett sekretariat knutet som svarade för kontakterna med kommunerna och ansvarade för informationsinsatser. Uppdraget att leda satsningen överfördes till Statens skolverk med verkan från och med den 1 juli 1998.

Enligt regeringsbeslut den 12 juni 1997 och den 21 juni 2000 har Skolverket i uppdrag att i samråd med Arbetsmarknadsstyrelsen, Centrala studiestödsnämnden och Statistiska centralbyrån ansvara för halvårsvisa rapporter till regeringen avseende uppföljning av kunskapslyftet. Rapporteringen skall innehålla uppgifter om genomförd volym, information om deltagarna och deras resultat på individnivå samt uppgifter om utbildningsanordnare. I anslutning till sitt remissvar över KLK:s slutbetänkande presenterade Skolverket rapporten *Med vuxenutbildningen i fokus*, som är en sammanfattande analys av de tre första åren inom kunskapslyftet.

Regeringen tillkallade i december 1999 en särskild utredare (dir. 1999:107) med uppgift att utreda vissa frågor rörande vägledningen i skolväsendet mm. Utredaren har i en särskild skrivelse den 22 september 2000 redovisat vissa principiella synpunkter på väg-

ledningsfrågorna. Uppdraget skall i sin helhet redovisas senast den 31 mars 2001.

Den likaledes i december 1999 tillkallade särskilde utredaren (dir. 1999:86) av validering av vuxnas kunskap och kompetens har i en skrivelse den 15 september 2000 redovisat arbetsläget inom utredningen och den försöksverksamhet av validering av utländsk yrkeskompetens som utredaren har i uppdrag att genomföra. Uppdraget skall i sin helhet redovisas senast den 1 oktober 2001.

I en skrivelse från IT-kommissionen hösten 2000 har synpunkter framförts till regeringen rörande behovet av insatser för ett bättre och bredare utbud av Internet-baserad vuxenutbildning. Kommissionen lämnar förslag om att bl.a. etablera kunskapsområdet ”flexibelt lärande på Internet” och att stimulera utvecklingen av flexibla, interaktiva utbildningar på Internet genom en utvecklingsfond. Förslagen syftar till att förbättra synligheten och arbetsmarknadsvärdet av vuxnas kunskaper och att förbättra förutsättningarna för vuxenlärande genom en översyn av studiestödssystemet.

Härutöver har idéer, synpunkter och förslag rörande den framtida utformningen av vuxenutbildningen i Sverige förts fram vid ett stort antal konferenser. Dessa har anordnats av bl.a. Utbildningsdepartementet, Delegationen för kunskapslyftet, Skolverket, enskilda kommuner, Riksförbundet för kommunal och statlig vuxenutbildning (R-vux) och andra organisationer med anknytning till vuxenutbildningssatsningen. Till detta kommer särskilda skrivelser till regeringen från bl.a. kommuner och enskilda samt den allmänna debatten om vuxenutbildning och livslångt lärande.

Förutom de betänkanden som Kunskapslyftskommittén har redovisat till regeringen i enlighet med sina direktiv har kommittén publicerat följande rapporter:

- SOU 1996:164 Livslångt lärande i arbetslivet – steg på vägen mot ett kunskapssamhälle,
- SOU 1996:188 Vuxenutbildare ser på sig själva,
- SOU 1997:120 Vuxenpedagogik i Sverige – Forskning, utbildning, utveckling – En kartläggning,
- SOU 1997:158 Vuxenpedagogik i teori och praktik – Kunskapslyftet i fokus och
- SOU 1999:141 Från Kunskapslyftet till en Strategi för Livslångt Lärande. Ett perspektiv på svensk vuxenutbildningspolitik.

Denna proposition bygger således på ett omfattande underlag, som tagits fram successivt under flera års tid. Härtill skall läggas erfarenheterna av ett brett och rikt varierat förnyelse- och utvecklingsarbete i ett mycket stort antal kommuner. Detta arbete är mera sällan dokumenterat i systematisk form, men har utgjort underlag för många av de rapporter som tagits fram under den period som kunskapslyftet pågått.

Materialets omfattning gör det inte heller möjligt att systematiskt redovisa alla de förslag som förekommer i betänkanden och rapporter samt remissinstansernas och regeringens bedömning av dessa. Enbart i

4.1 Omfattning och erfarenheter av kunskapslyftet

Kunskapslyftet är nu inne på den andra hälften av den femåriga projektperioden. Den satsning som regeringen gjorde har visat sig ge önskade resultat. Enskilda individer har fått en unik möjlighet att öka sin kompetens och samtidigt växa i tro på sin egen förmåga. Det har också visat sig att människor i hög utsträckning tagit tillvara denna möjlighet. Arbetslivets utvecklingspotential har ökat med en välutbildad befolkning både vad gäller möjlighet till arbetsorganisatoriska förändringar och användandet av moderna produktionsmetoder. Den internationella uppmärksamheten som kunskapslyftet rönt, har gett Sverige en plattform att på ett aktivt sätt påverka den europeiska debatten om livslångt lärande. Som en följd av den stora efterfrågan på utbildning kom satsningen att under åren 1998, 1999 och 2000 få en avsevärt större omfattning än vad som ursprungligen avsetts. De statliga anslagen under åren 1997–2000 har uppgått till sammanlagt 11 858 miljoner kronor avseende utbildningskostnader och 28 348 miljoner kronor avseende studiestöd – särskilt utbildningsbidrag (UBS), särskilt vuxenstudiestöd (SVUX) samt särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa (SVUXA). Under denna period har kommunerna årligen genomfört mer verksamhet inom ramen för kunskapslyftet än det antal årsstudieplatser de tilldelats statliga medel för. Av den totala volymen har ca 10 000 platser årligen genomförts som folkhögskolekurser vid folkhögskolor. Denna verksamhet har följts och redovisats av Folkbildningsrådet.

Antalet studerande i kunskapslyftet särredovisas inte från övrig gymnasial vuxenutbildning i Skolverkets halvårsvisa uppföljningar. Dessa uppföljningar avspeglar hela den kommunala vuxenutbildningen på gymnasial nivå. Från det första halvåret med kunskapslyftet hösten 1997 har antalet studerande i kommunernas gymnasiala vuxenutbildning ökat från ca 173 000 studerande till som högst 228 000 våren 1999. Under den period som kunskapslyftet pågått har andelen studerande som saknar treårig gymnasieutbildning varierat mellan 63 och 69 procent. Störst andel korttidsutbildade deltagare finns i landsbygds- och glesbygdskommuner. Under kunskapslyftsperioden har hittills ca 675 000 personer deltagit i kommunal vuxenutbildning i någon omfattning. Av dessa har nästan 630 000 personer studerat minst en kurs på gymnasial nivå. Omfattningen av deras studier uppgår i genomsnitt till ca sex månaders heltidsstudier per person.

Av Skolverkets senaste rapport, *Delrapport 7*, framgår att av det totala antalet studerande inom den kommunala vuxenutbildningen var 83 procent av dem som finansierade sina studier med det särskilda utbildningsbidraget, aktuella på arbetsförmedlingen i anslutning till kursstarten våren 2000. Andelen deltagare över 30 år i den kommunala vuxenutbildningen har ökat från 49 procent hösten 1997 till knappt 60 procent våren 2000. Andelen män i den kommunala vuxenutbildningen var 33 procent våren 2000.

Folkbildningsrådet har rapporterat till regeringen om omfattningen av kunskapslyftet. I rapporterna har rådet bl.a. redovisat antalet invandrare och kvinnor. Andelen kvinnor är ungefär lika hög som i den kommunala vuxenutbildningen. Folkbildningsrådets uppföljningar visar att folkhögskolan har en högre andel funktionshindrade än vad övriga skolformer har.

Utvecklingen av grundläggande vuxenutbildning sedan år 1997 har påverkats dels av i vilken omfattning kommunerna har anordnat orienteringskurser, dels av den ökade flexibiliteten i den kommunala vuxenutbildningen med möjlighet att samtidigt studera på grundläggande och gymnasial nivå.

För att kunna erbjuda en efterfrågestyrd utbildning har kommunerna sedan år 1997 utvecklat olika tillvägagångssätt i syfte att fånga upp de studerandes utbildningsönskemål. Mer än hälften av kommunerna bedöms av Skolverket ha använt sig av de studerandes önskemål som en av flera grunder vid planering av kursutbud. Tre fjärdedelar av kommunerna bestämmer sitt kursutbud efter samråd med arbetsförmedlingen och tar ofta kontakt med arbetsgivare om deras behov av arbetskraft. Flertalet kommuner samverkar med arbetsförmedlingen när det gäller rekrytering av deltagare och den uppsökande verksamheten sker ofta i samarbete med arbetsförmedling och fackliga organisationer.

Alla kommuner erbjuder enligt Skolverket någon form av studie- och yrkesvägledning. Samtliga kommuner har också i sina ansökningar om statsbidrag för kunskapslyftet beskrivit hur de avser att satsa på vägledning. I nästan hälften av landets kommuner är kommunens och arbetsförmedlingens vägledning samlokaliserad. Med både statliga och kommunala medel har s.k. vägledningscentrum byggts upp som har resurser, utrustning och personal med en total vägledningsservice, allt från information om yrken och utbildningar till fördjupade vägledningssamtal. Arbetet med att utforma individuella studieplaner har kommit olika långt och kvaliteten skiftar starkt mellan olika kommuner. I ungefär en tredjedel av kommunerna saknas individuella studieplaner.

Många kommuner arbetar med validering. Begreppet validering har en vid innebörd. Skolverket visar i en rapport att det finns många varierande uppfattningar i kommunerna när det gäller validering. Med validering avser regeringen en strukturerad bedömning, värdering och erkännande av kunskaper och kompetens som uppnåtts både i och utanför det formella utbildningsväsendet. Enligt Skolverket förekommer validering i ungefär en tredjedel av kommunerna och i nästan två tredjedelar av kommunerna pågår utvecklingsarbete inom detta område. Sammantaget efterlyses mer kunskaper inom området.

De allra flesta kommuner använder sig av externa utbildningsanordnare, dvs. andra än kommunens egen vuxenutbildning. Den kvalitetsgranskning, som Skolverket genomfört på uppdrag av regeringen avseende utbildning på entreprenad, visar att externa anordnare ofta erbjuder pedagogiska processer som är utvecklade utifrån de vuxnas perspektiv. Granskningen visar dock att de externa anordnarnas erfarenheter inte alltid tas till vara av kommunerna i utvecklingsarbetet. Vidare tyder granskningen på att det finns brister i kommunernas ledning, styrning och egentillsyn när det gäller utbildning på entreprenad.

Skolverket har följt upp målet att höja utbildningsnivån och redovisat resultatet i en rapport *LYFT eller BREDD?*. Rapporten bygger på en enkätundersökning av deltagare i kommunal vuxenutbildning läsåret 1997/98. Under detta läsår hade en tredjedel av de studerande, som vid studiernas början saknade treårig gymnasieutbildning, höjt sin utbildningsnivå enligt Statistiska centralbyråns s.k. SUN-klassificering. SUN-klassificeringen innebär att en studerande måste fullfölja kurser motsvarande 500 gymnasiepoäng samt ha godkända resultat i engelska, svenska och matematik för att tillgodogöra sig en höjning av utbildningsnivån. Systemet innebär att många som inhämtat kurser som omfattar mer än 500 gymnasiepoäng inte formellt höjs till en ny utbildningsnivå, om inte de specifika kraven på engelska, svenska och matematik varit uppfyllda.

Utvärderingar som utförts på uppdrag av KLK

Resultaten från en undersökning som Inregia AB presenterade våren 2000 *Resultaten av Kunskapslyftets första 18 månader – jämförelser mellan kommunerna* visar att glesbygdskommuner och kommuner där arbetslösheten är hög har satsat mer på kunskapslyftet än andra kommuner. Detsamma gäller även kommuner där andelen korttidsutbildade är hög. Den statistiska analysen visar att det framför allt är fyra faktorer som samvarierar med kommunernas omfattning av verksamheten inom kunskapslyftet. Ju högre arbetslöshet i kommunen, desto fler deltagare i kunskapslyftet. Ju fler korttidsutbildade i en kommun, desto mer satsar man på kunskapslyftet. Ju mindre kommunal vuxenutbildning som tidigare fanns i kommunen, desto mer verksamhet i kunskapslyftet. Studiernas omfattning per kommuninvånare är också större i glesbygdskommuner än i andra typer av kommuner.

Under våren 2000 presenterades också resultatet av en enkätundersökning som genomförts av forskare vid institutionen för pedagogik och didaktik, *Kunskapslyftets effekter på kort sikt. Enkätstudie av deltagare och jämförelsegrupper mellan 1998 och 1999*, Lander R. & Larsson M., Göteborgs universitet. Enligt rapporten var 90 procent av deltagarna nöjda med kunskapslyftet. Studien visar också att tre fjärdedelar av deltagarna i kunskapslyftet hade fått arbete eller gått vidare till fortsatta studier. Huvudslutsatsen i studien är att kunskapslyftets effekter på sysselsättningen inte kan bedömas än. Effekterna förskjuts, eftersom många väljer att fortsätta med sina studier.

Statistiska centralbyrån presenterade våren 2000 en studie som genomförts för att belysa de mer långsiktiga effekterna av vuxenutbildning avseende inkomstförhållanden, högskolestudier och arbetslöshet. (*Inkomst- och sysselsättningseffekter av kommunal vuxenutbildning*, Gun Alm Stenflo, SCB Temarapport 2000:1, Prognosinstitutet). Studerande i kommunal vuxenutbildning åren 1992-1993 har jämförts med studerande i kunskapslyftet år 1997. Resultaten visar att kommunal vuxenutbildning leder till positiva effekter både när det gäller inkomst och sysselsättning. De studerande i kunskapslyftet skiljer sig delvis från dem som tidigare studerade i kommunal vuxenutbildning bl.a. genom att de i mycket högre grad än tidigare går

vidare till högskolestudier. Slutsatsen i studien är att om arbetsmarknaden Prop. 2000/01:72
inte radikalt förändras, bör de positiva effekterna också gälla för dem
som i dag går kunskapslyftet.

Regeringens förslag: Följande mål och strategi skall gälla för utveckling av vuxnas lärande.

Mål:

Alla vuxna skall ges möjlighet att utvidga sina kunskaper och utveckla sin kompetens i syfte att främja personlig utveckling, demokrati, jämställdhet ekonomisk tillväxt och sysselsättning samt en rättvis fördelning.

Strategi:

- Pedagogik och arbetsformer utvecklas för att motsvara individernas föränderliga och ökande behov av lärande i ett kunskapsbaserat samhälle.
- Individens lärande och kunskapssökande stöds genom rådgivning och vägledning, baserad på erkännande av faktiska, redan förvärvade kunskaper.
- Ändamålsenliga lärmiljöer samt undervisning, handledning och nätbaserad utbildning tillhandahålls i en omfattning som så långt möjligt svarar mot alla vuxnas varierande behov av och förutsättningar för lärande.
- Ekonomiskt stöd erbjuds vuxna för att stimulera till deltagande i utbildning och kompetensutveckling.
- Samhället, arbetsgivarna och de enskilda ansvarar gemensamt för att olika individers och olika gruppers behov av såväl allmän som specialinriktad utbildning tillgodoses.
- Allt formellt och icke formellt lärande, som åtnjuter samhällets stöd, genomsyras av ett demokratiskt förhållningssätt och respekt för allas lika värde.
- En grundläggande samsyn över politikområden och samverkan mellan myndigheter, arbetsmarknadens parter och folkrörelser eftersträvas för att förverkliga individernas lärande och kompetensutveckling.

Kunskapslyftskommitténs förslag: Mot bakgrund av några globala scenarier betonar kommittén att utbildning och kompetensutveckling utgör strategiska positioner och att den kanske viktigaste aspekten är kopplingen mellan kunskapssamhälle och livslångt lärande. I de scenarier som tecknats handlar det om att det krävs en välutbildad befolkning, en kreativ miljö med attraktiva arbetsplatser, ett rikt kulturellt utbud och flexibla möjligheter till livslångt lärande.

Kommittén konstaterar att relationerna mellan information, kunskap och utveckling är komplicerade men viktiga att uppmärksamma på både samhälls- och individnivå. Man kan hävda att vi lever i ett kunskaps- och informationssamhälle där kunskap är innehållet och informationstekniken mediet. Det är innehållet som är förändringskraften men mediet underlättar förändringsprocessen. På individnivå talar man om kedjan: data – information – kunskap – eftertanke – handlande. Kommittén betonar att

det finns många skäl till att livslångt lärande är betydelsefullt och blivit allt mer betydelsefullt. En fundamental aspekt som anges är att i och med att kunskapsmassan kontinuerligt växer, blir det allt orimligare att tänka sig att man i ungdomen skall kunna inhämta mer än en bråkdel av de kunskaper man kommer att behöva under sitt liv. Det mesta av dessa kunskaper har inte ens utvecklats när man går i ungdomsskolan. Det livslånga lärandet har därmed ett värde i sig. Men också politiskt, kulturellt och för arbetslivet betonas värdet av livslångt lärande. Alla måste ha tillgång till en plattform – en god basutbildning – för det fortsatta lärandet.

Lärande i det formella utbildningssystemet måste kunna gå att kombinera med annat lärande, t.ex. lärande på en arbetsplats. Alla individer måste få möjlighet att förverkliga sina individuella livsprojekt inklusive den utbildning och lärande som innefattas i detta. Det får inte finnas några återvändsgränder inom utbildningsväsendet eller andra hinder för individen att skraddarsy sin utbildning. Vidare poängteras att särskilda satsningar krävs för att motverka att individer med funktionshinder inte skall hamna vid sidan av utvecklingen.

Framtida utmaningar för den svenska utbildningspolitiken blir enligt kommittén att starkare betona:

- utbildningspolitiken som resursskapare och som en del i innovationssystemet,
- utbildningspolitiken som drivkraft för ökad konkurrenskraft som en del i infrastrukturen samt
- utbildningspolitiken som problemlösare – livslångt lärande för arbetskraft med kort utbildning och med en åldrande befolkning.

Viktiga uppgifter för staten blir enligt kommittén att värna den demokratiska utvecklingen, att förhindra att marknadskrafterna undergräver viktiga kulturella värden och att motverka polarisering på arbetsmarknaden och mellan grupper och regioner i Sverige.

I de scenarier som tecknats i anslutning till Långtidsutredningen – både det optimistiska och det mindre optimistiska – antyds att det kan bli ett överskott av personer med enbart grundskoleutbildning, vilket enligt KLK motiverar en fortsatt satsning på vuxenutbildning.

Kommittén konstaterar att Sverige internationellt sett ligger bra till i många utbildnings- och arbetsmarknadsmässiga avseenden. Trots detta måste statliga satsningar på utbildning och kompetensutveckling fortsätta. Kommittén anser att det är av yttersta vikt att det även inom andra politikområden genomförs åtgärder som leder till att det skapas fler kvalificerade jobb, ökar efterfrågan på välutbildad arbetskraft samt stimulerar individer och arbetsgivare att själva investera i utbildning och kompetensutveckling. Det är viktigt att investeringarna i utbildning på både grundläggande och högre nivå fortsätter. En politik som uppmuntrar ett brett deltagande av arbetskraften i utbildning och vidareutbildning kan spela en viktig roll för ekonomisk tillväxt och en bred välståndsutveckling.

En huvuduppgift för utbildningssystemet blir att ge alla individer möjligheter att tillägna sig och utveckla de grundläggande kunskaper och färdigheter som individerna behöver för att bli delaktiga i samhället och som behövs på arbetsmarknaden. När ny kunskap produceras snabbt blir utbildningens huvuduppgift att ge en bas för framtida aktiviteter. Staten bör garantera alla möjlighet att få treårig gymnasiekompetens och staten bör garantera individerna tillgång till en viss minimistandard i fråga om infrastruktur för livslångt lärande. Kommitténs bedömning är att sådana investeringar är samhällsekonomiskt lönsamma. Kommunerna bör ha huvudansvaret för genomförandet av dessa satsningar. Motiven för dessa förslag ligger dels i medborgarrätt, dels i effektivitet. Kommittén för ett resonemang om vad som skulle kunna vara en lämplig ansvarsfördelning mellan stat, individ och arbetsliv när det gäller utbildning och livslångt lärande. I detta sammanhang förs vissa principiella ställningstaganden fram beträffande statliga styrmedel. Rätten till gymnasiekompetens för vuxna bör inte vara beroende av konjunkturerna. Myndigheternas uppgifter att följa upp mål och utöva tillsyn bör skiljas från de främjande uppgifterna. Former för regelbundna överläggningar och överenskommelse mellan staten och kommunerna bör etableras på utbildningsområdet.

När det gäller relationerna mellan staten och kommunerna anser kommittén att det är angeläget att hålla fast vid decentraliseringen, men att de nationella målen för utbildningspolitiken måste bli tydligare och att individens ställning skall stärkas genom lag.

I sina resonemang om livslångt lärande slår kommittén fast att infrastrukturen för utbildningsområdet är en viktig beståndsdel i det sociala kapitalet. Det är också en grund för allt lärande som i framtiden kommer att pågå i hemmet, i vardagslivet, på arbetsplatserna, på fritiden och i föreningslivet. Detsamma gäller för alla andra aktiviteter av vilka formellt arrangerad utbildning utgör en liten del. Kommittén pekar på att folkbildning och föreningsverksamhet fyller viktiga funktioner i vardagslärandet. Studiecirklar, studiegrupper och chatgrupper där deltagarna har gemensamma intressen ges som andra exempel på detta informella lärande.

För att markera bredden i vuxenlärandet delar kommittén in lärandet i tre kategorier: individuellt vardagslärande, lärande i arbetslivet och lärande i studier. Kommittén betonar att lärande i arbetslivet är en särskilt viktig faktor i det totala livslånga lärandet. Ju mer kunskapssamhället utvecklas, desto större andel kan man förvänta sig att lärandet i arbetslivet kommer att utgöra av det totala lärandet som även det förväntas öka.

Remissinstanserna: Få instanser har direkt kommenterat kommitténs skrivningar inom detta område. Ett antal instanser uttalar sig i allmänna ordalag positivt om den vida bakgrund som kommittén tecknar. Det man framför allt betonar är individperspektivet och de demokratiska aspekterna. Det finns dock en del kritiska synpunkter på att helhetsperspektivet inte alltid följs upp och slår igenom i betänkandet på ett tillfredsställande sätt.

Arbetsmarknadsstyrelsen delar kommitténs perspektiv att lärandet bör vara livslångt och livsvitt, samtidigt som det främjar ett effektivt och

rättvist kunskapssamhälle. Bl.a. *Statskontoret*, *Stockholms stad* och *Folkbildningsrådet* anser att individperspektivet saknas i för stor utsträckning i betänkandet. Vidare framhåller *Statskontoret* att utredningen inte tagit tillräcklig hänsyn till att det livslånga lärandet och vuxenutbildning är två skilda frågeställningar. *Riksrevisionsverket* anser inte att belysningen av vuxenutbildningen i förhållande till kunskapssamhället och det livslånga lärandet är tillräcklig samt att betänkandet förmedlar en syn på komvux roll i kunskapssamhället som enbart kompensatorisk. *Skolverket* anser att betänkandet inte utgår från ett livslångt lärandeperspektiv utan mer från ett system med återkommande utbildning. *Högskoleverket* framhåller att det livslånga lärandeperspektivet bör innebära att livet inte skall delas upp i perioder och att det eftergymnasiala perspektivet borde finnas med i större utsträckning. *Tjänstemännens centralorganisation (TCO)* anser att betänkandet för mycket fokuseras på den formella vuxenutbildningen på gymnasienivå. *Integrationsverket* efterlyser den etniska dimensionen i betänkandet.

Majoriteten av instanserna ställer sig bakom de generella förslagen om garanterad tillgång till gymnasiekompetens samt en minimistandard av infrastruktur och pekar på positiva erfarenheter från kunskapslyftet. *TCO* understryker att gymnasial utbildning för alla är ett grundläggande krav om kunskapssamhällets möjligheter skall vara tillgängliga för alla och kunskapslyftets koncentration mot arbetslösa får därför inte vara vägledande för den framtida vuxenutbildningen. *Arbetsmarknadsstyrelsen* framhåller att många vetenskapliga studier och offentliga utredningar under senare år visat på att nationernas välstånd och ländernas konkurrenskraft i växande utsträckning är beroende av den mänskliga arbetsinsatsen och av människors utbildning och kompetens att ta till vara och utveckla ny kunskap och ny teknik. I det framtida arbetslivet är en kontinuerlig kompetensförnyelse en förutsättning för trygghet till arbete. Utbildning och livslångt lärande blir kommuniserande kärn med arbete och välfärd.

Skälen för regeringens förslag:

Bakgrund

Vid slutet av 1960-talet präglades den utbildningspolitiska diskussionen av insikten att de skolkunskaper som inhämtas i barndomen och ungdomen inte kommer att vara tillräckliga för hela livets behov av kunskap och vetande. Utvecklingen i arbetslivet och samhället i övrigt skulle för de flesta komma att kräva återkommande perioder av utbildning under hela den yrkesverksamma perioden. Återkommande utbildning var en strategi som i hög grad låg till grund vid utformningen av 1970-talets reformer inom vuxenutbildningen och högskolan. Den utgör fortfarande grunden för dagens vuxenutbildning och det studiefinansieringssystem som gäller fram till den 1 juli 2001. Samhällets satsning på vuxenutbildning har under denna period utgjort ett viktigt verktyg för att åstadkomma social utjämning och ökad jämlikhet. De senaste femton åren har i hög grad präglats av den elektroniska revolution som i grunden

förändrat villkoren för arbete, ekonomi, lärande och kommunikation. Industrisamhällets arbetsorganisation var jämförelsevis stabil över tid och gjorde det möjligt att identifiera yrken som var gemensamma för många arbetsplatser. En växande del av dagens arbetsmarknad formas som tidsbegränsade projekt med utpräglad platt organisation. Avgränsningen av individens uppgifter är specifik för projektet. Behovet av kompetens är ofta unikt för varje projekt. Yrken i traditionell mening är inte alltid möjliga att identifiera, även om fasta jobb ännu dominerar.

Den genomgripande förändring av arbetslivet som denna utveckling medfört har beskrivits i bl.a. rapporten *Kompetensparadox?* (Ds 2000:49) I detta sammanhang hänvisar vi till dessa beskrivningar.

Den snabba samhällsförändring som pågår och som hela tiden tycks accelerera, ställer nya krav på alla medborgare. Informations- och kommunikationstekniken (IT) gör det möjligt att följa ekonomiska och politiska skeenden i realtid över hela världen. Tillgången till information och möjligheterna att tillägna sig ny kunskap är tillsynes obegränsad. Betydelsen av att kunna granska och värdera information växer därmed kraftigt. Den enskilde måste ta ställning till situationer som direkt påverkar hans eller hennes livssituation och där han eller hon inte har någon tidigare erfarenhet att luta sig mot.

De gemensamma demokratiska och humanistiska värdena utmanas ständigt. Den nya tekniken har skapat villkor, som skärper behoven av värdering och källkritik. Förtroendet med den gemensamma värdegrunden är då avgörande för förmågan att hantera de situationer som kan uppstå. Folkörelsernas tradition att i sin verksamhet erbjuda förutsättningar för delaktighet och gemenskap men även som mötesplatser för lärande och kunskapsutveckling blir fortsatt en viktig faktor i demokratiutvecklingen.

Vuxnas behov av och förutsättningar för lärande har som en följd av denna utveckling förändrats. Lärandet kan inte avgränsas till ungdomsåren och några avgränsade perioder under yrkeslivet därefter. Som KKK påpekar innebär kunskapsmassans snabba tillväxt att mycket av den kunskap som en person behöver under sitt liv ännu inte har utvecklats när han eller hon går i ungdomsskolan.

Kraven på flexibilitet och förändring är stora inom såväl arbetslivet som samhällslivet i övrigt. Lärandet blir i allt högre grad en daglig och ständig följeslagare. För att kunna sköta och behålla arbetet, byta arbete, utveckla och förverkliga sig själv och fungera väl som samhällsmedborgare kommer alla kontinuerligt att behöva lära nytt och lära om. Att under barn- och ungdomsåren ha skaffat sig en bred plattform för fortsatt lärande och successivt kunnat vidga denna blir än mer avgörande. Bara en bred grund och goda möjligheter att bygga på denna med den kunskap som krävs vid varje tillfälle ger individen valfrihet och möjligheter att påverka vid förändringar i arbets- och samhällslivet.

Ett livslångt lärande börjar i det lilla barnets nyfikenhet och kunskapsökande och skall sedan vara en realitet under hela livet. Ett kontinuerligt lärande, är självfallet inte något nytt. Det har i en mening förekommit och varit en förutsättning för individernas och samhällets utveckling så länge som mänskligheten har funnits på jorden. Väsentligen har det handlat om ett erfarenhetsbaserat informellt lärande i vardagen och sedan 1800-talet

kompletterat med mer formaliserat lärande under barn- och ungdomsåren och under de senaste årtiondena av studieperioder som vuxen.

I dagens svenska utbildningspolitik tar sig detta uttryck i en allmän förskola, grundskola med högt ställda mål, en gymnasieskola för alla ungdomar, i en fortgående utbyggnad av högskolan och vuxenutbildning för alla. Förslagen i denna proposition tar fasta på behovet av förändring och utveckling inom dagens vuxenutbildning för att motsvara de krav som ett konsekvent förhållningssätt till principen om livslångt lärande ställer. Indirekt lyfter förslagen också fram utvecklingsbehov inom andra delar av utbildningsväsendet, inte minst högskolan, och inom andra politiska verksamhetsområden. De bildningsideal som utgjort grunden för svensk folkbildning och som i hög grad präglat även annan vuxenutbildning har relevans också i kunskapssamhället. De utgör en betydelsefull motvikt mot en förenklad och instrumentell kunskapssyn, som ibland präglar främst utbildning på arbetsplatserna.

När regeringen under våren 2001 lägger fram två propositioner som behandlar förutsättningar för vuxnas lärande resp. kvalificerad yrkesutbildning (prop. 2000/01:63) så sker det i avsikt att forma en strategi för utveckling av det livslånga lärandet som avser vuxna.

Internationell utveckling

Sverige har i olika internationella sammanhang aktivt deltagit i arbetet att utveckla förhållningssätt och strategier som rör det livslånga lärandet. Våra erfarenheter av i ett internationellt perspektiv närmast unika satsningar på vuxnas lärande under det senaste kvartsseket har därvid varit en tillgång, men också skapat högt ställda förväntningar.

OECD-ländernas utbildningsministrar träffades i januari 1996 för att diskutera en gemensam strategi med syftet att göra "ett livslångt lärande till en verklighet för alla". Mötet resulterade i en gemensam policystrategi för livslångt lärande som bl.a. innefattade:

- att främja sambandet mellan lärande och arbete,
- att etablera nya "vägar och broar" som underlättar flexibla övergångar mellan utbildning, personalutbildning och kompetensförsörjning i arbetslivet, och genom att skapa och förbättra instrument för validering av kunskap och kompetens, var dessa än är förvärvade,
- att skapa incitament för enskilda, arbetsgivare och anordnare att investera mer i livslångt lärande och att producera "förädlingsvärde" genom förbättrad kvalitet och effektivitet,
- att tänka över roller och ansvarsfördelning hos alla parter, särskilt arbetsgivare och olika regeringsdepartement och myndigheter, som har inflytande över utbudet av och efterfrågan på tillfällen för lärande.

I Sverige är satsningen på kunskapslyftet ett steg på vägen i denna strategi.

På toppmötet i Lissabon våren 2000 formulerade EU:s stats- och regeringschefer ett nytt strategiskt mål för unionen. Den Europeiska unionen skall:

”bli världens mest konkurrenskraftiga och dynamiska kunskapsbaserade ekonomi, med möjlighet till hållbar ekonomisk tillväxt med fler och bättre arbetstillfällen och en högre grad av social sammanhållning”.

I slutsatserna från Lissabontoppmötet bekräftas att livslångt lärande är en förutsättning för en lyckad övergång till en kunskapsbaserad ekonomi och ett kunskapsbaserat samhälle. Vidare anges att de europeiska utbildningssystemen måste anpassas både till kunskapssamhällets krav och till behovet av att öka sysselsättningsnivån och förbättra sysselsättningens kvalitet. Systemen måste stå till tjänst med skraddarsydda utbildningsmöjligheter för målgrupper under livets olika skeden: ungdomar, vuxna arbetslösa och personer inne på arbetsmarknaden, vars kunskaper riskerar att bli inaktuella på grund av den snabba utvecklingen. Detta nya synsätt bör, enligt slutsatserna ha tre huvudkomponenter; utveckling av lokala utbildningscentrum, främjande av nya grundläggande färdigheter, särskilt i fråga om informationsteknik, samt klarare och tydligare utbildningsbevis.

Att förbättra tillgängligheten till lärande och kvaliteten i utbildningen blir en viktig åtgärd för att svara mot dessa utmaningar.

Vid Europeiska rådets extra möte om sysselsättning i november 1997 inleddes den samordnade europeiska sysselsättningsstrategin, Luxemburgprocessen. Medlemsstaterna skall årligen presentera handlingsplaner för sysselsättning mot bakgrund av EU:s sysselsättningsriktlinjer.

Utbildningens roll för sysselsättning och ekonomisk tillväxt tillskrivs stor betydelse och i slutsatserna från Lissabontoppmötet anmodas EU:s utbildningsråd att ”allmänt dryfta konkreta framtida mål för utbildningssystemen med fokusering på gemensamma intressen och prioriteringar och respekt för den nationella mångfalden i syfte att bidra till Luxemburgprocessen” och att presentera en mer omfattande rapport inför Europeiska rådet under våren 2001.

EU:s utbildningsråd antog i februari 2001 en rapport om framtidsmålen för utbildningssystemet som skall överlämnas till stats- och regeringscheferna vid Stockholmstoppmötet i mars 2001. I rapporten anges tre mål, som syftar till att uppfylla det strategiska mål som sattes vid Lissabontoppmötet:

- att förbättra utbildningssystemens kvalitet och effektivitet,
- att underlätta tillgång för alla till god utbildning under hela livet och
- att öppna utbildningssystemen mot omvärlden: mot det omgivande samhället på lokal och nationell nivå, mot Europa, mot Europa och den övriga världen.

”medlemsstaterna, rådet och kommissionen att inom sina behörighetsområden fastställa enhetliga strategier och praktiska åtgärder för att främja livslångt lärande för alla”.

EU-kommissionen presenterade i november 2000 ett memorandum om Livslångt lärande. Syftet med denna skrift är inleda en debatt om en övergripande strategi för genomförandet av livslångt lärande i medlemsstaterna. Kommissionen avser att med ledning av resultaten av denna debatt återkomma till medlemsländerna under hösten 2001 med ett förslag till åtgärdspaket för att förverkliga Lissabon-mötets ambitioner. I sitt memorandum lyfter kommissionen fram sex områden:

1. Garantera allmän och fortlöpande tillgång till lärande för att förvärva eller förnya de färdigheter som behövs för ett varaktigt deltagande i kunskapssamhället,
2. klart höja investeringen i mänskliga resurser för att prioritera Europas viktigaste tillgång, nämligen dess folk,
3. utarbeta effektiva metoder för undervisning och inläring samt miljöer för ett ständigt livslångt och livsvitt lärande,
4. avsevärt förbättra de sätt på vilka deltagande i lärande och resultaten därav uppfattas och värderas, särskilt vad gäller icke-formell och informell inläring,
5. se till att alla lätt kan få tillgång till information och råd om möjligheter till lärande i hela Europa, och det under hela livet och
6. tillhandahålla möjligheter till livslångt lärande så nära inlärarna som möjligt, i deras egna samhällen och med stöd av IT-baserade hjälpmedel där det är lämpligt.

I medlemsländerna är utgångspunkterna för arbetet att förverkliga ambitioner av detta slag mycket olika. Allmänt kan man säga att de nordiska länderna har bättre förutsättningar än flertalet övriga medlemsstater.

De förslag som regeringen för fram i denna proposition kan ses som ett led i förverkligandet av en nationell strategi för att nå de övergripande målen i Lissabon-överenskommelsen

Livslångt lärande

I Skolverkets rapport *Det livslånga och livsvida lärandet* beskrivs begreppet livslångt lärande i två dimensioner, dels det livslånga och dels det livsvida. Det livslånga är enkelt att acceptera, nämligen att vi alla lär oss från vaggan till graven. I rapporten förs därefter in begreppet det livsvida lärandet. Det livsvida lärandet beskrivs som lärande i tre olika organisatoriska eller situationsbundna former:

- formellt lärande,
- icke formellt lärande, och
- informellt lärande

Med formellt lärande avses organiserad utbildning inom ramen för det offentliga utbildningsväsendet. Här återfinns bl.a. barnomsorg och ungdomsskola liksom högskola och kommunal vuxenutbildning. Det som utmärker formellt lärande är att det sker inom ramen för det regelverk som styr det offentliga utbildningsväsendet

Icke formellt lärande är utbildning organiserad vid sidan om det offentliga utbildningsväsendet. Här återfinns bl.a. huvuddelen av folkbildningen, den särskilt anordnade arbetsmarknadsutbildningen, personalutbildning och annan kursverksamhet.

Informellt lärande präglas av att det inte föreligger någon tydlig utbildningssituation. Det sker på arbetsplatsen, i föreningslivet, i familjen och i vardagen. Situationen har inte alltid en lärande intention utan lärandet blir en bieffekt av något annat, men ger ändå betydelsefulla effekter på individernas kunskaper och kompetenser

Denna beskrivning är en förenkling enligt rapporten och lärandet kan analyseras i andra termer, t.ex. typen av lärmiljö, verksamhetens huvudmannaskap eller pedagogisk grundsyn. En principiellt avgörande skillnad är att i synnerhet det formella, men även i stor utsträckning det icke formella lärandet är styrt vad gäller kunskapssyn, innehåll, inriktning och arbetsformer. Styrningen utövas dels genom läroplaner och kursplaner, där sådana finns, och i alla fall av en lärare eller handledare t.ex. genom val av studiematerial. Vid informellt lärande är det däremot individen själv som har att svara för urval och kritisk granskning.

Det livslånga lärandet låter sig sålunda inte enkelt fångas i en modell enligt rapporten. Beskrivningen visar att ett samlat stöd för individers lärande och inte minst förutsättningar för vuxnas lärande griper över flera politiska verksamhetsområden. Åtgärder för att anpassa samhällets insatser till den nya situationen berör förutom utbildningspolitik även t.ex. arbetsmarknads- och näringspolitik, men också stat och kommun och övriga arbetsgivare liksom de fackliga organisationerna.

En nationell strategi för livslångt lärande behöver utformas, så att den stöder både de arrangerade lärsituationerna och de icke arrangerade. En utveckling av samverkansformer mellan olika politiska verksamhetsområden är av stor betydelse för att utveckla stödet för det livslånga lärandet. Behovet att erkänna och ta tillvara kunskap oberoende hur den har förvärvats är tydligt.

Samhällsekonomi och vuxnas lärande

Regeringen har satt upp ett mål för sysselsättningen. Fram till år 2004 skall 80 procent av den arbetsföra befolkningen mellan 20–64 år vara i arbete. I oktober 2000 var sysselsättningsgraden 77,5 procent, jämfört med 76 procent under samma månad 1999. Vuxnas lärande kan i hög grad bidra till att förverkliga detta mål.

Prognosinstitutet (PI) vid Statistiska centralbyrån (SCB) redovisar i sin *Temarapport* en prognos på arbetskraftens förändringar. Skillnaden mellan prognosen och utfallet visar, att vi har en särskilt stark utveckling av sysselsättningen i åldrar upp till 35 år. Utfallet för dessa åldrar ligger över SCB:s prognosvärden. I åldrarna över 35 år råder det omvända förhållandet.

Förhållandevis många ungdomar i åldern 16–19 år har kommit ut på arbetsmarknaden. Under de senaste tre åren har tillskottet varit på nästan 30 000 personer. Det betyder att allt fler unga inte fullföljer sin gymnasieutbildning, utan söker sig ut på arbetsmarknaden. Detta skapar i sin tur om några år krav på fortsatt lärande för denna grupp unga, för att de skall kunna behålla sitt fäste på arbetsmarknaden, söka sig vidare till fortsatt utbildning eller allmänt stärka sin kompetens. SCB:s temarapport visar att personer som avslutade kommunal vuxenutbildning läsåret 1992/93 återfinns som studerande vid högskolan år 1997 i mycket högre grad än personer i kontrollgruppen. Kontrollgruppen bestod individer med samma kön, ålder, boenderegion, utbildning och arbetslöshet år 1991. Det är sannolikt att detta mönster kommer att hålla i sig särskilt bland de unga som i dag väljer arbete i stället för studier.

Analysen visar att personer som deltagit i kommunal vuxenutbildning har högre förvärvsinkomst och högre andel sysselsatta än kontrollgruppen. Det är vidare klarlagt att deltagarna i komvux har kortare perioder av arbetslöshet än personer i kontrollgruppen. Sammanfattningsvis tyder studien på att en flexibel vuxenutbildning bidrar till en ökad sysselsättningsgrad, en ökad förvärvsinkomst samt kortare tider i arbetslöshet. Resultaten tyder på att åtgärder som stöder vuxnas lärande medverkar till att uppnå långsiktigt hög sysselsättning.

Sysselsättningsfrågan – och därmed 80-procentmålet – bör ses i ett kort och ett mer långsiktigt perspektiv. På kort sikt är det sannolikt så att ett ökat arbetskraftsdeltagande i åldrar under 45 år är den viktigaste vägen att öka sysselsättningen. Här gäller det att finna lösningar för att stimulera ett ökat deltagande, t.ex. att det skall gå lättare att kombinera arbete och studie. Med hänsyn till behovet att öka antalet långtidsutbildade i flera yrkesområden, exempelvis lärare, ingenjörer och sjuksköterskor, bör man undvika att locka unga att avbryta sina studier.

För att sysselsättningsmålet skall kunna uppnås är det viktigt att hela arbetskraften är väl rustad för att ta de arbeten som skapas. Arbetskraftspotentialen finns främst bland personer över 45 år, men att öka arbetskraftsdeltagandet i dessa åldersgrupper kan vara svårt, åtminstone på kort sikt. Utbildning i olika former är ett viktigt verktyg för att ge personer i dessa åldersgrupper en ny chans på arbetsmarknaden. Inte minst kan utbildning utgöra ett viktigt inslag i rehabilitering av personer som av olika skäl tvingats lämna sina tidigare arbeten. Samtidigt måste man vara medveten om att det i ett ekonomisk-politiskt perspektiv finns ett samband mellan omfattningen av utbildningsinsatserna och omfattningen av arbetsutbudet.

Den demografiska utvecklingen innebär att en allt större del av arbetskraften är äldre än 45 år. Samtidigt arbetar allt färre fram till 65 års ålder. Inte minst bland äldre kvinnor är förvärvsfrekvensen låg. Ett ökat arbetskraftsutbud i dessa åldrar förutsätter att individerna har en för

arbetsmarknadens behov adekvat utbildning och kompetens. Lärande som vuxen har också stor betydelse för att stimulera människor att finna möjligheter till fortsatt arbete genom att byta yrke eller utveckling till nya uppgifter på arbetsplatsen. Vuxnas lärande kan därmed motverka trenden att alltför många äldre faller ut ur arbetslivet långt innan de blir 65 år.

Stöd för vuxnas lärande

Samhället stöder i dag både det arrangerade och det icke arrangerade lärandet på många olika sätt. Skillnaden är främst att stödet till det arrangerade lärande är direkt och tydligt, medan stödet till det icke arrangerade är indirekt och det primära syftet är inte alltid att stödja lärande.

Självklart ges merparten av stödet till arrangerat lärande inom ramen för utbildningspolitiken, som omfattar olika skolformer i det formella utbildningssystemet och studiestöd. Inom ramen för arbetsmarknadspolitiken stöds utbildning i form av arbetsmarknadsutbildning. Genom närings- och skattepolitiken ges stöd till kompetensutveckling i arbetslivet. Socialpolitiken ger stöd till direkta utbildningsinsatser, bl.a. för rehabilitering, som finansieras av försäkringskassorna.

Sverige har sedan 1960-talet intagit en tätposition i västvärlden i fråga om satsningar på vuxnas lärande. Tillkomsten av kommunal vuxenutbildning, uppbyggnaden av arbetsmarknadsutbildningen inom ramen för den aktiva arbetsmarknadspolitiken, de studiesociala reformerna vid mitten av 1970-talet fullföljde den tradition som grundlagts genom det folkligt förankrade studie- och bildningsarbetet inom folkbildningen. De anmärkningsvärt goda och mycket uppmärksammade svenska resultaten i OECD:s jämförande undersökningar av vuxnas läsförståelse torde kunna förklaras bl.a. med denna långsiktiga satsning på vuxnas lärande.

En mycket stor del av det arrangerade lärandet sker i form av personalutbildning finansierad av arbetsgivare. En allt snabbare ökning av medel tillgängliga genom den europeiska socialfonden för kompetensutveckling ställer nya krav på tillgång till stöd för lärande. Statligt stöd lämnas också till olika föreningar som i sin verksamhet arrangerar utbildning. De regionala tillväxtavtalen har pekat på behovet av utbildningsinsatser som en förutsättning för att främja regional tillväxt.

I vissa fall betalar enskilda redan i dag avsevärda belopp till privata utbildningsanordnare för att få tillgång till speciellt attraktiva kurser och utbildningar. Inom folkbildningen förekommer sedan länge avgifter, om än på en ganska låg nivå. Det individuella kompetenssparandet kan, om det genomförs öka människors efterfrågan på olika slags utbildning.

Det icke arrangerade lärandet har av naturliga skäl inte någon tydlig koppling till ett direkt offentligt stöd, eftersom det i stor utsträckning bygger på initiativ som utgår från individen själv. Däremot kan den enskilde använda olika samhällsstödda verksamheter för sitt lärande. Exempel på sådan verksamhet är när grupper av individer startar studiecirklar i syfte att stödja varandras lärande. Biblioteken och deras roll i både skola och samhälle är ett annat exempel. Museerna och annat kulturutbud har sedan lång tid varit en viktig kunskapskälla för många människor. Mediaburen information ökar explosionsartat i dag: i tryckt

form, ett snabbt växande antal radio- och TV-kanaler och inte minst Internet. Denna utveckling ger oanade möjligheter till lärande.

Komplexiteten visar att vi behöver en nationell strategi för livslångt lärande som innefattar ett helhetstänkande över den traditionella indelningen i nuvarande politiska verksamhetsområden.

Samhället stöder i dag vuxnas lärande dels genom att tillhandahålla undervisning, dels genom system för studiefinansiering, Men också genom bidrag till utbildning i företag som tillhandahåller utbildning för anställda i syfte att upprätthålla och främja sysselsättning. Det är nödvändigt att samhället anpassar sina system för att främja lärande och kompetensutveckling till de behov av och villkor för vuxnas lärande som kan förutses för de första årtiondena av 2000-talet.

Det livslånga lärandet är i grunden ett individuellt projekt. När man tar det till utgångspunkt för planering av samhällets insatser, måste man utgå från de enskilda individernas behov. Perspektivet behöver vara individcentrerat, däremot kan många gånger själva lärandet bäst ske i samspel med andra.

De resurser som stat och kommun kan avsätta för att stödja vuxnas lärande måste användas effektivt. Utgångspunkten måste vara att individen, inom ramen för givna resurser, skall kunna få ett stöd vid den tidpunkt, i det sammanhang och med den inriktning han eller hon behöver. Möjligheten till lärande och stödet till detta måste i ökad grad finnas när och där medborgaren behöver och söker ny kunskap. Han eller hon måste i möjligaste mån själv kunna bestämma innehåll, tid och form. Att i ett givet utbud enbart kunna välja mellan terminsbundna kurser försvårar ofta för enskilda personer att tillgodose sitt aktuella behov av kunskap.

Stat och kommun har inte ensamma ansvar för att de enskilda individerna erbjuds och tar tillvara de tillfällen till lärande som utvecklingen kräver. Parterna på arbetsmarknaden och de enskilda medborgarna delar ansvaret.

Fördelningen av detta ansvar mellan individen, parterna och samhället är en central fråga. Lika central blir frågan om fördelningen av insatserna mellan individerna. I detta sammanhang diskuteras i första hand samhällets insatser, som med nödvändighet är begränsade. Inom vuxenutbildningsområdet har staten eftersträvat en fördelningspolitisk profil, som prioriterat dem med kortast utbildning. Andra strävanden som har betydelse för resursfördelningen är av sysselsättnings- och tillväxtpolitisk natur.

I kunskapssamhället är fördelningsfrågan fortfarande aktuell. Konsekvenserna för dem som har den kortaste utbildningen eller inadekvata kunskaper blir i dag och i framtiden än mer drastiska. Fördelningsfrågan accentueras av den demografiska utvecklingen, som på sikt medför att tillflödet till arbetsmarknaden av unga med modern utbildning minskar, medan de stora åldersgrupperna, som ofta har mindre aktuell kunskap, utgör en allt större del av arbetskraften. Samhällets insatser för att främja lärande inom den vuxna befolkningen bör därför även fortsättningsvis i första hand riktas mot dem som har störst behov, dvs. vuxna som saknar kunskaper motsvarande treårig gymnasieutbildning. Såväl kraven på rättvisa och delaktighet i samhället mellan

individer och generationer som nödvändigheten av en välutbildad och kompetent arbetskraft stöder en sådan prioritering.

En viktig uppgift för den kommunala vuxenutbildningen är i dag att göra det möjligt för dem som redan gått igenom gymnasieskolan att komplettera sina val av program eller kurser i syfte att få behörighet för viss fortsatt utbildning. Inte minst behovet att öka antalet personer behöriga till naturvetenskapliga och tekniska utbildningar motiverar att resurser satsas på gymnasial utbildning av personer, såväl unga som äldre, som redan har en treårig gymnasieutbildning. Den grundläggande principen om allas lika tillgång till lärande innebär att särskilda insatser därutöver behöver göras, för att möta behoven hos människor med funktionshinder, vilka annars lätt utestängs. Att sätta av resurser för ungdomar, som just genomgått gymnasieskolan – eller som fortfarande går i gymnasieskolan – och som vill höja sina betyg, måste i detta perspektiv ha lägsta prioritet.

Många vuxna tar för sig av de möjligheter till lärande som finns. De allra flesta behöver dock någon form av stöd och vägledning för att kunna välja och planera inte bara sina studier utan också yrkesinriktning och karriär. Utbildnings- och studievelet är också av avgörande betydelse för utvecklingen av självförtroende, social kompetens och personlig växt. För dem, för vilka ett arrangerat lärande är främmande eller t.o.m. hotfullt, krävs särskilda åtgärder för att förhindra marginalisering och utslagning. På samma sätt som erbjudandet om utbildning i dagens vuxenutbildning lockar fler välutbildade än kortutbildade och fler kvinnor än män är benägenheten att anamma tanken på ett livslångt lärande knappast lika förankrad hos alla människor.

För dem som förvärvat kunskaper på annat sätt än genom formell utbildning eller som har utländsk utbildning eller som förlorat sina dokument behöver det finnas möjligheter till validering av faktisk kunskap och yrkeskompetens.

En förändrad vuxenutbildning

Den skisserade utvecklingen innebär att fokus behöver förskjutas från undervisning i skollika former till ett mer flexibelt stöd för individens lärande. Modern teknik kan användas för långtgående individualisering och geografisk spridning. Kunskap förmedlad med modern teknik behöver dock nästan alltid kompletteras med individuell handledning. Ju mer begränsade den enskildes erfarenheter av självständiga studier är, desto viktigare är den personliga handledningen.

På kommunal nivå innebär detta att planeringsfaktorer som skolhus, klassrum, grupper, lektioner och undervisning får minskad betydelse medan faktorer som handledning och IT samt lärande på arbetsplatsen, i studiecentra och på fritiden blir viktigare.

Den kunskap som vuxna söker följer inte alltid utbildningssystemets indelning i nivåer, program och kurser. En individs behov av ny kunskap, aktualiseras av strävan att kunna sköta och behålla arbetet, men också att kunna byta arbete, att utvecklas i arbetet, att förstå och vara delaktig i samhällsutvecklingen. Detta kräver inte sällan studier på olika nivåer och inom olika ämnesområden. Att kunna studera parallellt på olika nivåer,

såväl kursplanebundet som icke kursplanebundet, är grundläggande för att individen skall kunna nå sina kunskapsmål på rimlig tid.

Ett konsekvent förhållningssätt till det livslånga lärandet innebär att krav måste ställas på långtgående förändring av vuxenutbildningen, såsom den formats under de senaste 25 åren. Ett omfattande utvecklingsarbete har redan inletts inom ramen för kunskapslyftet. Erfarenheterna från denna kraftsamling på vuxnas lärande och kompetensutveckling utgör en viktig utgångspunkt för det fortsatta förändringsarbetet.

Kunskapslyftet innebar en mycket kraftig volymökning på kort tid. För att klara av denna var det naturligt att söka otraditionella lösningar. I skeden av snabb volymtillväxt är det också jämförelsevis lätt att få gehör för nya idéer, såväl pedagogiskt som organisatoriskt. Tillväxten gör det möjligt att tillföra det nya utan att något annat behöver tas bort. Statens särskilda bidrag till kommuner och folkhögskolor kommer nu att minska och avses fr.o.m. år 2003 ligga på ca hälften av innevarande års bidragsnivå. Den minskning av verksamheten som då genomförs måste ske på ett sådant sätt att gjorda framsteg inte går förlorade.

Kunskapslyftet har medverkat till att ytterligare utveckla marknaden för utbildning som skapades genom att länsarbetsnämnderna i mitten av 1980-talet började upphandla arbetsmarknadsutbildning. I dag finns det ett betydande antal utbildningsanordnare vid sidan av kommunernas utbildning i egen regi, som har bidragit till att öka variationsrikedomen, inte minst vad gäller pedagogik, tillgänglighet och innehåll. Kommunerna, arbetsmarknadsverket och försäkringskassorna är stora uppdragsgivare, men även företag, andra myndigheter och förvaltningar köper utbildningstjänster av dem. Inom ramen för kunskapslyftet har dessa utbildningsanordnare genomfört betydande volymer.

Det system för individuell kompetensutveckling som för närvarande bereds inom Regeringskansliet kan också bidra till att stimulera vuxnas lärande. Den europeiska socialfonden tillför också utbildningsområdet stora belopp. Därmed bör det finnas förutsättningar för att en variationsrikedom vidareutvecklas även när det särskilda projektet kunskapslyftet inordnas i den reguljära verksamheten.

Mål och strategi för vuxnas lärande

Mot den bakgrund som tecknats i detta avsnitt föreslår regeringen att riksdagen antar dels mål för vuxnas lärande, dels en strategi för hur vuxnas lärande – vid sidan av högskoleutbildningen – skall förverkligas i ett samhälle som präglas av livslångt lärande.

Regeringens förslag till mål har formulerats i anslutning till de mål för vuxenutbildning som riksdagen ställt sig bakom upprepade gånger sedan slutet av 1960-talet. Dessa målformuleringar innefattar ett demokratimål, ett tillväxtpolitiskt mål, ett individmål och ett fördelningspolitiskt mål. Denna sammansatta målbild har alltså relevans. Enligt regeringens uppfattning skall målet för vuxnas lärande inför 2000-talet formuleras på följande sätt.

Alla vuxna skall ges möjlighet att utvidga sina kunskaper och utveckla sin kompetens i syfte att främja personlig utveckling, demokrati, jämställdhet, ekonomisk tillväxt och sysselsättning samt en rättvis fördelning.

Enligt regeringens uppfattning är det ändamålsenligt att tydligt lägga fast hur det uppställda målet skall nås, genom att en strategi för förverkligande av vuxnas lärande i ett samhälle präglad av livslångt lärande antas av riksdagen. I de föregående avsnitten i detta kapitel har ett antal centrala områden pekats ut. I det följande i denna proposition redovisar regeringen mer i detalj hur olika delar av vuxenutbildningen bör förändras för att målet skall nås och en rad åtgärder, som stöder en sådan förändring. Strategin föreslås omfatta följande punkter.

- Pedagogik och arbetsformer utvecklas för att motsvara individernas föränderliga och ökande behov av lärande i ett kunskapsbaserat samhälle.
- Individens lärande och kunskapssökande stöds genom rådgivning och vägledning, baserad på erkännande av faktiska, redan förvärvade kunskaper.
- Ändamålsenliga lärmiljöer samt undervisning, handledning och nätbaserad utbildning tillhandahålls i en omfattning som så långt möjligt svarar mot alla vuxnas varierande behov av och förutsättningar för lärande.
- Ekonomiskt stöd erbjuds vuxna för att stimulera till deltagande i utbildning och kompetensutveckling.
- Samhället, arbetsgivarna och de enskilda ansvarar gemensamt för att olika individers och olika gruppers behov av såväl allmän som specialinriktad utbildning tillgodoses.
- Allt formellt och icke formellt lärande, som åtnjuter samhällets stöd, genomsyras av ett demokratiskt förhållningssätt och respekt för allas lika värde.
- En grundläggande samsyn över politikområden och samverkan mellan myndigheter, arbetsmarknadens parter och folkrörelser eftersträvas för att förverkliga individernas lärande och kompetensutveckling.

Ett delat ansvar

Uppgiften för staten när det gäller vuxnas lärande är att ange mål och vissa riktlinjer för utvecklingen, att lägga fast de formella ramarna som säkerställer likvärdighet och rättstrygghet för medborgarna samt att – för vissa ändamål och i viss utsträckning – ställa resurser till förfogande. Lärandet förverkligas av de enskilda människorna med stöd av insatser från kommuner, folkhögskolor, studieförbund, andra utbildningsanordnare, arbetsgivare, fackliga organisationer och många andra, inte minst andra som deltar i det livslånga lärandet. I en del avseenden kan staten utöva en starkare styrning genom att knyta särskilda villkor till

finansieringen. Så har skett t.ex. under kunskapslyftet och så föreslås ske under ytterligare tre år vad gäller kommunernas utbildning för vuxna.

Denna proposition handlar bl.a. om hur villkoren för vuxnas lärande kan utvecklas när den särskilda organisation som skapades för kunskapslyftet skall övergå i reguljär verksamhet. Inte minst är det fråga om hur det förnyelse- och utvecklingsarbete som bedrivits under projektperioden kan tas tillvara, vidareutvecklas och integreras i den dagliga verksamheten. Ansvaret för att så sker vilar på de många aktörerna, framför allt skolhuvudmännen.

De förslag och bedömningar som redovisas här gör inte anspråk på att slutligt lägga fast riktlinjer för vuxenutbildningen lång tid framöver. De snabba samhällsförändringarna gör det sannolikt nödvändigt att relativt regelbundet anpassa regelverk och lösningar till nya omständigheter. Detta mått av osäkerhet i framtidsbedömningen får dock aldrig tas till intäkt för avstå från utveckling och förändring.

I det följande redovisar regeringen sin syn på hur villkoren för vuxnas lärande och därmed en viktig del av hur det livslånga lärandet bör utvecklas, främst inom vuxenutbildningen. På ett antal punkter föreslås att medel ställs till förfogande för att möjliggöra eller påskynda utvecklingen. Några förslag till ändrad lagstiftning förs också fram. Regeringen avser att på grundval av riksdagens kommande beslut förordningsmässigt förnya regleringen av kommunernas utbildning för vuxna, statens skolor för vuxna och svenskundervisningen för invandrare. Frågan om ny lagreglering av vuxenutbildningen får prövas på grundval av Skollagskommitténs förslag. Regeringen avser också att återkomma till riksdagen med förslag rörande en särskild form av studiemedel för vissa vuxenstuderande, vägledning och validering.

6.1 Inledning

I detta kapitel redovisar regeringen sin syn på en rad frågor som rör vuxnas lärande. Väsentligen handlar det om pedagogiska och metodiska frågor som normalt hanteras av skolledare och lärare. Samtidigt har valet av arbetssätt, pedagogik och metod ett starkt samband med synen på vuxnas lärande och de krav som kunskapssamhället ställer på detta lärande. För att underlätta förståelsen av regeringens förslag i denna proposition och av den utveckling av stödet till vuxnas lärande som förordas, redovisas bedömningen relativt utförligt.

6.2 Pedagogisk-metodisk utveckling

Regeringens bedömning: Statens skolverk bör få i uppdrag att dels initiera forskning och utveckling med inriktning mot vuxnas lärande, dels stödja kompetensutveckling av lärare med inriktning mot vuxenpedagogiskt arbetssätt och specialpedagogik.

Kunskapslyftskommitténs förslag: Kommittén föreslår att regeringen skall vidta åtgärder för att åstadkomma en kraftfull och omedelbar satsning på forskning inom området vuxenutbildning och livslångt lärande och lägga detta under Vetenskapsrådets ämnesråd för humaniora och samhällsvetenskap. Den framtida forskningen bör utvidgas från att hittills i huvudsak ha varit en fråga för de pedagogiska institutionerna till att i framtiden omfatta flera discipliner och ämnen. Kommittén föreslår att ett eller flera resurscentrum får i uppdrag att ansvara för spridning av resultat från både svensk och internationell forskning kring vuxenutbildning och bygga ett nätverk för erfarenhetsutbyte. En organisationskommitté föreslås få i uppdrag att utreda lämpliga former för hur kunskap om flexibelt lärande bör spridas.

Statistiska centralbyrån föreslås få i uppdrag att underhålla och uppdatera de databaser som utvecklats i samband med Kommitténs utvärderingar. De medel som beslutas för forskning om livslångt lärande föreslås avsättas för ett förprojekt som syftar till att ta fram ett statistikförsörjningsprogram för det aktuella forskningsområdet.

Vidare föreslår kommittén att Skolverket ges i uppdrag att kartlägga behovet av fort- och vidareutbildning i specialpedagogiska frågor för lärare i den kommunala vuxenutbildningen och vid behov föreslå åtgärder. Folkbildningsrådet föreslås ges motsvarande uppdrag för sina lärare i specialpedagogiska frågor.

Remissinstanserna: Få instanser har berört de frågor som gäller statistik men de som berört förslaget ställer sig positiva.

Av de remissinstanser som uttalar sig kring förslagen rörande forskning och kompetensutveckling är majoriteten för en utveckling inom området vuxnas lärande. Även tanken på etablering av nätverk för

erfarenhetsutbyte och spridning av forskningsresultat stöds av flertalet. *Skolverket* anser att satsningar på forskning och utveckling inom det vuxenpedagogiska området krävs bl.a. med tanke på utökningen av aktörer, vilket kräver ett säkerställande av kompetensen.

Relativt få av instanserna har berört frågan om kartläggning av behovet av fort- och vidareutbildning i specialpedagogiska frågor men de som gjort det är generellt positiva. *Skolverket* betonar dock att en sådan kartläggning redan sker.

Skälen för regeringens bedömning: De förändringar i samhälle och arbetsliv som brukar beskrivas som övergången från industrisamhället till informationssamhället reser krav även på förändrade arbetssätt och förhållningssätt inom pedagogikens område. Skolan och utbildningssystemet har än mindre än tidigare monopol på kunskap. Den intresserade kan själv söka den kunskap han eller hon önskar och på så sätt själv styra sitt lärande. Det klassiska problemet att alls få tillgång till information har i hög grad ersatts med svårigheten att välja och värdera i ett svåröverskådligt flöde.

Lärande sker inte bara i klassrum. Lärande pågår kontinuerligt såväl i hemmet och på fritiden som på en arbetsplats eller i en utbildningssituation. Tillgången till information ökar ständigt. Det gäller för det formaliserade lärandet att ta vara på denna möjlighet. Alla medborgare skall ha rätten att ta del av det ”nya” samhällets möjligheter till lärande. Det livslånga och livsvida lärandet skall genomsyra människors vardag. Vuxenutbildning skall möta många olika människors behov. En del är mycket studiemotiverade och målinriktade, andra har lockats tillbaka till ett utbildningssystem, som tidigare inte har erbjudit någon utmaning eller lust till lärande. I det livslånga lärandet kan människor på nytt behöva lära sig att lära. Det kan handla om att sätta upp mål för sitt lärande, att fokusera på själva lärandet, att utveckla attityder till hur inläring går till och att värdera det egna lärandet. Ett nytt förhållningssätt till vuxnas lärande behöver därför utvecklas.

Det finns ett intressant samspel mellan det formella och det informella lärandet. Hur kan korsbefruktnings ske mellan det ena och det andra lärandet? På vilket sätt kan det formella lärandet lära av arbetslivet och hur kan det informella och icke-formella lärandet på ett aktivt och reflekterande sätt närma sig det formella lärandet? Det moderna arbetslivets komplexa nätverksbyggande kring kompetensutveckling bör vara ett centralt område för forskning kring vuxnas lärande.

Förhållningssätt till vuxnas lärande

Pedagogiken är stadd i ständig förändring. Metoder och modeller växlar över tid. Många olika benämningar förekommer, som exempelvis förmedlingspedagogik, aktivitetspedagogik och dialogpedagogik. Det finns inte en pedagogik som passar alla människor.

En pedagogik anpassad till vuxnas särskilda behov beskrivs i KLK:s rapport *Vuxenpedagogik i teori och praktik, Kunskapslyftet i fokus*, på följande sätt:

- undervisningen skall utgå från kursdeltagarnas livserfarenheter,
- undervisningen skall utveckla individerna socialt,
- undervisningen skall vara problemorienterad,
- man skall använda sig av tekniker som baserar sig på erfarenhetsutbyte
- kursdeltagarna skall ha ett påtagligt inflytande på kursplanering och genomförande av undervisningen och
- utvärderingen skall utgöras av en ömsesidig (lärare – kursdeltagare) mätning av kursinnehåll och uppläggning.

Detta förhållningssätt gäller i dag i hög grad även för grundskolan och gymnasieskolan. I Läroplanen för de frivilliga skolformerna från år 1994 framhålls: "Kunskapsmålen är desamma för ungdomar och vuxna, kursernas innehåll, omfattning och tyngdpunkter behöver inte vara identiska". Undervisning som riktar sig till vuxna har dock att utgå från vuxnas erfarenheter.

Människor har olika inlärningsstilar. En pedagogisk verksamhet som riktar sig till vuxna måste förhålla sig till detta faktum. Den bästa pedagogiken är den som utgår från individens behov och förutsättningar och anpassar sina medel och metoder på ett sätt som gagnar denne bäst – oavsett vilken utbildningsform de studerande väljer.

Lärandet påverkas också av under vilka förutsättningar det sker och i vilken miljö man befinner sig. Den samhällsstödda vuxenutbildningen och dess formaliserade lärande, kan ha helt andra förutsättningar än det informella lärandet. Det är därför viktigt att vuxenutbildningen förhåller sig till vuxnas lärande, så att även det informella lärandet premieras och tillvaratas.

Självförtroende är en viktig förutsättning för att lärande skall komma till stånd. Har människan tidigare lärt sig att underskatta sin förmåga och också fått sin nyfikenhet hämmad, så får detta starkt negativa effekter på lärandet och kunskapsbildningen.

Det livslånga lärandet bygger därför på individens tro på sin egen förmåga och vilja att utvecklas. Om erfarenheter från tidigare utbildningssituationer är negativa blir en viktig uppgift för vuxenutbildningen att utveckla förutsättningar för lärande där positiva upplevelser dominerar. "Lusten att lära" återkommer om förutsättningarna är de bästa. En av vuxenutbildningens uppgifter är att locka studieovana in i lärande situationer. Pedagogik, metodik och didaktik måste förhålla sig till alla individers lika rätt till utbildning och skall utvecklas i förhållande till de nya uppgifter som vuxenutbildningen har att lösa i framtiden.

Individualisering - Individens möjligheter till studier

De som arbetar med utbildning måste anta utmaningen att sätta individen i centrum. Utbildningen bör i så stor utsträckning som möjligt vara efterfrågestyrd. Detta kan åstadkommas bl.a. genom att de studerandes individuella studieplaner används som underlag för planeringen av utbildningen. Det flexibla lärandet innebär att det skall vara möjligt att

välja tid och plats för sitt lärande. Skolverket har, i den nyss nämnda rapporten *Med vuxenutbildning i fokus*, beskrivit en enkel modell för hur tillgänglighet och former för lärande kan se ut:

Samma tid – samma plats, får representera den traditionella formen av en grupp, ett rum och en lärare,
 samma tid – olika plats, videokonferenser är ett exempel,
 olika tid – samma plats, är det som vi kallar öppen pedagogisk verksamhet. Den representeras ofta av begrepp som lärcentra, kunskapshus etc.,
 samt olika tid – olika plats, är i princip en mycket individanpassad form.

Utvecklingen inom informations- och kommunikationsteknologin ökar möjligheterna att anpassa tid och plats för lärande till varje studerandes önskemål och behov. Inte minst för vissa funktionshindrade ökar IT tillgängligheten till kunskap på ett avgörande sätt.

Individualisering handlar också, och kanske främst, om att välja och organisera stoffet och anpassa studietakten så att alla deltagare får största möjliga utbyte av sitt kunskapsökande. Också här erbjuder IT nya redskap.

Kompetensutveckling inom specialpedagogik ökar lärarnas förmåga att möta vuxna i behov av särskilt stöd. Ur ett pedagogiskt perspektiv skall individen ges möjlighet att identifiera sin egen lärstil. De anpassningar, som individen behöver för sitt lärande, skall erbjudas i så stor utsträckning som möjligt.

En förändrad lärarroll

Demokratiska principer genomsyrar pedagogiken och utvecklingen går mot ökade möjligheter för deltagarna till inflytande och påverkan på lärandets planering och genomförande inom det formaliserade lärandet.

Snabb teknisk utveckling, vilken medför ökad tillgänglighet till information och fakta, underlättar det informella lärandet, men skapar också möjligheter för det formella lärandet att hitta nya former. I KLK:s rapport *Vuxenpedagogik i teori och praktik, Kunskapslyftet i fokus*, beskrivs detta lärandet som att ”Man lär sig bli en informationsarbetare”. I det sammanhanget får läraren en utökad roll från att ha varit utbildare till att också bli en ”kunskapsvägvisare”. Det blir naturligt att förskjuta fokus från undervisningen till elevernas lärande. Målen för den kurs eller de moment som är aktuella måste tydliggöras. De studerande söker själva efter informationen. Lärarens uppgift blir att skapa struktur och hjälpa individen att omsätta information till kunskap i ett sammanhang där dialogen mellan lärare och elev får en central roll. Med tanke på den flod av information som sköljer över oss, blir källkritisk granskning särskilt viktig.

De distansstudieformer som nu växer fram, måste utformas så att de inte endast upprepar läromedlets eller förmedlingspedagogikens sätt att presentera ett budskap. Den nya tekniken får inte locka till återgång till programmerad undervisning. Distanslärande kräver mer än informations-

och kommunikationsteknologi. För att verkligt lärande skall komma till stånd, krävs också möjligheter till diskussion och reflexion. Värdet av lärande i grupp får då inte underskattas. Därvid utgör inte minst folkbildningen, arbetsplatser, folkbibliotek och lokala studiecentra viktiga resurser.

Erfarenhetsbaserat lärande

Utbildningssystemen har inte alltid tagit tillvara möjligheterna till ett erfarenhetsbaserat lärande. Kompetens inhämtad i traditionell skolmiljö har ibland premierats i förhållande till kompetens, som erhållits i det praktiska livet. I KLK:s rapport *Från Kunskapslyftet till en Strategi för livslångt lärande* (SOU 1999:141) framhålls, att såväl studiekompetens som arbetslivskompetens är komplexa kunskaper, som båda innehåller ”formella” kompetenser och ”reella” sådana. I ett system som präglas av helhetstänkande och där lärande sker i olika miljöer ökar de studieovanans möjlighet till förståelse för sammanhang.

Arbetsplatsens lärande skiljer sig ibland från lärandet inom det formella utbildningsväsendet. Personer i arbetslivet lär i förhållande till arbetsgruppens gemensamma uppgift. När arbetsplatsen utvecklats till en lärande organisation kan arbetslaget utveckla sin kompetens i ett nätverksliknande kunskapssystem, där alla parter är beroende av att ny kompetens utvecklas. Vuxna som lär senare i livet kan ha utvecklat strategier för lärande, vilket kan komma i konflikt med det lärande som premieras i mer traditionell skolförlagd undervisning.

De förslag om en ny kvalificerad yrkesutbildning som regeringen presenterar i propositionen (prop. 2000/01:63) om *Kvalificerad yrkesutbildning* bygger på att arbetslivet som pedagogisk miljö tas tillvara inom det formella utbildningsväsendet.

Det kan vara lättare att se behovet av ytterligare kompetensutveckling om lärandet är kopplat till en arbetsplats. Formerna för arbetslivsanknutet lärande kan utvecklas ytterligare. Utbildningsmoment kan genomföras såväl på arbetsplatser som i skolmiljöer. Detta kräver kompetensutveckling för såväl lärare som handledare i arbetslivet. Det handlar om att nå en större mångfald genom utveckling av lärandets villkor i form av arbetsorganisation, processutveckling, vuxenanpassning och koppling till arbetslivets villkor och krav.

Med det som sagts kan begreppet validering förstås också ur ett pedagogiskt perspektiv. Om förhållningssättet till lärande förändras mot att också tillvarata erfarenheter inhämtade utanför utbildningssystemet, blir validering naturlig och nödvändig. Vid validering gäller det att skapa en samlad bild av den studerandes kunskaper och erfarenheter vare sig det är fakta, praktisk hantering, handlag eller förståelse för hur kunskapen skall användas. Ett konsekvent förhållningssätt till det livslånga lärandet innebär att validering utvecklas och tillhandahålls i varje utbildningssituation. Den kunskap som finns i arbetslivet kring informellt lärande och erkännande av kunskap som förvärvats på så sätt, behöver tas tillvara när pedagogiska metoder för validering utvecklas.

Ett tvärvetenskapligt och ämnesövergripande arbetssätt är som nämnts ofta värt att sträva efter. Det informella lärandet är inte bundet till ämnen

eller kurser. Problemlösningsförmåga kan finnas även om ämneskunskaperna inte är dokumenterade. Däremot är problemlösningsförmågan situationsbunden och lösningen av problemet skapar förståelse. Lärande i informella sammanhang kan utgöra en källa till förnyelse inom pedagogik, metodik och didaktik. I kommunal vuxenutbildning, där en kursutformad studieorganisation dominerar, kan det vara svårt att arbeta tematiskt. Inom folkhögskolan är detta arbetssätt snarast regel.

Med ett arbetssätt av detta slag framstår det som självklart att den studerande skall kunna plocka avsnitt ur det formella utbildningssystemets kurser och kombinera dem för att tillgodose individuella behov.

Genusaspekter

Mäns och kvinnors behov av återkommande kompetensutveckling inom det livslånga lärandet skall tillfredsställas på lika villkor. Enligt Skolverket är det 53 procent av vardera könet, som inte har en utbildning motsvarande treårigt gymnasium. I vuxenutbildningen är däremot två av tre deltagare kvinnor. Svårigheten att rekrytera lågutbildade män har varit påtaglig i kunskapslyftet. (Se: *Varför vill inte Manfred läsa vidare?*, Åsenlöf, Karlstads universitet, 1999). För att förändra dessa förhållanden krävs omfattande insatser eftersom ojämlikheten mellan kvinnor och män har sin grund i strukturella maktskillnader mellan könen.

Många försök har gjorts för att stimulera såväl kvinnor som män att bryta könsmissigt traditionella mönster vad gäller val av utbildning och yrke. Vissa begränsade framgångar kan uppnås i ett projekt, men när projektets inriktning konfronteras med den omgivande och traditionella verkligheten, är det svårt att uppnå varaktiga effekter och särskilt effekter av någon större omfattning.

När det som till den särskilda vuxenutbildningssatsningen knyts förhoppningar om att den skall kunna bidra till att bryta den könsuppdelade arbetsmarknaden, är det angeläget att analysera vad det krävs av den som förväntas bidra till att uppnå detta samhällsmål. Den arbetssökande förväntas ha tillräckligt självförtroende för att vilja och våga välja en utbildning. Den arbetssökande förväntas att våga "gå mot strömmen" dvs. att våga välja en utbildning som inte följer traditionella könsmissiga val. Den arbetssökande förväntas satsa på en ny yrkesbana och därmed – om han/hon får arbete i det yrke utbildningen syftar till – börja en ny karriär vad gäller anställningstid och risk för uppsägning.

Genusperspektiv på vuxenutbildning kan ses på olika nivåer, t.ex.

- fördelning på kvinnor och män bland de som studerar
- kvinnors och mäns utbildnings- och yrkesval
- kommunernas utbildningserbjudanden
- utbildningens innehåll
- medvetenhet och förhållningssätt hos lärare/handledare

Kvinnor har länge varit i majoritet bland de studerande inom den kommunala vuxenutbildningen – ett faktum som inte tidigare väckte

någon större uppmärksamhet. Även inom folkbildningen deltar fler kvinnor än män, även om fördelningen är något jämnare än inom den kommunala vuxenutbildningen. Kunskapslyftets målgrupp är i första hand arbetssökande med kort tidigare utbildning och när satsningen startade var ungefär lika många kvinnor som män arbetslösa. Uppdraget till kommunerna har ökat medvetenheten om behovet av en aktiv rekrytering och det statliga stödet har också gjort det möjligt att satsa mer på rekrytering och vägledning än tidigare

Det är en vanlig föreställning att kvinnor har kortare utbildning än män och därför behöver prioriteras. I ett samhälle där mannen är norm har jämställdhetsarbete ofta handlat om att kartlägga och synliggöra kvinnors sämre villkor och genom olika insatser försöka kompensera kvinnor. Erfarenheten, inte minst från kunskapslyftet, talar dock för att kvinnor i högre grad än män är benägna att se utbildning som en väg att förändra sin livssituation. Män är underrepresenterade i vuxenutbildningen och det kan därför finnas anledning att göra särskilda satsningar på rekrytering av män. Totalt sett är dock män en gynnad grupp eftersom de har betydligt större tillgång till fort- och vidareutbildning i arbetslivet än kvinnor.

Mer kunskap behövs om genusperspektiven på vuxenutbildning och vuxenutbildningens roll för individen. Några viktiga områden som behöver belysas är t.ex.:

- orsaker till kvinnors och mäns olika intresse för vuxenstudier,
- samband mellan kvinnors och mäns deltagande i vuxenstudier och den utbildning som erbjuds i kommunerna,
- huruvida det finns könsmissiga skillnader i lärostilar och om hur olika arbetsmetoder i vuxenutbildningen passar kvinnor respektive män och
- hur lusten att lära utvecklas under skoltiden och hur den påverkar vuxnas studieintresse.

I ett perspektiv av livslångt lärande kommer individens eget ansvar för sin egen kompetensutveckling att öka. Samhällets uppgift blir då bl.a. att på olika sätt uppmuntra dem som inte spontant söker sig till lärmöjligheter och som kanske inte heller planerar för ett formellt vuxenlärande. För att samhället skall kunna ta sitt ansvar behövs mer kunskap om bl.a. genusperspektiv.

När Skolverket nu får resurser för att finansiera forskning, bör såväl genusperspektiv som vuxnas lärande kunna lyftas fram.

Kvalitet i vuxenutbildningen

Kvaliteten i det livslånga lärandet måste säkras. Inom det offentliga utbildningssystemet i Sverige råder mål- och resultatstyrning, vilket kräver regelbunden uppföljning och utvärdering. Uppfyllandegrad och förändringsbehov kan lättare definieras och organisationer blir då lärande. I Kunskapslyftskommitténs delrapporter har bland annat

konstaterats att vissa styrdokument är mer använda än andra inom den kommunala vuxenutbildningen. Sålunda är kursplaner och betygskriterier mera använda än program mål. Detta faktum återspeglar bilden av en kursutformad verksamhet snarare än en verksamhet präglad av helhetstänkande. Kvalitetssäkring av stödet för vuxnas lärande ställer ökade krav på uppföljning och utvärdering särskilt som viss utbildning genomförs på entreprenad.

För att åstadkomma en kvalitativt god verksamhet, är det viktigt att de utbildningsanordnare som skall genomföra utbildningen har de nödvändiga kvalifikationerna. Det utvecklingsarbete för lärare inom vuxenutbildningen, som regeringen initierade under år 1998, har fått ett stort gensvar. Det antyder att behovet av kompetensutveckling är stort.

I både det första och andra delbetänkandet från KLK understryks behovet av kompetensutveckling för lärare. Utredningen pekar på olika kompetensbehov för olika grupper av medarbetare: undervisare, handledare, vägledare och ledare. Kommittén föreslår, att Skolverket får i uppdrag att följa upp den kommunala fort- och vidareutbildningen av vuxenundervisningens personal.

Inom ramen för den nya lärarutbildningen kommer det att finnas möjlighet för redan yrkesverksamma lärare att vidareutbilda sig inom vuxenpedagogikens område. Vuxenpedagogik kommer även att finnas som en inriktning för lärarstuderande.

Lämpliga nyckeltal för att mäta effekter av en förändrad vuxenpedagogik måste också definieras. Skolverket har i uppdrag att utveckla kvalitetsindikatorer för vuxenutbildningen.

Forskning kring dessa frågor behöver stimuleras. Möjligheter till erfarenhetsutbyte och nätverksbyggande gynnar kvalitetsarbetet. De kvalitetsredovisningar, som kommunerna har skyldighet att ta fram, måste i högre utsträckning även fokusera på vuxnas lärande. Kvalitetsarbetet inom samhällstöd vid vuxenutbildning behöver vidareutvecklas.

IT som ett av lärandets verktyg

Vår vardag präglas till stor del av den moderna informationstekniken. Under senare år har helt nya vägar öppnats och andra mönster skapats för samtalet och kunskapssökandet. Med den snabba utvecklingen och förändringen av samhälle och arbetsliv följer kravet på varje enskild individ att ta ansvar för sitt lärande och aktivt söka ny kunskap i det livslånga lärandet. Då det informella lärandet i dag i hög grad sker genom informations- och kommunikationsteknik (IT) är det viktigt inte minst från demokrati- och jämställdhetssynpunkt att den nya tekniken görs tillgänglig för alla.

IT erbjuder möjligheter till pedagogisk/metodiskt nytänkande. Närutbildning av mer traditionell karaktär kan varvas med utbildning på distans. Deltagarna kan få tillgång till lärande situationer oberoende av tid och rum. Gränsen mellan de olika lärformerna suddas ut.

Det IT-baserade lärandet ställer större krav även på läraren eller utbildaren. Uppgiften blir mer stimulerande men även svårare. Förtrogenhet med tekniken och dess innehåll och möjligheter krävs för att verklig förändring skall ske.

Läraren är inte längre ensam förmedlare av kunskap. Uppgiften att vägleda och stödja den studerande vid urval, granskning och värdering av information blir allt mer betydelsefull. Kravet att möta den vuxenstuderande på den nivå han/hon befinner sig är tydligt, liksom att anpassa utbildningen efter individens behov av flexibilitet vad gäller studiernas omfattning och genomförande oberoende av tid och rum.

Informations- och kommunikationsteknikens påverkan på vuxnas lärande är ett viktigt forskningsområde. Samspelet mellan människa och teknik i en lärande situation behöver ytterligare belysas.

Pågående satsningar

För att göra den nya tekniken tillgänglig för alla fastslår regeringen i propositionen om (prop. 1999/2000:86, bet. 1999/2000:TU9, rskr. 1999/2000:256) *Ett informationssamhälle för alla* att ambitionen för Sverige, som redan är en ledande IT-nation, bör vara att som första land bli ett informationssamhälle tillgängligt för alla. I propositionen anger regeringen inriktning för statens åtaganden avseende IT-infrastrukturen. Där framhålls också vikten av att erbjuda medborgarna möjlighet till kompetensutveckling inom IT-området inte minst ur demokratiskt, jämställdhets- och arbetsmarknadsperspektiv.

En nationell satsning på *IT i skolan* (ITiS) genomförs för närvarande, *Lärandets verktyg – nationellt program för IT i skolan* (skr. 1997/98:176) ITiS fokuserar främst på skolutveckling, där lärandet utvecklas genom att ett nytt pedagogiskt redskap används. Satsningen har tillkommit för att ge lärarna stöd att ta till sig och utnyttja de nya möjligheter som IT erbjuder. Parallellt stöder ITiS utvecklingen i kommunerna genom att ekonomiskt bidra till utbyggnaden av infrastrukturen för IT i skolan.

ITiS, har hittills berört endast ungdomsskolans lärare, men efter beslut på grundval av regeringens förslag i budgetpropositionen omfattar satsningen även lärare inom vuxenutbildningen fr.o.m. den 1 januari 2001. Regeringen avser att i budgetpropositionen för år 2002 föreslå en ökning av resurserna till ITiS så att även folkhögskolans lärare skall kunna omfattas av kompetensutvecklingssatsningen.

Kunskap och kompetensutveckling

En successiv förändring av dagens vuxenutbildning så att den motsvarar de krav vuxnas lärande ställer i kunskapssamhället måste innehålla en satsning på kunskapsutveckling genom forskning och utvecklingsarbete och kompetensutveckling för personalen.

Kunskapslyftskommittén för fram förslag (SOU 2000:28) om en kraftig satsning på forskning inom vuxenutbildning och livslångt lärande samt ett förhållningssätt där den framtida forskningen inte enbart bedrivs inom det pedagogiska området. Ett tvärdisciplinellt angreppssätt skulle ge en fylligare bild av hur vuxnas lärande ser ut. Områden som kan vara intressanta är enligt kommittén de antropologiska, ekonomiska, filosofiska, handikappvetenskapliga och sociologiska.

Regeringen delar i allt väsentligt kommitténs bedömning. Regeringen har i lärarutbildningsreformen öppnat möjlighet för aktiva lärare att bedriva forskningsarbete i sin profession. I propositionen (prop. 2000/01:3) om *Forskning och förnyelse* har regeringen lagt förslag som innebär en förstärkning av forskningen inom det utbildningsvetenskapliga området. I propositionen föreslås också att Vetenskapsrådet ger en utbildningsvetenskaplig kommitté i uppdrag att ansvara för samverkan mellan forskningsfinansiärer inom och utanför rådet kring utbildningsvetenskapliga insatser för att skapa en överblick över området och dess utveckling.

Regeringen avser att uppdra åt Skolverket att initiera forskning och utveckling med särskild inriktning på vuxnas lärande. Utöver den kraftiga allmänna förstärkning av Skolverkets forskningsanslag som nyligen genomförts, avser regeringen återkomma till riksdagen i budgetpropositionen för år 2002 och föreslå att ytterligare sammanlagt 12 miljoner kronor anvisas under perioden 2002–2005.

Regeringen avser vidare att uppdra åt Statens skolverk att under åren 2002–2004 genomföra en tidsbegränsad satsning på kompetensutveckling av lärare med inriktning mot vuxenpedagogiskt arbetssätt och specialpedagogik. Den modell för kompetensutveckling som utvecklats inom ITiS bör därvid kunna tjäna som förebild. Verket avses få disponera sammanlagt ca 21 miljoner kronor för detta ändamål.

Regeringen har under år 2000 inbjudit högskolor att inkomma med projektbeskrivningar om hur de skulle kunna fungera som vuxenpedagogiska centra. Utbildningsdepartementet har därefter valt ut Lärarhögskolan i Stockholm, Högskolan i Jönköping och Linköpings universitet som fått planeringsbidrag för att utveckla och fördjupa sina projektbeskrivningar. Regeringen räknar med att fatta beslut så att verksamheten kommer i gång under år 2001.

Regeringens bedömning: Det är angeläget att kommunerna bedriver ett utvecklingsarbete som främjar vuxnas lärande. Berörda myndigheter bör få i uppdrag att analysera eventuella hinder i myndigheternas regelverk som försvårar utvecklingsarbetet.

Kommitténs förslag: I denna del av betänkandet framförs inga konkreta förslag utan kommittén hänvisar till tidigare betänkanden och en diskussion kring infrastruktur. Kommittén betonar att utvecklingen av infrastrukturen är viktig för effektiviteten i hela utbildningssystemet för allt vuxenlärande – inte bara för utbildning upp till gymnasial nivå. Kommunerna skall stå för mångfald och flexibilitet i utbildningsutbudet och olika utbildningsanordnare skall utnyttjas.

Kommittén anser att en väl fungerande infrastruktur för delar av det livslånga lärandet måste kännetecknas av en kedja som kommittén beskriver på följande sätt:

- uppsökande verksamhet – rekrytering,
- studie- och yrkesvägledning – individuella studieplaner, fördjupade individuella studieplaner,
- validering,
- samarbetet med olika utbildningsanordnare, statliga och kommunala förvaltningar och med näringsliv om ett flexibelt kursutbud,
- flexibelt lärande – individuella studiegångar,
- stöd – särskilt stöd, och
- utvärdering och kvalitetssäkring på lokal nivå.

Kommittén anser att även handikapporganisationerna bör ges möjlighet att ta del av de särskilda medel som utgår till fackliga organisationer för rekrytering och uppsökande insatser. För att få en mångfald inom området bör det enligt kommittén övervägas var huvudmannaskapet för denna verksamhet skall förläggas.

Kommittén framhåller vikten av en väl genomtänkt och i relation till olika anordnare objektiv studie- och yrkesvägledning och föreslår att kommitténs synpunkter när det gäller utbildning för studie- och yrkesvägledare överlämnas till den pågående utredningen om Vägledningen i skolväsendet.

Remissinstanserna: Eftersom kommitténs betänkande inte innehåller några konkreta förslag har instanserna inte i någon större utsträckning behandlat detta kapitel. Flertalet instanser – hälften av myndigheterna, de flesta kommuner och övriga instanser – har uttalat sig positivt och stöder i allmänna ordalag kommitténs förslag om en garanterad minimistandard för infrastruktur.

Vad det gäller uppsökande verksamhet och rekrytering uppvisar remissinstanserna en splittrad bild men många betonar vikten av en sådan verksamhet. *Socialstyrelsen* anser att särskilda åtgärder behövs för målgrupper med särskilda behov. *Integrationsverket* föreslår att ett särskilt

anslag ges för att stimulera invandrarorganisationer och trossamfund att delta i uppsökande verksamhet. *Statens institut för handikappfrågor i skolan, Folkbildningsrådet m.fl.* delar kommitténs uppfattning att även handikapporganisationer bör få ta del av medel för uppsökande verksamhet och rekrytering. Flertalet kommuner stöder i stort kommitténs förslag om förstärkt infrastruktur men uttalar sig inte explicit om huvudmannaskapet för rekrytering och uppsökande verksamhet. Flera kommuner framhåller dock bestämt att kommunen bör vara huvudman för denna verksamhet och att det inte står i motsatsförhållande till att fackliga organisationer, handikappföreningar m.fl. engageras i arbetet. De fackliga instanserna betonar sin roll i den uppsökande och rekryterande verksamheten och anser att samarbetet med kommunerna bör utvecklas.

Skälen för regeringens bedömning: Det livslånga lärandet är ett individuellt projekt. Utmaningen för den samhällsstödda vuxenutbildningen är att möta alla utifrån individuella önskemål, behov och förutsättningar. Syftet är att ge individen möjlighet att utöka sitt kunnande och utveckla sin kompetens för att främja personlig utveckling, delaktighet, ekonomisk tillväxt och sysselsättning.

Människor har olika förutsättningar för lärandet på grund av tidigare skolgång, arbets- och livserfarenheter. Dessa skilda förutsättningar påverkar människors önskemål och deras självupplevda behov av lärande. Samhället har ett speciellt ansvar för att stödja de personer som inte tar egna initiativ för att möta de, ökande kraven på kunskaper. Allas behov av lärande skall kunna tillgodoses oberoende av t.ex. utbildningsbakgrund, kön eller etnisk tillhörighet.

Vuxenutbildningen har hittills i allt för hög utsträckning mött individerna som ett kollektiv med gemensam bakgrund och gemensamma behov. Utbildningen har ofta anordnats i form av färdiga paket. Detta konstaterandet om individuella olikheter ställer krav på en ökad flexibilitet när det gäller att möta människor i den uppsökande verksamheten, i vägledningssituationer och i utbildningens anordnande. Men det ställer också krav på en ökad lokal samverkan mellan aktörer i form av utbildningsanordnare, arbetsförmedling, fackliga organisationer och socialtjänst. I kommunens strategi för att möta vuxnas behov av utbildning och lärande bör ingå en övergripande plan för verksamheten utifrån lokala förutsättningar. Kunskapslyftet har stimulerat till olika former av samarbete mellan olika utbildningsanordnare och myndigheter samt till kontakter med företrädare för olika branscher. Regional samverkan inom ramen för tillväxtavtalen och de regionala kompetensråden har också påbörjats i vissa kommuner. Det är viktigt att det arbete som sker i kommunerna och de erfarenheter som finns tas tillvara och vidareutvecklas.

Uppsökande verksamhet

Många vuxna söker sig självmant till utbildning med hjälp av enkel information som erbjuds genom tillgängliga kanaler. För vuxna, med begränsade och ibland negativa erfarenheter av studier, kan steget in i vuxenstudier vara svårt att ta. Information om och marknadsföring av

olika utbildningsvägar måste då kompletteras med andra åtgärder. En sådan åtgärd är uppsökande verksamhet för att i det personliga mötet informera om olika möjligheter till utbildning och skapa motivation till studier.

Kommunerna har enligt skollagen (1985:1100) skyldighet att bedriva uppsökande verksamhet vad gäller personer som behöver grundläggande vuxenutbildning och en informationsskyldighet i fråga om gymnasial vuxenutbildning. Genom kunskapslyftet har dessa verksamheter utvecklats, i många fall genom en nära samverkan med fackliga organisationer och handikapporganisationer. Inom de fackliga organisationerna pågår också en snabb utveckling för att finna nya former att bedriva kompetensutveckling. Metallindustriarbetarförbundets arbete med kompetensombud på arbetsplatser är exempel på sådan verksamhet. Lärdomar från kunskapslyftet är att för vissa individer, som har ett långt steg att ta, till att börja en utbildning krävs ett omfattande och tidskrävande motivationsskapande arbete.

Det är av vikt att kommunen tar tillvara alla samverkansmöjligheter till uppsökande och motivationsskapande verksamhet. Det kan t.ex. handla om förebilder från arbetsplatsen, föreningslivet, fackliga organisationer och handikapporganisationer. Orienteringskurserna har i många kommuner fungerat som en brygga mellan uppsökande verksamhet och en mer systematiserad vägledning. Genom orienteringskurserna som har arrangerats av bl.a. studieförbund, har många personer med svag studiemotivation fått en inblick i vad vuxenlärande kan innebära samt hjälp och stöd med studieplaneringen. I de självförtroendestärkande insatser som ingått i kursen har många funnit en motivation till vidare studier.

Spännvidden från de mest svårmotiverade till de mycket målinriktade som söker sig till vuxenutbildningen för enstaka behörighetsgivande kurser är mycket stor.

För att göra det möjligt att ytterligare stärka organisationernas uppsökande verksamhet avser regeringen att i budgetpropositionen återkomma med förslag om att tillföra verksamheten ytterligare ca 10 miljoner kronor fr.o.m. år 2002.

Vägledning

Vägledning med anknytning till studier, utbildning och arbete bestäms till sin form och innehåll utifrån behov, förväntningar och krav formulerade av å ena sidan den enskilde individen, å andra sidan av olika aktörer i samhället. Det är individens behov, intressen och förutsättningar som skall styra utbudet av tillgängliga utbildningar, samhällets och arbetsmarknadens möjligheter och krav.

Under den tid som kunskapslyftet pågått har den totala omfattningen av studie- och yrkesvägledning ökat kraftigt. Stora skillnader finns dock på den kommunala nivån. Trenden är att utbildningar i allt högre grad skraddarsys utifrån individers och olika verksamheters behov. Ofta handlar det om att inte välja hela utbildningsprogram, utan att plocka utvalda delar, vilket innebär en förskjutning mot ett tydligare individuellt ansvarstagande. Vägledning är viktigt inför studiestarten, under studietiden och i samband med studiernas slutförande med utgångspunkt i

individens behov och studiemål. Värdering av de formella och informella kunskaper en person besitter är därmed en aspekt som påverkar vägledningen. Studie- och yrkesvägledningen utgör också ett väsentligt inslag i många personers kompetensutveckling.

Eftersom individernas motiv för studier är olika, krävs ett professionellt stöd för att de skall kunna göra väl underbyggda val och sätta upp mål för sina studier. Behovet av detta stöd kan variera från person till person. De första valen och målsättningarna för studierna är startpunkten för en process där målen och valen hela tiden måste kunna förändras. Vägledning är därför en kontinuerlig process, där den enskilde studerandes val skall vara avgörande och inte den enskilda kommunens eller utbildningsanordnarens prioriteringar. IT och Internet-baserade informationskällor öppnar nya vägar för att förbättra omfattningen av och kvaliteten i vägledningen.

Flera olika aktörer, med skilda roller, bidrar på olika sätt till en individs livsplanering. Det kan handla om bl.a. information, rådgivning, stöttning, handledning, karriäranalys och underlag för validering. Den enskilde möter olika former av vägledning i olika situationer: genom kontakter med arbetsförmedlingen vid arbetslöshet, på socialförvaltning, på försäkringskassan inför rehabilitering och inte minst vid kontakter med olika utbildningsanordnare. Dessa situationer utmynnar ofta i någon form av individuell handlings- eller studieplan. Ett berättigat krav som den enskilde kan ställa är att de olika aktörerna – med hänsyn till sina respektive ansvarsområden och roller – skall samverka för att ge individen ett beslutsunderlag utifrån ett helhetsperspektiv.

Skolverkets undersökningar visar att om individerna får möjlighet till väl underbyggda val så överensstämmer dessa val i mycket hög grad med arbetslivets efterfrågan av kompetens.

Regeringen tillkallade i december 1999 en särskild utredare med uppgift att kartlägga och analysera vägledning i skolväsendet (dir. 1999:107). Utredaren skall kartlägga och analysera individens behov av studie- och yrkesvägledning inom skolväsendet och föreslå mål för studie- och yrkesvägledningen utifrån de förändrade krav som utbildningsväsende, arbetsliv och samhällsutveckling ställer. Vidare skall utredaren föreslå hur samarbete inom och utom utbildningssystemet kan utvecklas och pröva i vilken mån förslagen har effekter på vägledningen inom Arbetsmarknadsverkets ansvarsområde.

Regeringen avser att återkomma till frågor om vägledning efter det att utredningen redovisat sitt uppdrag den 31 mars 2001.

Validering

Den faktiska kunskap en individ besitter måste lyftas fram och tas till vara i varje vägledningssituation. Ett instrument för detta är valideringen.

Människor har olika kunskaper och kompetenser tillägnade både i ett formellt utbildningssystem och genom ett informellt lärande i vardagslivet eller yrkeslivet. I en rad olika sammanhang är det viktigt att hela den kompetens en enskild person besitter kan dokumenteras. Olika personer har olika behov beroende på i vilket sammanhang dokumentationen av deras kunskaper skall användas. Den enskilde kan ha ett behov av att få

sina kunskaper validerade mot specifika kompetenskrav i arbetslivet. Ett annat behov kan vara att få dem värderade mot det formella utbildningssystemets krav för ett visst betyg och för att formellt kunna tillgodoräkna kunskaperna. En tredje situation är när kunskaperna tas till vara i en pedagogisk process t.ex. i en vägledningssituation eller i en utbildningssituation.

Det sistnämnda är viktigt inte minst för hur en validering under pågående utbildning kan ge den studerande en möjlighet att reglera sin studietakt. För människor med lång livs- och yrkeserfarenhet är det inte rimligt att behöva starta studierna på en nivå, som fastställs med utgångspunkt från de kunskaper som den enskilde har dokumenterade från det formella utbildningssystemet i sin ungdom. Hur informell kunskap praktiskt skall kunna tillgodoräknas och vad kunskaperna skall valideras mot är frågor som måste lösas.

Den validering som hittills skett och sker i Sverige har i huvudsak skett mot kursplaner, med undantag av den yrkesprövning av invandrare som sker inom Arbetsmarknadsverket i form av intyg eller certifikat för att beskriva personens yrkeskompetens. Även näringslivet och branschorganisationer är involverade i utvecklingsarbete med att värdera människors yrkeskunskaper mot olika branschcertifikat. Genom en process där vägledning och validering utgör viktiga beståndsdelar får individen goda förutsättningar för ett fortsatt lärande. Det kommer att innebära efterfrågan på utbildning anpassad efter den enskildes behov och önskemål.

I ett föränderligt samhälls- och arbetsliv åldras kunskap och kompetens snabbt. Gamla väl beprövade metoder visar sig inte längre vara användbara. Förmågan att lära på nytt blir en av de viktigaste kompetenserna. Många försök att definiera behov av framtida kompetenser har gjorts och görs. Risken kan finnas att man då definierar de behov som för tillfället är tydliga, men som inte är bestående.

Internationellt sker en ökad fokusering på certifiering och mätning av yrkeskompetenser, ofta som ett resultat av krav på kvalitet och kvalitetsmätning. Traditionell mätning av kompetenser genom prov och tester motverkar sitt syfte. Vissa personer kan stressas av situationen och kan tappa tron på den egna förmågan. Utvecklingen av metoder för validering bör därför kännetecknas av att fokus förflyttas från prövning, testning och mätning mot bedömning av kompetenser i ett sammanhang.

För att man skall kunna mäta t.ex. yrkeskompetens krävs en helhetsbedömning av individens hela kunskapsmassa baserad både på praktik och teori. Utifrån tidigare resonemang om att validering kan ha olika syfte för den enskilde, varierar sättet att bedöma för att få fram dessa kompetenser. I många fall är det viktigt att en miljö skapas så att sådana faktorer som problemlösningsförmåga, självständigt tänkande eller förmågan att planera arbetet finns med och kommer fram. Därmed kan en mer rättvis bedömning av en persons samlade kunskap och kompetens genomföras.

Regeringen uppdrog i december 1999 åt en särskild utredare för att se över frågan om validering av vuxnas kunskap och kompetens (dir. 1999:86). Utredningsmannen skall bl.a. genomföra tre pilotprojekt Regeringen har i december 2000 givit utredaren tilläggsdirektiv

(dir. 2000:84) som innebär att utredaren även bl.a. skall kartlägga den valideringsverksamhet som pågår i kommunerna. Uppdraget skall slutredovisas den 1 oktober 2001. Regeringen avser att därefter återkomma till frågan om validering.

Tillgänglighet

En stor del av den utbildning som erbjuds för vuxna bedrivs av tradition terminsvis och genomförs i klassrum i någon av kommunens skolbyggnader. Studier kan i större kommuner ibland bedrivas både på dag- och kvällstid. Omfattningen är vanligtvis begränsad till hel- eller halvtidsstudier inom ramen för en eller flera kurser. Den kraftiga volymökningen under kunskapslyftet ökade variationen i utbildningsutbudet.

När individens behov av kunskap skall styra är det naturligt att efterfrågan inte alltid följer utbildningssystemets indelning i nivåer eller kurser eller tidpunkter för kursstart och kurslut. Det är inte alltid möjligt eller önskvärt för en person att följa en utbildning som löper i en viss takt, som är förlagd till en viss ort eller studielokal och som pågår ett visst antal timmar i veckan. Individernas olika mål för sitt lärande kan vara kursplaneanknutet, men kan också vara preciserat i helt andra termer.

Det innebär att en enskild anordnare sällan kan tillgodose behoven hos alla studerande. Den enskildes behov kan inte alltid tillgodoses genom klassrumsundervisning i grupper om 16 eller 30 deltagare. De studerande behöver kunna välja mellan olika verksamhetsformer och själv påverka studietakten.

Olika personers skilda förutsättningar att tillägna sig kunskap kräver variation när det gäller valet av pedagogik och metodik. Verksamhetens tillgänglighet måste också anpassas så att de stämmer överens med den enskildes efterfrågan. Sammantaget betyder detta att individen måste ges möjlighet att påverka arbetssätt och uppläggning av utbildningen så att denna formas utifrån deltagarens villkor och önskemål. Denna flexibilitet måste skapas med utgångspunkt i de lokala förutsättningar som finns i varje kommun.

Samverkan mellan kommuner eller i regioner ökar möjligheterna till ett rikt och varierat utbud. Det är därför naturligt att kommunerna eftersträvar att fungera både som en samordnare av utbildningar och som utbildningsanordnare. Kommunens utbildning för vuxna i egen regi (komvux) blir därmed en av många genomförare av utbildningen i en kommun. Genom att fungera som samordnare kan kommunen i samarbete med andra kommuner erbjuda medborgarna en mångfald möjligheter att förverkliga sina studieplaner. Den enskilde ges då ökade möjligheter att få sina önskemål om innehåll, pedagogik och studietakt tillgodosedda. Också när utbildningen genomförs i entreprenadform är kommunen huvudman för verksamheten.

En av kommunernas viktigaste arbetsuppgift i detta perspektiv blir att bedriva ett utvecklingsarbete för att kvalitetssäkra utbildningarna. Det skapar även utbildningsmöjligheter och verksamhetsformer som kan förändras i takt med utvecklingen av den enskildes, samhällets och

arbetslivets önskemål. Förutom att kommunen bör ha samlad kunskap om utbildningsutbudet och möjlighet att skapa inlärningssituationer måste även kommunen kunna erbjuda olika former av stöd för lärandet. Behovet kan variera utifrån individens förutsättningar. Dels stöd för det direkta lärandet, dels ett stöd på grund av särskilda behov. Ett tydligt exempel är teknik och handledning vid distansutbildning. Ett annat är anpassade miljöer efter den enskildes särskilda behov i form av assistansstöd, tolk eller tillgängliga lokaler för människor med olika former av funktionshinder.

Stödet skall inte vara beroende av en kommuns samlade utbildningsutbud utan bör även omfatta de personer som följer högskoleutbildning på distans eller någon annan form av utbildning. I ett långt perspektiv bör det omfatta all form av önskad kompetensutveckling. Inom ramen för kunskapslyftet har kommunerna utvecklat olika stödformer för lärande och organiserat det under samlingsnamn som lärcentra och kunskapens hus. Dessa centra kan vara båda stationära och mobila för att nå människor där de befinner sig. Det är viktigt att påpeka att dessa funktioner byggs upp utifrån lokala förutsättningar och inte utifrån en centraliserad modell.

Lärande främjas av att det knyts till en viss situation. Det är därför värdefullt med ett lärande som är knutet till en praktisk vardag, t.ex. en arbetsplats. För den som söker utbildning och inte är anställd, kan det finnas behov av att koppla lärandet till konkreta situationer ute på arbetsplatserna. Det omvända förhållandet att en person har anställning men behöver få stöd för sitt lärande som arbetsplatsen inte kan erbjuda bör kommunen erbjuda stöd för personen i fråga. Båda fallen visar att det därför är viktigt att den lokala arbetsmarknaden knyts närmare till utbildningsanordnarna och vice versa. Detta skapar förutsättningar för att utbildningsanordnarna skall kunna tillhandahålla utbildning med ett modernt innehåll som stämmer överens med de behov individen har för att stärka sin ställning på arbetsmarknaden. Det ger en möjlighet för företagen lokalt och regionalt att ständigt ha tillgång till utbildningsanordnare som kan erbjuda efterfrågad utbildning. Detta samspel mellan utbildningsanordnarna och arbetslivet är nödvändigt för att främja tillväxt i företagen och därmed en lokal och regional utveckling som kommer hela samhället tillgodo. Regeringens avsikt med tillväxtavtalen var bl.a. att skapa en sådan utveckling.

Studiestöd

Individens möjligheter till studier beror inte enbart på en välutbyggd tillgänglighet till utbildning. Individen har även behov av ekonomiskt stöd under sin studietid. Detta stöd har stor betydelse för rekrytering av studerande. För vissa grupper är ett förmånligt studiestöd en nödvändighet för att ta beslut om att investera i sitt eget lärande. Många människor drar sig för att ta lån för sina studier. För att dessa skall ta steget in i utbildning krävs ett snabbt beslut om hur deras privat-ekonomiska situation kan lösas. Detta gäller framförallt de som startar med en kort utbildningsbakgrund. Det blir därför nödvändigt att beslutet om stöd fattas så nära individen som möjligt.

Om inte dessa möjligheter finns riskerar stora grupper lämnas åt sidan och kunskapsklyftorna ökar i stället för att utjämnas. Det är därför som regeringen föreslår ett nytt statligt studiebidrag som ersätter det särskilda utbildningsbidraget (UBS) och där kommunerna får ett starkt inflytande över besluten i varje enskilt fall. I avsnitt 13.1 beskrivs detta förslag mer i detalj.

Beroende på vilka studier eller utbildningsinsatser individen tar del av finns det i dag en rad stöd. Det finns i dag flera olika finansiella stöd för individen kopplat till arbetsmarknads-, social- eller utbildningspolitiska skäl. En gemensam nämnare för dessa är ofta att det ingår utbildningsinslag i det specifika programmet. I en strategi för livslångt lärande är det viktigt att kunna ge ett samlat stöd för själva lärandet oavsett hur individens ekonomiska situation säkerställs av samhället. De olika finansiella stöden för individerna, och inte minst studiestödet, har under lång tid i Sverige inte betraktats som en kostnad för samhället utan som en investering. En investering som ger avkastning i ett senare skede i form av ökad ekonomisk tillväxt, högre sysselsättning eller social och kulturell utveckling. Detta synsätt har skapat möjligheter för människor att skaffa sig utbildning som bidragit till ett personligt växande, en positiv samhällsutveckling och ett konkurrenskraftigt arbetsliv. De resurser som tas i anspråk under studietiden motiverar därför att effektiviteten och kvalitén i vuxenutbildningen tillmäts stor vikt.

I det ovanstående har beskrivits en, som regeringen bedömer, nödvändig utveckling av förutsättningarna för vuxnas lärande. Det bör understrykas att de olika politiska verksamhetsområdena inte får ses som avgränsade verksamheter utan måste samverka för att göra livslångt lärande till en realitet för individen och därmed stärka samhällets viktigaste resurs för tillväxt nämligen de enskilda medborgarna.

Regeringens bedömning är att det kan finnas hinder i berörda myndigheters regelverk som omöjliggör eller försvårar en utveckling av samverkan för individernas bästa. Exempel på detta kan vara möjligheten för kommunen och arbetsförmedlingen att göra samordningsvinster om utbildningar är upphandlade hos samma utbildningsanordnare. Det är bl.a. mot den bakgrunden som regeringen avser att ge berörda myndigheter i uppdrag att analysera och föreslå förändringar i nuvarande regelverk.

En kommunal infrastruktur

Dessa åtgärder för att främja vuxnas lärande kan beskrivas som basen i en infrastruktur för det livslånga lärandet. Med undantag för studiestödet svara kommunerna för denna främjande organisation finns. På samma sätt som goda kommunikationer, en väl fungerande skola och ett brett utbud av kultur- och fritidsaktiviteter gör en kommun attraktiv för invånare och företag utgör infrastrukturen för vuxnas lärande en viktig konkurrensfaktor i kunskapssamhället.

Det är angeläget att kommunerna tar sitt ansvar för att etablera en infrastruktur för livslångt lärande. Detta innebär emellertid inte att den uteslutande består av kommunala aktiviteter. Snarare handlar det om att bygga nätverk, att skapa former och kanaler för samarbete och samverkan mellan kommunala förvaltningar, statliga myndigheter och institutioner,

folkbildningen, utbildnings- och konsultföretag, parterna på arbetsmarknaden, handikapporganisationer och andra berörda aktörer.

Statsbidraget till kommunerna för utbildning inom kunskapslyftet är beräknat så att det ger viss ersättning till kommunerna för insatser av detta slag. Också den del av statsbidraget som beräknas för utbildning vid folkhögskolor inom kunskapslyftet innehåller ett sådant moment. Så bör vara fallet så länge ett riktat bidrag utgår till gymnasial vuxenutbildning. Som en engångsinsats för att stimulera utvecklingen av infrastrukturen för vuxnas lärande avser regeringen att i budgetpropositionen för år 2002 föreslå att kommunerna år 2002 tillförs ca 350 miljoner kronor som knyts till statsbidraget för gymnasial vuxenutbildning.

I kapitel 5–7 har vi redovisat övergripande ställningstaganden till utvecklingen av vuxenutbildningen i syfte att anpassa den till principen om livslångt lärande. I detta och närmast följande kapitel konkretiseras dessa ställningstaganden för de olika verksamhetsformerna inom vuxenutbildningen.

8.1 Fortsatt utveckling efter projektiden

Regeringens bedömning: Det är angeläget att utvecklingsarbete bedrivs i kommunerna med en mångfald av anordnare och att utveckling av individuella studieplaner och validering fortsätter. Statens skolverk bör få i uppdrag att analysera behovet av förändringar av kursplanerna och betygssystemet inom den grundläggande vuxenutbildningen samt att kartlägga lokala kurser inom den kommunala vuxenutbildningen och analysera behovet av förändring.

Kommitténs förslag och remissinstanserna: Redovisningen av kommitténs förslag och remissinstansernas synpunkter som berör detta avsnitt finns beskrivna i kapitel 5. Kommittén behandlar utvecklingsfrågorna inom detta område på ett sådant sätt att en uppdelning skulle försvåra möjligheterna att bibehålla överblicken av kommitténs förslag.

Skälen för regeringens bedömning: I skolformen kommunal vuxenutbildning ingår grundläggande vuxenutbildning, gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning. Huvudman för utbildningen är, som framgår av namnet, kommunerna. Gymnasial vuxenutbildning anordnas även av statens skolor för vuxna (SSV). I anslutning till kommunal vuxenutbildning får kommunerna och SSV anordna uppdragsutbildning. På uppdrag av kommunerna anordnas även utbildning på entreprenad hos många utbildningsanordnare.

Den kommunala vuxenutbildningen har haft en väsentlig roll i svensk utbildningspolitik, inte minst ur en demokrati- och rättviseaspekt. Den har varit ett effektivt instrument för att motverka snedrekrytering till högre utbildning. Kommunal vuxenutbildning har varit en möjlighet för personer som helt eller delvis saknat formell eller reell kompetens att erhålla denna för att sedan gå vidare inom arbetslivet eller till vidare studier. Kommunal vuxenutbildning har också i många fall mött individerna på den kunskapsnivå där de befinner sig och använt både prövning och diagnostisering för att de så snabbt som möjligt skall kunna tillgodogöra sig sina studier på rätt nivå.

Kommunal vuxenutbildning har varit och skall även fortsättningsvis vara ett alternativ för alla vuxna. Även om utvecklingen går i riktning mot en större variation när det gäller arbets- och organisationsformer, kommer det även under överskådlig framtid att finnas vissa behov av utbildning i form av gruppundervisning i fasta lokaler.

Enligt regeringens bedömning kommer den kommunala vuxenutbildningen även fortsättningsvis att utgöra en viktig del av den samhällsstödda vuxenutbildningen. Därmed kommer den att – vid sidan av studiestödet – utgöra en stor del av det stöd samhället ger till vuxnas deltagande i det livslånga lärandet. Genom en väl utbyggd organisation, där utbildningen kan erbjudas i praktiskt taget samtliga kommuner, antingen i egen regi eller i samverkan med andra kommuner, har den kommunala vuxenutbildningen unika förutsättningar att ta detta ansvar. Därvid har den kommunala vuxenutbildningen ett särskilt stort ansvar för att nå dem med lägst utbildningsbakgrund men även andra grupper med särskilda behov såsom funktionshindrade och invandrare. Prioriteringen av dessa målgrupper måste kunna ske samtidigt som den kommunala vuxenutbildningen kan erbjuda möjligheter till behörighetskompletteringar för högskolestudier. Flera kommuner har inte minst under kunskapslyftet, utvecklat former för detta breda ansvarstagande och regeringen bedömer att en fördjupad samverkan mellan kommuner och enskilda högskolor bör utvecklas ytterligare.

Ett av de uttalade syftena med kunskapslyftet förutom höjd samlad utbildningsnivå är att förändra och utveckla vuxenutbildningen. Under den tid som kunskapslyftet har pågått har detta också skett i många kommuner. Flera av de utvärderingar som gjorts, och som redovisades i kapitel 3, ger vid handen att det finns en stark förändringsvilja i de olika verksamheterna. Inte minst ett ökat antal utbildningsanordnare har lett till en differentiering som drivit på utvecklingen.

Den stora utmaningen för kommunerna är nu att utveckla en kärnverksamhet som man bedriver i egen regi så att den även fortsättningsvis blir ett attraktivt alternativ både för individen och för arbetslivet. Ett sätt att nå dit är en ökad samverkan såväl med den privata som med den offentliga sektorn. Det pågår en omfattande utbildning och kompetensutveckling inom ramen för personalutbildning. Kommunal vuxenutbildning skulle kunna spela en större roll i detta sammanhang. De formella förutsättningarna för detta finns redan i dag inom uppdragsutbildningen men det är ett område med hög utvecklingspotential. Det innebär inte att det offentliga utbildningsväsendet övertar ansvaret för personalutbildning. Ett aktivt engagemang i kompetensutvecklingen i arbetslivet tillför utbildningsorganisationen viktig kunskap som grund för utveckling av den reguljära verksamheten.

Ett nära samspel med arbetslivet bidrar till att säkra utbildningens kvalitet och aktualitet. Av avgörande betydelse för verksamhetens kvalitet är vidare, som tidigare nämnts, en fortsatt utveckling av arbetsätt och arbetsformer i riktning mot en fokusering på lärandet.

Regeringen har identifierat ett antal utvecklingsområden för den kommunala vuxenutbildningen.

Mångfald av anordnare

Många kommuner har under kunskapslyftet utvecklat en verksamhet som når högt ställda kvalitativa mål. Viss utbildning har förlagts till externa anordnare, när möjligheterna varit större att nå kvalitetsmålen än med

verksamhet i egen regi. Den starkare anknytning till arbetslivet som då uppnåtts har varit av stor betydelse.

Andelen andra anordnare har ökat kraftigt under perioden, vilket inneburit att utbudet för den enskilde blivit betydligt större. Ett flertal kommuner har utvecklat en ny roll som förmedlare av utbildning. Resultatet har blivit att samarbete har etablerats inte bara mellan olika anordnare utan även mellan kommuner.

En differentiering av utbildningsutbudet med flera anordnare kan öka möjligheterna för den enskilde att välja med utgångspunkt i sitt eget behov av lärande. Det är angeläget att mångfalden av anordnare utvecklas vidare.

Ett led i strävandena att skapa goda förutsättningar för medborgarnas lärande kan vara att kommuner samverkar, exempelvis inom regioner, via samverkansavtal eller kommunalförbund på det sätt som exempelvis sker i Göteborgsregionen. En annan möjlighet ligger i samverkan med anordnare som erbjuder distanslösningar.

Lärande och intyg

I det nuvarande systemet är den gymnasiala nivån i kommunal vuxenutbildningen knuten till gymnasieskolans kursplaner på så sätt, att en gemensam läroplan gäller för de två skolformerna och samma kursplaner skall tillämpas. Vuxnas behov av lärande, i ett samhälle präglad av livslångt lärande, är ofta mer varierat än ungdomars. För ungdomar ställs kravet att gymnasieskolans utbildning skall utgöra en sammanhållen helhet. Den vuxnes behov av kunskap är emellertid sällan så omfattande att det krävs ett helt gymnasieprogram eller ens en hel kurs. En yrkesverksam person kan ha behov av att läsa in vissa områden för att öka eller uppdatera sin kompetens i förhållande till förändringar på arbetsplatsen.

Om individen ges möjlighet att uppnå de mål, som han eller hon själv bestämmer öppnar sig nya möjligheter till ett efterfrågestyrt system kopplat till den individuella studieplanen. Stora krav kommer då att ställas på vägledning och information. Det intyg på uppnådda mål som kan ges formaliserar lärandet. Intyget är en garant för kvaliteten och för att individen senare kan inhämta resterande avsnitt, vilket kan leda till formella betyg. Intygen kan också användas som en kommunikation med arbetslivet.

Enligt regeringens uppfattning kommer behovet för vuxna att få sina kunskaper dokumenterade i andra former än genom betyg att efterfrågas i högre grad än i dag. Den pågående utredningen om validering har i uppdrag att belysa och utveckla modeller för detta. Regeringen avser att återkomma till frågan i samband med behandlingen av utredningens förslag.

Lokala kurser

Regeringen har erfarit att kommunerna i ökad utsträckning utnyttjar möjligheterna att inrätta lokala kurser. De lokala kursernas andel av volymen inom vuxenutbildningen på gymnasial nivå har dubblerats sedan

hösten 1997. Det finns ungefär 800 nationella kurser som är entydigt definierad för behörighet till fortsatt utbildning. Läsåret 1999/2000 fanns 2 700 lokala kurser redovisade i Skolverkets nationella uppföljning. Tänkbara orsaker till denna utveckling kan vara en osäkerhet om hur målen i de nationella kurserna skall tolkas. En strävan att hävda sig i konkurrensen mellan anordnare och att utvecklingen inom t.ex. IT-området går så snabbt att nationella kursplaner ännu inte utvecklats kan vara andra orsaker.

De lokala kurserna medverkar på ett positivt sätt till en formalisering av nya kompetenser som krävs på en arbetsmarknad i snabb förändring. De rymmer emellertid även vissa risker. Särskilt för de studerandes trygghet och rättssäkerhet kan en alltför vildvuxen flora av lokala kurser skapa problem på längre sikt. Värdet av lokala kurser vid övergång till högskolan måste vara otvetydigt för att undvika återvändsgränder för den enskilde.

Kvaliteten i lokala kurser kan säkerställas på olika sätt. En tänkbar väg är att de lokala kurserna t.ex. förankras tydligare hos lokala parter på arbetsmarknaden. Detta skulle kunna ske i samverkan mellan kommunens vuxenutbildning och de regionala kompetensråden. En annan väg är att registrera de lokala kurserna nationellt, vilket skulle öka möjligheterna för andra kommuner att använda dem och inte själva behöva ta fram egna.

Regeringen avser att uppdra åt Skolverket att närmare kartlägga de lokala kurserna inom den kommunala vuxenutbildningen. Dessutom analysera behovet av eventuella förändringar i nuvarande bestämmelser.

Individuella studieplaner

De individuella studieplanerna är av stor betydelse för den enskilda individen. Där är det möjligt att formulera egna mål för studier samt att planera och dokumentera kompetensutveckling. I förordningen (1998:276) om statligt stöd till särskilda satsningar på utbildning av vuxna är det klart uttalat att en studieplan skall inrättas för varje deltagare.

Som redan framhållits utgör de individuella studieplanerna ett viktigt instrument i arbetet att förverkliga det livslånga lärandet. Alla studerande inom kommunal vuxenutbildning som så önskar skall ha rätt att få hjälp att upprätta en sådan plan. Flera olika instanser arbetar på olika sätt med att precisera individens behov och önskemål. Det är synnerligen angeläget att sträva efter en bättre samordning mellan förvaltningar och myndigheter som arbetar med individuella studie- eller handlingsplaner, främst arbetsförmedlingen, socialförvaltningen och försäkringskassan. I många kommuner har utveckling av samverkan kommit långt och regeringen anser det angeläget att detta arbete vidareutvecklas.

Validering och prövning

Frågan om validering har behandlats utifrån principiella utgångspunkter i det föregående. Inom kommunal vuxenutbildning har under kunskaps-

lyftet modeller och metoder utvecklats för att använda validering som ett reguljärt inslag i den pedagogiska processen. Regeringen anser att det är mycket värdefullt att detta utvecklingsarbete fortsätter i kommunerna.

Validering i en vidare mening är emellertid inte formellt reglerad på annat sätt än att det finns bestämmelser i 4 kap. 15 a § förordningen (1992:403) om kommunal vuxenutbildning som ger rektorn möjlighet att under vissa förutsättningar ge betyget Godkänd på en kurs även om eleven inte har gått igenom kursen. I avvaktan på resultaten av utredningen om Validering av vuxnas kunskap och kompetens (dir. 1999:86) bör gällande regelverk dock kvarstå.

Grundläggande vuxenutbildning

Alla vuxna som saknar sådana färdigheter som normalt uppnås i grundskolan och är bosatt i landet har en lagstadgad rätt att delta i grundläggande vuxenutbildning från och med andra kalenderhalvåret det år han eller hon fyller 20 år. Kommunerna har skyldighet att inte bara tillhandahålla utbildning utan också att aktivt verka för att boende i kommunen som saknar grundskolekompetens deltar i utbildningen.

Grundläggande vuxenutbildning omfattar ett antal ämnen och betyg sätts på varje avslutad kurs eller delkurs. Ett sammanfattande betyg sätts på hela kursen eller när den studerande har fått betyg på samtliga delkurser av en kurs. Den som har fått minst betyget Godkänd i den grundläggande vuxenutbildningens samtliga kärnämnen har rätt att få slutbetyg. Betygstegen är Icke Godkänd, Godkänd samt Väl Godkänd.

I flera kommuner har man på ett flexibelt sätt låtit individen studera såväl grundläggande kurser som gymnasiala. För att enskilda personers behov av kompetensutveckling och lärande skall kunna tillgodoses är det viktigt att studier samtidigt kan bedrivas på olika nivåer. En studerande kan behöva kompensera kunskapsbrister på grundskolenivå i matematik, på gymnasienivå i språk och i beteendevetenskap på högskolenivå. Systemet måste medge att studierna sker parallellt på alla tre nivåerna. Den studerande skall inte behöva slutföra studierna på en nivå för att få gå vidare till nästa. Denna flexibilitet finns inte generell i systemen.

Skolverket har i sin rapport *Styrdokument för vuxenutbildning* beskrivit strukturen inom olika delar av den kompetensgivande vuxenutbildningen. Där konstateras att de olika delarna av vuxenutbildningssystemet har olikformade kurser. Om en individ skall kunna kombinera studier på olika nivåer, bör enligt Skolverket systemet bestå av kursplaner och betygssystem av samma karaktär. Någon fullständig analys av hur kurserna hänger samman har inte gjorts. Skolverket anser att det är av stor vikt att systemet blir påbyggbart och nationellt likvärdigt, så att en individ kan studera vid olika tillfällen i livet och även i en annan kommun.

Regeringen har mot denna bakgrund för avsikt att ge Skolverket i uppdrag att analysera behovet av förändringar i kursplaner och betygssystem inom den grundläggande vuxenutbildningen.

Regeringens förslag: Lagen (1991:1108) om statens skolor för vuxna skall ändras så att det där föreskrivs att statens skolor för vuxna skall stödja kommunernas användning av distansmetoder i vuxenutbildningen och komplettera den kommunala vuxenutbildningen genom att erbjuda utbildning av i huvudsak samma slag i form av distansundervisning.

Regeringens bedömning: Staten skolor för vuxna bör från och med den 1 juli 2001 utgöra en myndighet.

Kunskapslyftskommitténs förslag: Kommittén föreslår att staten bör ansvara för att det sker en snabb uppbyggnad av Internet-baserade kurser inom såväl grundläggande som gymnasial utbildning och att en planeringsram om 500 miljoner kronor avsätts under en åttaårsperiod för detta ändamål. En organisationskommitté bör få i uppdrag att utreda formerna för hur detta projekt skall organiseras. Utvecklingsarbetet bör delas upp i två perioder. Statens skolor för vuxna eller andra lämpliga aktörer föreslås få i uppdrag att dels vidareutveckla en handledarroll för olika utbildningsanordnares verksamma lärare, dels fungera som stöd för dessa.

En arbetsgrupp inom Utbildningsdepartementet presenterade under våren 1999 en promemoria med förslag till utveckling av skolorna.

Remissinstanserna: Flertalet instanser ställer sig bakom en satsning på Internet-baserade kurser men många menar att en satsning på 500 miljoner kronor är tilltagen i överkant och påpekar att det inte får ske på bekostnad av andra insatser. Andra påpekar att det tidsperspektiv som är satt är för långt; kurserna riskerar att bli föråldrade. Några instanser, bl.a. *Nutek*, menar att läromedelsmarknaden bäst ser till att utveckling sker. Många instanser vill i sammanhanget även trycka på och betona att Internet-baserade kurser är ett hjälpmedel/komplement och inte en fristående lösning.

Promemorian har behandlats vid ett remissmöte.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Betydelsen av en fortsatt utveckling av vuxenutbildningen så att den stöder ett flexibelt, livslångt lärande har lyfts fram i föregående kapitel. Användning av modern teknik för att stödja lärande, distribuera kunskap, undervisa och handleda är ett centralt inslag i en sådan utveckling. Vid framväxten av en infrastruktur för det livslånga lärandet är ett karaktäristiskt inslag, att många olika anordnare använder sig av distansmetoder för att nå hela målgruppen och för att utveckla sin pedagogik. Material framtaget för distansutbildning är ofta värdefullt komplement i vanlig närundervisning för att differentiera och individualisera verksamheten.

Denna utveckling är välkommen, men rymmer också vissa problem och risker. Utveckling av pedagogiskt väl fungerade Internet-baserat material är dyrbart. För att begränsa kostnaderna kan man lätt komma att kompromissa med viktiga pedagogiska principer. Fascinationen av mediets möjligheter får inte leda till en återgång till 1970-talets programmerade undervisning.

Sedan flera år finns det ett växande utbud av pedagogiskt inriktade program, som riktar sig till enskilda och till utbildningsanordnare. Det har tagits fram delvis av olika kommuner, delvis av olika företag. T.ex. tillhandahåller Stockholms stad fritt på Internet program som omfattar ett antal centrala kurser i gymnasial vuxenutbildning. Som ofta när det handlar om ett område, som förväntas växa snabbt, är utbudet svåröverskådligt och ojämnt. Enskilda lärare och skolledare skulle ha stor nytta av en aktuell, bred, allsidig och objektiv information om det tillgängliga utbudet. Regeringen anser att det i SSV:s utvidgade uppdrag bör ingå att tillhandahålla sådan information.

Användningen av den nya tekniken har gjort skillnaden mellan läromedel och kurs otydlig. En interaktiv programvara kan innehålla mycket mer än ett endimensionellt läromedel av konventionellt slag. Det som ytterst skiljer anordnaren av utbildning från den som producerar program är rätten att sätta betyg.

Regeringen anser att staten i princip inte skall engagera sig i utveckling av program för Internet-baserad utbildning. Det finns inte anledning att etablera någon annan ansvarsfördelning på detta område än den som gäller för andra typer av läromedel. I den mån staten skall engagera sig är det av samma skäl som gäller för läromedel i allmänhet, dvs. inom områden där det annars inte skulle produceras några läromedel.

Vid SSV finns kunskap om och erfarenheter av distansutbildning, som utvecklats under lång tid. Det finns goda förutsättningar att vidareutveckla denna kompetens inom distansutbildningsområdet bl.a. genom samverkan med Distansutbildningsmyndigheten (Distum). Enligt regeringens uppfattning bör SSV:s uppdrag breddas så att skolorna också skall kunna erbjuda kommunerna stöd i arbetet med att utveckla vuxenutbildningen, i syfte att erbjuda ett flexibelt lärande. I takt med att utbudet av distansutbildning på gymnasial nivå, i kommunal regi, utvecklas med utnyttjande av egenproducerad eller inköpt programvara. Det blir då rimligt att statens insatser successivt förskjuts från att själv anordna distanskurser till att stödja kommunerna i deras eget arbete. Staten kan på detta sätt bäst främja utveckling och användning av distansutbildning inom vuxenutbildningen.

Arbete med såväl Internet-baserad som annan distansutbildning kräver en annan lärar- och handledarroll och ett annat arbetssätt än traditionell vuxenutbildning. Behovet av kompetensutveckling på detta område kan bedömas öka i takt med att allt fler utbildningsanordnare utnyttjar distansutbildningens möjligheter. Det är viktigt att pedagogik och metodik anpassad till distansutbildningens krav utvecklas och att kunskaperna härom sprids. SSV bör kunna spela en viktig roll i ett sådant utvecklingsarbete, som också bör kunna utgöra basen för fortbildning riktad till lärare och skolledare, som skall arbeta som handledare och lärare för deltagare för distansutbildning. Det är därvid naturligt att SSV samarbetar med en eller flera enheter för lärarutbildning.

I kapitel 12 i det följande diskuteras möjligheterna att tillgodose behovet av teckentolk för att döva, dövblinda och vissa hörselskadade skall kunna delta i vuxenutbildning. Det åligger varje utbildningsanordnare att tillhandahålla det tolkstöd som behövs. I praktiken har de studerande dock betydande svårigheter att få tolkinsatsen finansierad.

Även på detta område skulle SSV kunna erbjuda ett värdefullt komplement till den kommunala vuxenutbildningen. Skolorna bör enligt regeringens mening få i uppdrag att tillsammans med SIH:s läromedelsenheter utveckla distansmetoder och IT-läromedel, som riktar sig till studerande som har teckenspråk som första språk. inom kommunal vuxenutbildning och folkhögskola. Den erfarenhet som finns inom folkbildningen bl.a. vid Västanviks folkhögskola bör därvid tas tillvara. Regeringen avser att i budgetpropositionen återkomma med förslag om att anvisa ca 10 miljoner kronor för detta ändamål.

När skolornas resurser utökas och gradvis tas i anspråk för att genomföra nya uppgifter bör de, enligt regeringens uppfattning, även fortsättningsvis ha ett ansvar för att utveckla och erbjuda gymnasial vuxenutbildning på distans. Ett eget utbildningsanordnande utgör en väsentlig grund för den föreslagna rådgivande rollen. Det bör då i första hand röra sig om stöd till ett flexibelt lärande inom områden, där elevunderlaget i flertalet kommuner är för litet för att kurser skall kunna komma till stånd eller inte lockar andra aktörer. Skolorna kan på så sätt bidra till att studerande i hela landet kan förverkliga sina studieplaner på hemorten. I takt med att distansutbildningen utvecklas i kommunerna är det rimligt att tyngdpunkten i SSV:s uppdrag förskjuts mot att i ökad grad utgöra ett stöd för kommunerna. De studerandes möjligheter att fullfölja påbörjade kurser måste därvid säkerställas. Det blir en viktig uppgift för styrelsen att prioritera mellan de olika grenarna av skolornas verksamhet inom de med nödvändighet begränsade ramarna.

SSVs verksamhet bör mot denna bakgrund inriktas mot följande områden:

- utveckla och tillhandahålla gymnasial vuxenutbildning i form av distansutbildning,
- utveckla och sprida kunskap om arbetssätt och metoder vid användning av mediaburet material som stöd för ett flexibelt lärande,
- tillhandahålla fortbildning för lärare och skolläda, som skall arbeta som handledare och lärare för deltagare i distansutbildning,
- tillhandahålla beskrivande information om det aktuella utbudet av Internet-baserad programvara, som har relevans för vuxnas lärande i första hand på gymnasial nivå samt
- i samarbete med den nya myndigheten för specialpedagogik utveckla och tillhandahålla stöd för vuxenstuderande som har teckenspråk som första språk.

Regeringen föreslår därför att 1 § lagen om statens skolor för vuxna skall ändras.

Utveckling av verksamheten vid SSV inom de här angivna områdena innebär att ny kompetens kommer att behöva utvecklas eller tillföras. En särskild projektgrupp inom Utbildningsdepartementet har inom ramen för kunskapslyftet disponerat medel för utveckling av verksamheten vid SSV. För det fortsatta utvecklingsarbetet i anslutning till förnyelsen av verksamheten, får styrelserna för SSV under budgetåret 2001 disponera

särskilda medel. För utvecklingsarbete under åren 2002 och 2003 avses styrelsen få disponera sammanlagt ytterligare 11 miljoner kronor. Den beskrivna utvecklingen bör, med de resurstillskott som nämnts, kunna genomföras i takt med att kompetensprofilen förändras. Det innebär detta att verksamheternas omfattning totalt sett kommer att öka. Det ankommer på myndighetens styrelse, att fördela utvecklingsresurserna.

SSV bör enligt regeringens bedömning utgöra en samlad resurs för flexibelt lärande och distansutbildning för vuxna på gymnasial nivå. Verksamheten vid de två skolorna måste därför bedrivas så att de kompletterar och stärker varandra, men också ske i samverkan med andra aktörer, främst kommuner, Distum och den nya myndigheten för specialpedagogik. Det är särskilt angeläget att uppmärksamma möjligheterna till synergieffekter genom ett utvecklat samarbete med Distum. För att stärka samarbetet mellan skolorna och effektivisera resursanvändningen har riksdagen på grundval av förslag i budgetpropositionen för år 2001 beslutat att en för skolorna gemensam styrelse skall utses från den 1 juli 2001. Regeringen avser att föreskriva att skolorna från och med den 1 juli 2001 skall utgöra en myndighet av de skäl som anges i budgetpropositionen för år 2001.

Regeringens förslag: Skollagen (1985:1100) skall ändras så att det där föreskrivs att Sfi syftar till att ge vuxna invandrare och inte enbart nyanlända grundläggande kunskaper i svenska språket och om det svenska samhället. Vidare skall lagen ändras så att utbildningen anordnas som kurser.

Regeringens bedömning: Sfi bör utformas så att verksamheten lokalt kan anpassas till varje deltagares förutsättningar och behov att lära sig talad och skriven svenska. Skolverket bör få i uppdrag att dels utarbeta förslag till en ny kursplan, dels undersöka hur sfi för högutbildade invandrare kan anordnas i högskolemiljö. Sfi bör kvarstå som egen skolform.

Skolverket och riksdagens revisorer: Sfi-verksamheten har analyserats och utretts i flera olika sammanhang under senare år. *Skolverket* har den 8 juni 1998 i en översyn av kursplanen för svenskundervisning för invandrare bl.a. föreslagit att kursplanen för sfi bör delas i två delar med en separat baskurs i alfabetisering.

Riksdagens revisorer har nyligen i rapporten *Språk och arbete* granskat sfi och arbetsmarknaden för invandrare. Revisorerna föreslår bl.a. att svenskundervisningen för invandrare bör förändras så att den bättre motsvarar behoven hos eleverna. Den stora grupp som inte klarar sfi i dess nuvarande form bör kunna få en möjlighet att avsluta studierna för att gå vidare till annan verksamhet som passar dem bättre. Revisorerna påpekar också att en stor andel lärare saknar utbildning i svenska som andraspråk.

Revisorerna anser vidare att Skolverket tydligare bör prioritera uppgiften att främja utvecklingen av kvaliteten på svenskundervisningen för invandrare och föreslår att regeringen initierar en granskning av kvaliteten inom sfi och hur undervisningen kan göras effektivare genom utveckling av verksamheten.

Kunskapslyftskommitténs förslag: Kommittén har i sitt betänkande *Vuxenutbildning för alla* (SOU 1999:39) bl.a. föreslagit att sfi skall upphöra att vara en egen skolform och i stället inordnas i komvux.

Remissinstanserna: instämmer i huvudsak i kommitténs förslag. Några, bl.a. *Integrationsverket* framhåller att sfi spelar en stor roll i integrationsarbetet och därmed invandrares etablering på arbetsmarknaden. Ett inordnande av sfi i komvux skulle göra utbildningen mindre flexibel och minska kontakterna med arbetslivet. Sfi kan i stället förbättras genom delningen av kursen och utveckling av praktikverksamheten. Många remissinstanser påpekar att det nya studie-stödssystemet inte är avpassat för nyanlända invandrare.

Utredningen om social och etnisk mångfald i högskolan (dir. 1999:79): har i sitt betänkande (SOU 2000:47) föreslagit att svenskundervisning för utländska gymnasister och akademiker bör om möjligt bör ske i högskolmiljö.

Remissinstanserna: Remissinstanserna har i allt väsentligt tillstyrkt detta förslag.

Statskontorets rapport om Svenskundervisning för invandrare (sfi) – egen skolform eller del av komvux?: Statskontoret redovisar konsekvenser av olika alternativ, men lägger inte fram några egna förslag.

Remissmötet: Företrädare för kommunerna och för verksamheten talade vid mötet för ett inordnande i kommunal vuxenutbildning, medan integrationsverkets företrädare talade för att bevara sfi som särskild skolform. Argument framfördes också för den av Skolverket förslagna delningen av kursen och för utveckling av praktikverksamheten.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: För de människor som flyttar till Sverige från något annat land och annat språkområde får det livslånga lärandet en särskild dimension. Modersmålet fungerar inte längre annat än inom familjekretsen och den egna språkgruppen. Möjligheterna till anpassning och integration i det svenska samhället är i hög grad beroende av möjligheterna och förmågan att tillägna sig det svenska språket. Stora delar av arbetsmarknaden är de facto stängd för den som inte behärskar svenska jämförelsevis väl, såväl i tal som skrift. Det gäller nyanlända invandrare, men också dem som varit i landet en längre tid.

Undervisningen i svenska för invandrare utgör en viktig del av integrationspolitiken som den utformades genom riksdagens beslut år 1998 (prop. 1997/98:16, bet. 1997/98:SfU6, rskr. 1997/98:68). I propositionen framhölls bl.a. att invandrares behov av stöd i stor utsträckning bör kunna tillgodoses genom den generella politiken. Nyanlända invandrare har dock särskilda behov av stöd under den första tiden i Sverige. Sfi kan ses som en sådan säråtgärd.

Svenskundervisningen är också en del av arbetsmarknadspolitiken. Särskilt under perioder med svag efterfrågan på arbetskraft drabbas de med dåliga svenskkunskaper särskilt hårt av arbetslöshet.

Sfi är också relaterad till utbildningspolitiken. Sfi är en skolform inom det offentliga utbildningsväsendet för vuxna. För många invandrare är det sfi-undervisningen, som lägger grunden för ett fortsatt livslångt lärande i Sverige.

Sfi skall sålunda samtidigt bidra till att förverkliga politiken inom flera områden. Detta innebär, att förväntningarna på resultaten av verksamheten varierar beroende på vilket avnämarperspektiv som anläggs. Kritik mot sfi-utbildningen har varit vanlig. Alltför få deltagare uppnår sålunda kunskapsmålen inom rimlig tid och de som avslutat utbildningen uppges ha otillräckliga kunskaper både i förhållande till arbetslivets krav och – enligt andra kritiker – för fortsatt utbildning i svenska. Ytterligare andra kritiker menar att målen är alltför ambitiösa. Många deltagare deltar termin efter termin utan att göra framsteg.

Regeringen anser att situationen inom sfi är bekymmersam. Bara var tredje deltagare når målen inom fem terminer. Efter fyra år har knappt hälften av deltagarna nått denna sfi-nivå. Studieavbrott och avhopp är vanliga. Det är dessutom rimligt att anta, att det finns ett samband mellan föräldrars misslyckanden inom den grundläggande svenskundervisningen och de svårigheter deras barn senare möter i grundskolan. En betydande del av de ungdomar som inte når målen i grundskolan har annat modersmål än svenska. Språkets betydelse för invandrarnas integration på arbetsmarknaden och i samhällslivet är uppenbar.

Enligt 13 kap. 1 § skollagen (1985:1100) syftar sfi till att ge vuxna nyanlända invandrare grundläggande kunskaper i svenska språket och om det svenska samhället.

I de riktlinjer för sfi som riksdagen antog år 1994 med anledning av propositionen (prop. 1993/94:126, bet. 1993/94:UbU10, rskr. 1993/94:341) om svenskundervisning för invandrare (sfi) fastställdes dock att kommunerna skall vara skyldiga att erbjuda svenskundervisning för invandrare (sfi) till de personer som är bosatta i kommunen och som saknar sådana grundläggande kunskaper i svenska språket som sfi avser ge. Detta innebär att även den som vistats i landet en längre tid har rätt till sfi.

Det är naturligt att invandrare påbörjar sina sfi-studier direkt när de blivit folkbokförda i en kommun och rätten till sfi inträtt. Många sfi-deltagare gör dock avbrott i sina studier för att t.ex. börja arbeta, vara barnlediga eller p.g.a. sjukdom. För den som t.ex. direkt efter ankomsten fått ett arbete medvetenheten av behovet för svenskstudier komma först efter några år vid en period av arbetslöshet. Det är då ofta de skriftliga kunskaperna som saknas. Erfarenheten har också visat att den som genomgått sfi vid ankomsten till Sverige men sedan under flera år inte fått möjlighet att använda sina kunskaper förlorar dem snart. De kan därför åter behöva delta i sfi under en period. 13 kap. 1 § skollagen skall därför ändras i enlighet med de riktlinjer som antagits av riksdagen.

En differentierad utbildning

Deltagarna i sfi är en mycket heterogen grupp. Enligt 13 kap. 1 § skollagen (1985:1100) anordnas utbildningen som *en* kurs. Den är i princip gemensam för alla, såväl akademiker, yrkesvana arbetare och analfabeter, oberoende av ålder och modersmål. Enligt kursplanen skall dock "hänsyn tas till de sinsemellan mycket olika målgrupperna. Analfabeter och lågutbildade har exempelvis andra behov av utbildning än högutbildade." Eleven skall också, enligt kursplanen, påbörja sina studier på den nivå som bestäms av förkunskaperna. Av riksdagens revisorers rapport framgår att äldre elever har svårare att klara sfi-nivån än yngre och medelålders elever. Deltagarnas utbildningsbakgrund och lärartätheten spelar också en avgörande roll för studieresultaten.

Kommuner med ett större antal invandrare har naturligtvis goda möjligheter att nivågruppera sfi-deltagarna. Enligt en undersökning i 113 kommuner, som genomförts av Integrationsverket, är det endast fyra kommuner som inte gör någon gruppering av deltagarna efter bakgrund och förutsättningar. Särskilda kurser för akademiker förekommer i 26 kommuner.

Enligt statistik från Skolverket är det mer än 50 procent av deltagarna, som inte når sfi-nivån inom fyra års studier. Bland dem finns det flera grupper deltagare, som av olika anledningar förmodligen aldrig kan nå sfi-nivån. Hit hör t.ex. äldre personer, analfabeter och personer med mycket kort utbildning samt flyktingar med svåra psykiska problem. De har ändå behov att lära sig och kan lära sig så mycket svenska att de

klaras ett vardagsliv i Sverige. Andra, t.ex. dyslektiker kan lära sig tala och förstå talad svenska bra, men har stora svårigheter att lära sig läsa och skriva svenska. För ytterligare andra ingår inte tanken på ett liv utanför för den trängre familjekretsen i föreställningsvärlden, varför de saknar motivation att lära sig språket. För dessa deltagare är den nuvarande kursplanens mål för sfi-studierna inte realistiska.

Den nuvarande kursplanen är primärt utformad för att lägga grunden för fortsatta studier i svenska. Den svarar därför mindre väl mot de krav på kunskaper i svenska som ställs vid övergång till yrkesutbildning eller direkt inträde på arbetsmarknaden. Ett särskilt test i svenska, som skulle svara mot arbetslivets krav på språkkunskaper, har därför aktualiserats.

Det finns av dessa skäl, enligt regeringens uppfattning, anledning att skapa formella förutsättningar att differentiera utbildningen och utbildningsmålen, så att verksamheten bättre kan anpassas till den enskilde deltagarens förutsättningar och behov. I dag blir sfi ett misslyckande för den som inte har förutsättningar att nå den för alla studerande gemensamma sfi-nivån. Ett betyg från en för individens behov anpassad och realistisk kurs kan i stället stärka självförtroendet. Ett ur utbildningssynpunkt meningslöst, fortsatt deltagande i sfi upplevs oftast negativt av den studerande, innebär kostnader för kommunen och försenar integrationen i det svenska samhället.

Sfi bör därför utformas så att verksamheten lokalt kan anpassas till varje deltagares förutsättningar och behov att lära sig talad och skriven svenska. Det innebär inte att den nuvarande kursen skall delas in i etapper. Det handlar i stället om att skapa möjligheter att utifrån individuella studieplaner forma kursen så att varje elev kan koncentrera sig på de delar där han eller hon har förutsättningar att göra framsteg och som har betydelse för den planerade kommande verksamheten i Sverige.

För dem som avser att gå vidare till studier i svenska bör den nuvarande sfi-nivån ligga fast. Kursplanen för svenska som andra språk i komvux är utformad så att den bygger på den nuvarande sfi-kursplanen. För att tillgodose dem som har andra planer bör kursplanen ges ett så öppet och flexibelt innehåll att utbildningen kan ge enskilda deltagare en adekvat grund t.ex. för yrkesutbildning på olika nivåer eller för direkt övergång till arbetsmarknaden.

Sfi-nivån utgör i dag ett formellt eller reellt krav för tillträde till såväl yrkesutbildningar som arbetsmarknadspolitiska åtgärder, även om den inte alltid svarar mot de faktiskt erforderliga kunskaperna i svenska. En differentiering av sfi-utbildningen, som syftar till att anpassa den bättre till deltagarnas kommande behov, innebär naturligtvis att också dessa förkunskapskrav måste modifieras.

Möjligheten till alternativa inriktningar får inte tas till intäkt för att inskränka deltagarnas rätt till svenskutbildning. Den deltagare som så önskar bör alltså ha rätt att fortsätta sin utbildning tills han eller hon når sfi-nivån eller inte längre gör framsteg. Det bör liksom nu vara möjligt, att efter sfi-utbildning och en yrkesutbildning eller en tids yrkesverksamhet komma tillbaka till sfi-utbildningen och skaffa sig den formella grund som krävs för vidare svenskstudier.

Regeringen avser att uppdra åt Skolverket att utarbeta förslag till en ny kursplan. I kursplanearbetet är det viktigt att ta hänsyn till att såväl

andraspråksinläringen som integrationen, i det svenska samhället normalt främjas av att språkstudierna kan bedrivas parallellt med t.ex. yrkesutbildning, praktik eller förvärvsarbete. Skolverket skall i detta arbete samråda bl.a. med Arbetsmarknadsstyrelsen och Integrationsverket.

Förslaget föranleder förändringar i 13 kap. 1 § skollagen (1985:1100).

Mycket talar, enligt regeringens uppfattning, för att den av utredningen om social och etnisk mångfald i högskolan i betänkandet *Mångfald i Högskolan* (SOU 2000:47) föreslagna ordningen, att de högutbildade invandrarna skall genomgå sfi-utbildningen vid universitet och högskolor, skulle påskynda deras inträde på den svenska arbetsmarknaden. Det föreligger inga formella hinder för kommunerna att uppdra åt en högskola att anordna sfi för en grupp invandrare. Enligt vad regeringen erfarit sker redan i några fall samarbete mellan kommuner och en högskola. Högskolornas krav på ersättning för sfi-utbildning uppges i några fall ha utgjort hinder för att någon överenskommelse skall träffas. Att det inte finns något etablerat system för interkommunal ersättning när det gäller sfi, försvårar den samverkan mellan kommuner som krävs för att skapa från kostnadssynpunkt tillräckligt stora grupper.

Regeringen avser att uppdra åt Skolverket att tillsammans med Högskoleverket och Svenska kommunförbundet undersöka de praktiska möjligheterna att förverkliga mångfaldsutredningens förslag.

Sfi som egen skolform

Kunskapslyftskommittén föreslog att sfi organisatoriskt skall inordnas i kommunal vuxenutbildning.

Regeringen ser, som nyss framhållits, med stort allvar på situationen inom sfi. Det finns dock inget som talar för att de aktuella problemen primärt kan hänföras till att sfi är en egen skolform inom det offentliga utbildningsväsendet för vuxna. De praktiska och administrativa fördelar som skulle kunna uppnås i kommunerna måste vägas mot skolformens grundläggande uppdrag och behovet av åtgärder för att komma tillrätta med nuvarande problem. Skolformens identitet och status behöver snarare stärkas. Den särskilda professionalitet som krävs av lärarna inom sfi behöver betonas. Betydelsen av ämne-teoretisk, didaktisk och metodisk kompetens hos lärarna måste understrykas. Kunskap om andra myndigheters arbete för samhällets integrationsinsatser är också en viktig del av professionalitet. Inte i någon annan del av skolväsendet tolereras att en mycket stor del av lärarna saknar adekvat utbildning.

I budgetpropositionen för 2001 beräknade regeringen under det under utgiftsområde 16 uppförda anslaget 25:15 Bidrag till viss verksamhet inom vuxenutbildningen 7,5 miljoner kronor för utveckling av sfi. Regeringen avser att inom kort ge Skolverket i uppdrag att genomföra en satsning på kompetensutveckling för lärare inom sfi.

Vid lärarhögskolan i Stockholm finns sedan år 1998 ett Nationellt centrum för sfi och svenska som andraspråk. Det finansieras under år 2001 under ovannämnda anslag. Verksamheten vid centret har utvärderats av Skolverket, som förordar att den ges permanent form. Enligt regeringens uppfattning bör centret kunna spela en viktig roll när

det gäller såväl att stärka svenskundervisningen för invandrare som undervisningen i svenska som andraspråk i skolan. Verksamheten bör därför nu ges permanentas.

Förhållningssättet till svenskundervisningen för invandrare och till dem som är verksamma inom denna måste präglas av den stora betydelse sfi har för att förverkliga utbildningspolitiska, sysselsättningspolitiska och integrationspolitiska mål i det svenska samhället. Attityderna till verksamheten som sådan har betydelse för synen på deltagarna i denna. Dessa attitydfrågor är viktigare än ett formellt inordnande av sfi i komvux.

I sin rapport visar Statskontoret att ett avgörande problem att inordna Sfi i komvux är frågan om studiefinansiering. Enligt Statskontorets beräkningar kommer merkostnaderna för staten vid ett inordnande av deltagarna i studiestödssystemet att långsiktigt överstiga besparingarna i kommunerna med flera hundra miljoner kronor.

Sfi bör därför kvarstå som särskild skolform.

Regeringens bedömning: Sär vux bör byggas ut i syfte att öka undervisningstiden och förbättra möjligheterna för den enskilda att nå målen. Skolverket bör få i uppdrag att följa utvecklingen.
Estetisk verksamhet bör kunna erbjudas inom sär vux.

Kunskapslyftskommitténs förslag: Kommittén föreslår att personer med utvecklingsstörning garanteras utbildning som övriga vuxna när det gäller grundläggande utbildning och på gymnasial nivå i en omfattning av kurser som motsvarar de nationella eller specialutformade program som ungdomar med utvecklingsstörning kan studera i gymnasiesärskolan.

Remissinstanserna: *Skolverket, Socialstyrelsen, Folkbildningsrådet samt SIH* anser att personer med utvecklingsstörning skall garanteras utbildning i likhet med kommitténs förslag. *Stockholms stad* tror att kommitténs beräkning av kostnader för en sär vuxreform är underdimensionerad.

Skälen för regeringens bedömning: Antalet deltagare i sär vux är drygt 4 000 personer per år men behovet är sannolikt avsevärt större. Enligt kommitténs beräkningar torde drygt 45 000 personer vara i berättigade till sär vux. Skolverket har i rapporten *En utvärdering av Sär vux* påtalat flera utvecklingsområden inom sär vux. Skolverkets rapport visar på följande utvecklingsområden:

- Undervisningstiden kan öka. I dag är genomsnittet endast 2,2 timmar undervisning per vecka. De timplaner som finns fastställda underskrids ofta.
- Uppfyllelse av kursplanemålen. Många kommuner har arbetat fram egna kursplaner i stället för de nationellt fastställda planerna.
- Kunskapsmålen nås i ringa omfattning. Många gånger grundar sig detta i att deltagarna får en undervisning som inte motsvarar deras behov.
- Möjlighet till estetisk verksamhet. Ett lärande främjas av att kunna använda alla sinnen.
- Ökat inslag av arbetslivspraktik. Flera kommuner har genom att utbildning genomförts på deltagarnas arbetsplatser eller med nära anknytning till deltagarnas vardag.
- Den uppsökande verksamheten har brister.

Mot bakgrund av Skolverkets rapport avsatte regeringen hösten 1999 särskilda medel för att stimulera en utveckling av sär vux. Medlen har använts till ett antal projekt spridda över landet som skall slutredovisas senast den 1 september 2002.

Ett av projekten har som syfte att fördjupa kunskaperna hur arbete med personer med förvärvade hjärnskador kan bedrivas. Ett annat utvecklar och undersöker möjligheterna med att bedriva distansstudier för sär vuxelever i glesbygd.

Mot bakgrund av resultaten i utvärderingen planerar Skolverket att genomföra tillsyn av sÄrvux sÄrskilt vad avser studiernas omfattning i f6rhÅllande till utbildningens kvalitet.

Som framgÅtt av det f6regÅende efterstrÄvar regeringen att det skall finnas en infrastruktur f6r det livslÅnga lÄrandet dÄr alla vuxna kan kÄnna sig delaktiga och fÅ sina behov tillgodosedda. Skolverket har redovisat ett antal omrÅden dÄr sÄrvux kan utvecklas f6r att kunna erbjuda utvecklingsst6rda en utbildning som Är anpassade efter deras behov och f6rutsÄttningar. SjÄlvfallet mÅste verksamheten bedrivas i enlighet med gÄllande styrdokument. Den omstÄndigheten att deltagarna sjÄlva har svÄrigheter att hÄvda sina egna intressen g6r mÅldokumentet och tillÄmpningen av dem sÄrskilt betydelsefulla.

Skolverkets unders6kning visar, att estetisk verksamhet har varit ett medel f6r att nÅ mÅlen i andra Ämnen, exempelvis kommunikation och svenska. Det Är en verksamhetsform som gagnar deltagarna genom att 6ka deras sjÄlvf6rtroende, kreativitet och samarbetsf6rmÅga. Estetisk verksamhet b6r dÄrf6r enligt regeringens bed6mning kunna erbjudas inom sÄrvux. Eftersom gruppen som studerar i sÄrvux Är heterogen, Är kravet pÅ individuella studieplaner sÄrskilt stor. Det finns dÄrf6r anledning att understryka att sÄrvux redan i dag omfattas av kravet pÅ individuella studieplaner. Regeringen delar vidare Skolverkets uppfattning att kontakterna med arbetslivet b6r 6ka. Genom arbetslivsanknuten praktik fÅr de studerande m6jlighet att koppla lÄrandet till sitt arbete.

Mycket talar f6r att alla vuxna utvecklingsst6rda skall ha en rÄtt att delta i sÄrvux liknande den rÄttighet som i dag finns f6r vuxna som saknar grundskolekompetens, att delta i grundlÄggande vuxenutbildning. Det finns dock flera svÄrigheter bÅde att definiera och f6rverkliga en sÅdan rÄttighet. SÅlunda fyller sÄrvux olika funktion f6r olika vuxna utvecklingsst6rda beroende pÅ handikappets svÄrighetsgrad.

Verksamheten inom sÄrvux skall syfta till att ge mÄnniskor en m6jlighet att tillgodog6ra sig ny kunskap eller vidmakthÅlla f6rvärvade kunskaper. Det Är dÄremot inte sÄrvux uppgift att ta 6ver ansvaret f6r daglig omsorg och stimulans. Denna grÄnsdragning Är naturligtvis svÅr i det enskilda fallet, men Är viktig f6r m6jligheterna att utforma en kvalitativt god verksamhet inom sÄrvux.

Mot denna bakgrund anser regeringen att det inte finns skÄl att inf6ra en rÄttighetslagstiftning. SÄrvux b6r dock byggas ut i den takt som tillgÅngen pÅ personal medger. Det Är angelÄget att kommunerna planerar f6r denna utbyggnad.

I enlighet med KLK:s f6rslag avser regeringen att Återkomma till riksdagen i budgetpropositionen f6r År 2002 med f6rslag att Årligen avsÄtta ca 7,5 miljoner kronor av statsbidraget till vuxenutbildningen f6r utbyggnaden. Detta i syfte att bl.a. 6ka undervisningstiden och dÄrmed f6rbÄttra m6jligheten den enskilde att nÅ mÅlen. Regeringen avser ocksÅ att ge uppdrag till Skolverket att f6lja utvecklingen i kommunerna.

11.1 Bakgrund

De inledande kapitlen har som utgångspunkt en syn på vuxnas lärande som innefattar alla. Perspektivet är att den av samhället stödda vuxenutbildningen skall tillhandahålla ett för individerna anpassat utbildningsutbud.

Folkbildningen har i hög grad bidragit till en hög bildningsnivå i Sverige. Resultaten från flera internationella studier pekar entydigt på att läskunnighet och läsförståelse är hög i Sverige jämfört med många jämförbara länder. En anledning till de goda resultaten är de investeringar som har gjorts på utbildning och bildning sedan årtionden tillbaka.

Riksdagen har givit sin syn på folkbildningen år 1991 (prop. 1990/91:82, bet. 1990/91:UbU18, rskr. 1990/91:358) och år 1998 (prop. 1997/98:115, bet. 1997/98:KrU17, rskr. 1997/98:258). I och med riksdagens beslut år 1991 kom folkbildningen att få ökad frihet från styrning från statens sida. I stället för att vara styrd av detaljregler anger riksdagen och regeringen sedan år 1991 syften för statsbidraget. Bidraget skall bl.a. främja en verksamhet som gör det möjligt för kvinnor och män att påverka sin livssituation, stärka och utveckla demokratin och bredda kulturintresset i samhället. Dessutom skall verksamhet som syftar till att utjämna utbildningsklyftor och höja utbildningsnivån prioriteras. Utöver detta är personer med funktionshinder, utländsk bakgrund samt arbetslösa särskilt viktiga målgrupper.

År 2000 hade studiecirkelverksamheten drygt 2,8 miljoner deltagare därutöver deltog i folkbildningen drygt 16,8 miljoner i kulturprogramsverksamheten. Folkhögskolornas verksamhet samlar drygt 100 000 deltagare varje år varav drygt 30 000 deltar i de långa kurserna, inkl. ca 10 000 deltagare inom ramen för kunskapslyftet.

Folkbildningen erbjuder ett brett utbud av kurser och utbildningar. Utöver de allmänna kurserna har folkhögskolorna även specialinriktade kurser. Det kan t.ex. handla om dyslexikurser, anpassningskurser och teckenspråklärarkurser. Folkhögskolan och studieförbund har lyckats mycket väl vad gäller social integration, stimulans till självständigt arbete, återkoppling och stöd. De har också lyckats rekrytera deltagare med funktionshinder i högre utsträckning än andra anordnare. Folkhögskolorna har dessutom ett antal utbildningar som till form och innehåll kan sägas motsvara dem som ges inom ramen för den kvalificerade yrkesutbildningen. Mediautbildningar, kantorsutbildningar och fritidspedagogutbildningen är några som kan nämnas. Många utbildningar är behörighetsgivande till högre studier. Även i studieförbunden finns liknande utbildningar.

Folkbildningen erbjuder också tillfällen till kulturupplevelser och ett eget skapande, inte minst i de drygt 250 kommuner som saknar statliga kulturinstitutioner är folkbildningen en viktig aktör.

Genom folkbildningens spridning över hela landet och lokala anknytning spelar den en mycket viktig roll för samhället såväl nationellt som regionalt och lokalt.

Prop. 2000/01:72

11.2 Folkbildningen och det livslånga lärandet

För att skapa förutsättningar för ett individanpassat lärande där individen själv är med och bestämmer på vilken nivå, på vilket sätt, i vilka former och till vilket syfte han eller hon studerar krävs en infrastruktur med många utbildningsanordnare och möjligheter till att stödja människors lärande. I en sådan infrastruktur spelar folkbildningen en viktig roll.

Genom folkbildningens arbetssätt öppnas möjligheter till kunskapsökande för var och en utifrån egen erfarenhet och längs egna vägar, utan att begränsas av krav på resultat och utan uteslutningsmekanismer.

Folkrörelserna har med sina starka bildningssträvanden, varit ett starkt verktyg för tillväxt och välfärd. Självbildning och självorganisering som utgår från individen i växande har gett oss starka självständiga människor och rörelser som påverkat samhället och stärkt demokratin. Genom sin metodik, humanistiska grundsyn och starka deltagarinflytande stimulerar folkbildningen många människor som annars inte skulle inleda ett aktivt kunskapsökande och lärande. De som inte känt sig trygga i skolväsendet kan i folkbildningen finna ett alternativ där de får ett ökat självförtroende och en ökad självinsikt.

Folkbildningen har stor betydelse för många funktionshindrade. Jämfört med många andra utbildningsformer har folkbildningen en hög andel funktionshindrade bland deltagarna. Också inom ramen för kunskapslyftet har folkbildningen haft en mycket hög andel funktionshindrade i sina kurser. Flera folkhögskolor och studieförbund erbjuder både långa och korta kurser särskilt anpassade till funktionshindrades behov. Anpassningskurserna som erbjuds på flera folkhögskolor har medfört att många funktionshindrade erhållit redskap och kunskaper för att klara sin livssituation på bästa sätt. Deltagarna får dels ökad kunskap om funktionshindret och stimulans genom allmänbildande och kulturella inslag, dels social gemenskap.

Folkbildningen har genom sin form, särart och sitt innehåll flera uppgifter att fylla inte minst i ett samhälle präglad av det livslånga lärandet. Behoven i dag är desamma som då den växte fram – förståelse av helhet och sammanhang, eftertanke, kunskap och insikt för att kunna påverka samhället och sina egna livsvillkor. För att samhället skall fungera och för att medborgarna skall vara medvetna och göra rätt val, krävs det aktiva, solidariska och engagerade människor som skapar ett samhälle som gynnar oss alla. Folkbildningens värdegrund och demokratiska grundsyn och arbetssätt är en viktig faktor i en tid där demokratin utsätts för ständiga påfrestningar. Genom folkbildningen kan många tillsammans med andra belysa och diskutera en fråga utifrån egna erfarenheter och ta väl underbyggd ställning till allehanda spörsmål.

Folkbildningen har en nära koppling till svenskt folkrörelse- och föreningsliv, som bl.a. idémedja och plantskola för folkrörelsearbetet. Genom denna koppling kan folkbildningen sätta sin egen prägel på

verksamheten utan krav på några kommersiella eller andra intressen. Lärandet sker utifrån vissa grundläggande värderingar. Många folkhögskolor och studieförbund vilar ofta på en ideologisk grund vilket ger dem en särskild karaktär.

Många vill förkovra sig enbart för sin personliga utvecklings skull. Det kan t.ex. handla om att lära sig ett nytt språk, lära sig mer om sin hembygd eller hur IT påverkar vår vardag. Det reguljära utbildningssystemet tillgodoser inte dessa möjligheter och om det gör det är det med andra krav än vad folkbildningen ställer.

I en tid då IT påverkar vår vardag allt mer är det viktigt att inte vissa grupper lämnas efter andra så att kunskapsklyftorna fördjupas. I en framtid kommer ännu fler möjligheter att öppnas med den nya tekniken. IT ställer krav på andra kunskaper än tidigare. Det är i dag än viktigare att kunna värdera och kritiskt granska information än tidigare. Studiecirkeln utgör ett utmärkt torg där man kan värdera och diskutera det breda utbudet av information som finns i dag.

I det livslånga och livsvida lärandet har folkbildningen sålunda en viktig uppgift. För att även fortsättningsvis kunna styras av sin egen idé och sätta sina egna mål måste den vara oberoende och inte tvingas till kommersialisering. Folkbildningen skall även fortsättningsvis vara fri och frivillig.

Regeringen anser att folkbildningen är ett nationellt ansvar som omfattar såväl staten som kommuner och landsting. Under de senaste åren har vissa kommuner och landsting minskat bidragen till studieförbunden markant. I ett flertal kommuner har kommunerna givit studieförbunden bidrag för att genomföra en verksamhet som annars ligger under kommunens kompetens. Detta innebär att studieförbunden – på ett principiellt plan – har kompromissat med sin frihet. Regeringens syn är att folkbildningen kan och bör fungera som en motkraft till de kommersiella, elitistiska och segregera krafter som är så tydliga i dagens samhälle.

11.3 Utvärdering av folkbildningen

Regeringens bedömning: En statlig utvärdering av folkbildningen bör genomföras.

Skälen för regeringens bedömning: När styrningen av folkbildningen övergick från regelstyrning till en indirekt målstyrning betonades vikten av kontinuerliga utvärderingar och uppföljningar. I folkbildningsarbetet är det därför en naturlig del av arbetet att ständigt utvärdera och följa upp arbetet.

Folkhögskolor och studieförbund genomför kontinuerligt utvärdering av verksamheten. Folkbildningsrådet följer upp de olika verksamheterna utifrån flera aspekter. Eftersom syftena med statsbidraget i högre grad är inriktade på kvalitativa än kvantitativa aspekter ställs stora krav på ett välutvecklat utvärderingsarbete.

Utöver det arbete som Folkbildningsrådet genomför är det viktigt att folkbildningen utvärderas även av staten. Den tidigare statliga utvärderingen, som inleddes år 1994, (SUFO96), visade att sådana utvärderingar ger regeringen värdefull erfarenhet om folkbildningen och dess betydelse för den enskilde och samhället.

I budgetpropositionen för år 2001 har regeringen aviserat att det är dags för en ny utvärdering av folkbildningen. Regeringen vill nu återkomma till innehållet i en sådan utvärdering. Regeringen avser att uppdra åt en särskild utredare att ytterligare precisera inriktningen av de studier som bör genomföras samt att upphandla dessa och samordna verksamheten.

I det följande redovisar regeringen ett antal frågor som borde ingå i utvärderingen.

Folkbildningsrådet

Folkbildningsrådet har av regeringen givits i uppdrag att fördela medel till sina medlemsorganisationer. Rådet har därmed fått vissa myndighetsuppgifter. Detta förfarande har fungerat bra, men det innebär också att rådet får dubbla roller – en roll som fördelare av statsbidraget men också en roll som företrädare för sina medlemmar. Rådet skall se till att medlen används i enlighet med statens syften. Då rådet styrs av sina egna medlemmar finns det en inbyggd motsättning i systemet.

Det är nu tio år sedan Folkbildningsrådet bildades och fick sina uppgifter av staten. Rådet har sedan dess genomfört ett antal utvärderingar, som på olika sett visat i vilken utsträckning medlen används enligt de av regeringen fastställda syftena. Riksrevisionsverket (RRV) lämnade hösten 1999 en rapport till regeringen rörande folkbildningens styrning och kontroll. RRV menade att det nuvarande systemet innehåller vissa risker när det gäller styrning och kontroll. Detta beror bl.a. på att rådet har att bevaka statens intressen samtidigt som det bevakar de egna medlemmarnas intressen. Vidare har folkbildningen en mängd intressenter på flera nivåer, vilken gör att styrningen kan te sig olika beroende på vilken nivå man befinner sig på. På lokal nivå, där folkbildningen får sin konkreta utformning, kan styrningen många gånger vara mycket detaljerad. RRV konstaterade vid sin granskning av rådets bidragskriterier, att dessa i hög grad var inriktade på kvantitet i stället för kvalitet.

Staten utgick år 1991 från att folkbildningen själv måste reagera och vidta åtgärder internt om det visar sig att viss bedriven verksamhet inte uppfyller de villkor som staten angett för att statsbidrag skall utgå. Detta har också skett vid ett par tillfällen. Rådet har också initierat etiska diskussioner inom folkbildningen i syfte att påverka verksamhetens kvalitet.

En ny statlig utvärdering bör enligt regeringens mening innefatta en djupare utvärdering av rådets roll och funktion, bl.a. med utgångspunkt i det dubbla uppdraget.

Riksdagens beslut med anledning av folkbildningspropositionen (prop. 1990/91:85) år 1991 lades fast, att den utbildning som bedrivs inom folkbildningen till form och arbetssätt tydligt skall skilja sig från utbildning inom det offentliga skolväsendet och högskolan. Avsikten med detta var att studieförbund och folkhögskolor tydligt skulle profilera sin verksamhet både vad gäller arbetsform och uppläggning men också att de ideologiska uttrycken avspeglade sig.

1998 års folkbildningsproposition (prop. 1997/98:115) innebar att denna restriktion togs bort, då det övriga skolväsendet hade närmat sig folkbildningen i flera avseenden. Det skulle vara en uppgift för folkbildningen själv att utveckla pedagogiska former utan statlig inblandning.

I propositionen utgick regeringen från att folkbildningen själv skulle ta ansvar för att all utbildning, som anordnas med statsbidrag, skulle präglas av folkbildningens kännetecken.

Inom ramen för kunskapslyftet har staten fördelat 10 000 årsstudieplatser till folkhögskolorna. Sedan början av 1990-talet har särskilda medel ställts till folkbildningens förfogande inom ramen för arbetsmarknadspolitiken. Regeringen har i budgetpropositionen för år 2001 föreslagit att antalet utbildningsplatser som ställs till folkhögskolornas förfogande inom kunskapslyftet skall, i likhet med kommunerna, minska fr.o.m. år 2001. Minskningen för folkhögskolan är dock relativt mindre än för kommunerna. I dagsläget står de 10 000 platserna inom ramen för kunskapslyftet för drygt 30 procent av folkhögskolornas långa kurser.

Folkbildningen har vidare av staten givits uppgifter inom ramen för olika utbildningssatsningar, senast i anslutning till EMU-frågan. Utöver de statliga medlen har folkbildningen erhållit medel från andra bidragsgivare i syfte att erbjuda utbildning. Bl.a. har kommunerna upphandlat utbildning från folkhögskolor och studieförbund i en omfattning motsvarande drygt 6 000 årsplatser. Folkhögskolor och studieförbund har i allt högre omfattning kommit att agera på en utbildningsmarknad på samma villkor som övriga utbildningsanordnare. I 1991 års folkbildningsproposition anges emellertid att folkbildningen skall vara opåverkad av kommersiella eller andra intressen. Inom folkbildningen pågår en debatt kring dessa frågor.

Mot denna bakgrund kan det finnas skäl att inom ramen för den statliga utvärderingen undersöka om och i så fall hur den externt finansierade verksamheten som helhet påverkat folkbildningen.

Folkbildningen och kulturen

Folkbildningen spelar en viktig roll för att förverkliga de kulturpolitiska målen. Om kulturpolitikens inriktning mot ökad delaktighet, reella yttrandemöjligheter, kulturella förnyelse, positivt bruk av kulturarvet och kulturer som en obunden, utmanande och dynamisk kraft i samhället skall uppnås, behöver folkbildningen stärka sina insatser. Idériokedomen och initiativkraften inom folkbildningen kommer även fortsättningsvis att ha stor betydelse för utvecklingen av kulturen i vårt land.

I de drygt 250 kommuner som saknar statliga kulturinstitutioner utgör folkbildningen en viktigt aktör för att stimulera och utveckla kulturarbetet. Många människor som annars inte skulle ta del av kulturutbud har genom folkbildningen fått både del och deltagit i kulturaktiviteter av skilda slag.

Kulturen har en stor betydelse för människan. I en tid där krafter verkar för kommersialisering av kulturen spelar det ideella arbetet stor roll. Genom ett ideellt arbete ges möjligheter till egna kulturupplevelser och ett bevarande av kulturhistorien.

I syftena med statens bidrag till folkbildningen har regering och riksdag angivit att bidraget skall bredda kulturintresset, skapa förutsättningar för egna kulturupplevelser och eget skapande. Folkbildningens betydelse som en arena där möten kan ske mellan kulturarbetare och amatörer kan inte nog understyrkas.

Detta syfte tillfördes folkbildningen i samband med folkbildningspropositionen våren 1998. Det bör därför vara en fråga för utvärderingen att studera vilken betydelse och roll folkbildningen har för kulturen.

Folkbildningen och dess effekter för deltagarna

Ett av syftena med bidraget till folkbildningen är att det skall stödja en verksamhet som gör det möjligt för människor att påverka sin livssituation och att skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen genom t.ex. politiskt, fackligt eller kulturellt arbete. Folkbildningen syftar även till att utjämna utbildningsklyftor och att höja utbildningsnivån i samhället.

Genom Folkbildningsrådets årsredovisningar får regeringen varje år en bild av folkbildningens omfattning i form av deltagarantal, antal anordnade kurser etc. Denna statistiska bild säger däremot inte särskilt mycket om vilka effekter folkbildningen haft för de enskilda deltagarna. Statistiken avslöjar inte om folkbildningen givit människor styrka att delta i samhällsutvecklingen eller om de har valt att gå vidare till andra studier. Vi vet i dag relativt lite vad som händer efter en avslutad folkhögskolekurs eller en avslutad studiecirkel. Hur många väljer att gå vidare till högskolan? I vilken grad har en studiecirkel påverkat deltagarna till att göra olika ställningstaganden? Hur ser läroprocesserna ut i cirklar som riktar sig till ungdomar och i vilken utsträckning påverkar dessa deras framtid? Vilken betydelse har folkbildningen för lokalsamhällets utveckling? Vad innebär minskade bidrag från kommunerna för utvecklingen av folkbildningen? Dessa frågor kräver en djupare analys än vad statistiska data kan ge. Analyser av folkbildningens effekter för deltagarna bör därför ingå i en utvärdering.

Folkbildningens egna utvärderingar

I folkbildningen pågår en omfattande självutvärdering. Detta arbete är värdefullt och ger såväl folkbildningen själv som regeringen möjlighet till djupare analyser. Under de gångna åren har ett stort antal

utvärderingsprojekt initierats inom folkbildningen. Folkbildningen har på detta sätt blivit belyst utifrån flera synvinklar.

Regeringen har erfarit att många av studierna har varit föremål för diskussion inom folkbildningen. De har ofta rönt stort intresse såväl inom folkbildningen som utanför folkbildningen.

En intressant fråga att belysa är huruvida och i så fall på vilket sätt den självinitierade utvärderingen har påverkat verksamheten.

Folkbildningen och personer med funktionshinder

Folkbildningen har i hög grad genomfört en verksamhet som har varit tillgänglig för funktionshindrade. Genom folkbildningen har – som nämnts – många personer med funktionshinder fått en möjlighet till att erhålla kunskaper för att fungera i samhället. Folkhögskolan är speciell i vuxenutbildningssammanhang i så måtto att det finns längre kurser som vänder sig särskilt till människor med funktionshinder. Regeringen har i syftet med statens bidrag angivit, att personer med funktionshinder utgör en av de viktiga grupperna för statens stöd till folkbildningen. Folkbildningsrådet avsätter mot denna bakgrund tio procent av statsbidraget till kostnadskrävande insatser för personer med funktionshinder vid folkhögskolorna. För särskilt kostnadskrävande insatser kan statsbidrag från Sibus komplettera Folkbildningsrådets avsatta medel. Dessutom har Sibus medel för assistans i utbildningssituationen vilket gör att folkhögskolan är den enda vuxenutbildningsform som kan erbjuda deltagarna undervisning i små grupper, individuellt stöd, tolk och assistans m.m.

Utöver kurser riktade till personer med funktionshinder anordnar folkhögskolorna s.k. anpassningskurser. De är särskilt anpassade korta kurser som vänder sig till vuxna som nyligen förvärvat ett funktionshinder och till deras anhöriga. Anpassningskurser har funnits sedan början av 1980-talet och är som regel en till tre veckor långa. Ett 30-tal folkhögskolor anordnar anpassningskurser i samarbete med 13 handikapporganisationer. Syftet med kurserna är att ge de studerande redskap och kunskaper för att klara sin livssituation på bästa sätt. Deltagarna får dels ökad kunskap om funktionshindret och stimulans genom allmänbildande och kulturella inslag, dels social gemenskap. För att möjliggöra dessa kurser beviljar Sibus medel så att folkhögskolan skall kunna finansiera dem.

Många av folkhögskolorna har möjlighet till internat. Enligt Kunskapslyftskommitténs bedömning råder det oklarheter om finansieringen av särskilt anpassat boende, habilitering och omsorgskostnader inom folkhögskolan. När det gäller finansieringsfrågan av dessa kostnader handlar det ofta om huruvida kommunen förklarar sig villig att bistå den funktionshindrade med bidrag till dessa kostnader.

Det kan emellertid inte ses som ett statligt åtagande då detta faller inom ramen för kommunernas åliggande. Riksdagen har beslutat (prop. 1999/2000:79, bet. 1999/2000:SoU14, rskr. 1999/2000:240) att kommunerna skall ta ett kostnadsansvar för motsvarande kostnader inom den riksrekryterande gymnasieutbildningen för ungdomar.

Folkhögskolans verksamhet håller en hög kvalitet, men det råder ofta Prop. 2000/01:72
okunskap i kommunerna om verksamheten. Den statliga utvärderingen
bör belysa verksamheten för deltagare med behov av särskilt anpassat
boende, omsorgs- och habiliteringsinsatser.

12 Personer med funktionshinder och det livslånga lärande

Prop. 2000/01:72

I ett perspektiv av vuxnas lärande och ett lärande för alla måste utbildningen göras tillgänglig för alla.

Det är viktigt att se frågor om personer med funktionshinder och vuxenutbildningen i ett helhetsperspektiv. Regeringen har därför valt att behandla frågor som rör personer med funktionshinder i de olika delar som behandlar förutsättningar för vuxnas lärande. I detta kapitel beskriver regeringen de specifika frågor som rör personer med funktionshinder.

Regeringens bedömning: Den nya myndigheten som skall ansvara för vissa specialpedagogiska frågor bör utveckla former för specialpedagogiskt stöd till vuxenutbildningen och utveckla läromedel inriktade mot vuxna funktionshindrades behov.

Kommitténs förslag: Kommittén har i sitt slutbetänkande haft utgångspunkten att utbildningen skall göras möjlig för alla. Kommittén har diskuterat de problem och hinder som många personer med funktionshinder möter i utbildningssituationen. Utifrån denna problemställning har kommittén lämnat ett antal förslag till hur stat och utbildningsanordnare kan finna lösningar för att underlätta det livslånga lärandet för alla.

Nedan följer en kort sammanfattning av dessa och remissinstansernas synpunkter på förslagen.

Kommittén anser att staten bör ta ett övergripande ansvar för att produktionen av anpassad litteratur överensstämmer med efterfrågan på litteratur inom de utbildningsformer som vänder sig till vuxna. Vidare anser kommittén att staten bör ansvara för att läromedelskostnaderna för studerande i behov av anpassade läromedel inte överstiger läromedelskostnaderna för övriga vuxenstuderande.

När det gäller hjälpmedel för personer med funktionshinder har kommittén funnit att reglerna som styr hur ansvaret att tillhandahålla dessa inom skolan är oklar och tolkas olika av olika huvudmän. Kommittén ser mot bakgrund av detta positivt på regeringens initiativ att tillsätta en särskild utredare med uppdrag att se över hjälpmedelsförsörjningen. Kommittén anser att hjälpmedelsförsörjningen bör vara oberoende av eventuella diagnoser och utgå från de studerandes behov av hjälpmedel och att samma förutsättningar för att erhålla nödvändiga hjälpmedel bör föreligga oavsett vilken utbildningsform den studerande väljer att studera inom.

Kommitténs bestämda uppfattning är att det är av största vikt att ansvariga huvudmän ser över den fysiska tillgängligheten i och i kring utbildningslokalerna samt vidtar nödvändiga åtgärder för att öka tillgängligheten.

Kommittén föreslår att staten bör finansiera de kostnader som uppstår för att genomföra utbildningstolkning inom den offentligt finansierade vuxenutbildningen. Kommitténs utgångspunkt är att kostnaderna

finansieras via ett samlat anslag hos en huvudman. De ökade kostnaderna finansieras via en omfördelning av de medel som satsas på vuxenutbildningen. Kommittén menar att anslaget till kommunerna bör minska i motsvarande omfattning som stödet till utbildningstolkning. Förslagen innebär att kommunkollektivet anses fråntas finansieringsansvaret för utbildningstolkning.

Kommittén föreslår att regeringen skall ge utredningen om statens stöd i specialpedagogiska frågor (dir. 2000:09) i uppdrag att utreda och lämna förslag på hur stöd i specialpedagogiska frågor till skolhuvudmännen inom den kommunala utbildningen för vuxna skall organiseras inom ramen för organisationen.

Remissinstanserna: Kommittén har tagit ett helhetsgrepp om frågan om stöd till studerande med funktionshinder och fått mycket beröm för detta helhetsgrepp. *Skolverket* menar att frågor som rör studerande med funktionshinder skall behandlas inom de ordinarie systemen. *Socialstyrelsen* vill se en samplanering mellan utbildningsanordnarna, övriga intressenter och den enskilde själv för att stödja människors lärande.

Flera instanser pekar på de möjligheter folkhögskolorna och studieförbunden har och har haft när det gäller riktade insatser för personer med funktionshinder. Både folkhögskolor och studieförbund arbetar på ett föredömligt sätt för att tillgodose individens behov är en vanligt förekommande åsikt bland remissinstanserna.

Hjälpmedelsinstitutet menar att det är av vikt att staten tar ett övergripande ansvar för läromedelsproduktionen och ser till att den överensstämmer med den efterfrågade. Även *Talboks- och punktskriftsbiblioteket* vill ha en central hantering av läromedlen för personer med funktionshinder. *Socialstyrelsen* poängterar vikten av att ta tillvara på folkhögskolans specialpedagogiska kunskaper och erfarenheter. Flera remissinstanser, *Ams*, *Sisus*, *SIH m.fl.* betonar bristerna i den fysiska tillgängligheten till lokaler. *SIH* saknar förslag om förbättringar i den fysiska miljön.

Sisus anser att staten skall finansiera utbildningstolkningen via ett centralt anslag. *Folkbildningsrådet*, *Skolverket* och ett antal andra anser att *Sisus* skall sköta administreringen av utbildningstolkningen. *Högskoleverket* och *bl.a. Stockholms universitet* motsätter sig en centralisering av resurserna.

Folkbildningsrådet ser gärna att en utredning tillsätts för att undersöka hur folkhögskolorna skall få tillgång till specialpedagogiskt stöd och hur deras kunskaper inom området kan tas tillvara. *Socialstyrelsen* vill gärna att en kartläggning av specialpedagogiken sker och att även andra grupper såsom skolledning, yrkes- och studievägledare inkluderas. *SIH* är positiv till förslaget att en ny specialpedagogisk myndighet ges möjlighet att sälja sina tjänster till utbildningsanordnare. Det kan medföra att den vuxnes behov av specialpedagogiskt stöd kan få stå tillbaka för kostnaden när det gäller stödets utformning och innehåll. *Nutek* vill att en utredning tillsätts för att undersöka hur ett nationellt ansvar för utveckling och tillämpning av specialpedagogik inom vuxenutbildningen kan utformas.

Bakgrund

I KLKs delbetänkande (SOU 1999:39) framförs följande statistik och slutsatser rörande personer med funktionshinder.

KLK genomförde på uppdrag av regeringen en undersökning av situationen för personer med funktionshinder i vuxenutbildningen. Resultaten visar bl.a. på att:

- en femtedel av befolkningen har ett funktionshinder,
- av dessa anser en tredjedel att funktionshindret innebär en mycket nedsatt arbetsförmåga eller försvårar studier,
- personer med funktionshinder har i jämförelse med övriga befolkningen en låg utbildningsnivå,
- högre andel icke sysselsatta, och
- lägre andel i studier än övriga befolkningen.

Resultatet av utredningen visar att behovet av ett lärande är stort för personer med funktionshinder. Eftersom personer med funktionshinder utgör en heterogen grupp krävs det individuella lösningar och en väl utbyggd infrastruktur för att tillgodose behoven.

Regelverk och ansvarsfördelning

En av grundprinciperna i den offentliga handikappolitiken är ansvars- och finansieringsprincipen. Den innebär att varje sektor i samhället skall utforma och bedriva sin verksamhet så att den blir tillgänglig för alla medborgare. Behövs anpassning skall detta finansieras inom ramen för den befintliga verksamheten. För offentligt finansierad verksamhet innebär detta att medlen skall finansiera de åtgärder som behövs för att verksamheten skall vara tillgänglig för alla. Denna allmänt formulerade princip har emellertid inte omsatts i tvingande lagstiftning. De lagar och förordningar som reglerar den nuvarande vuxenutbildningen utgår från att anordnarna skall kunna ta emot alla vuxna som tillhör målgruppen för utbildningen oavsett funktionshinder.

Sverige har ställt sig bakom de standardregler som FN har ställt upp för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet.

Det finns även ett antal aktörer som är berörda i frågan. I KLKs betänkanden (SOU 1999:39 och 2000:28) finns en genomgång av samtliga aktörer som är berörda. Socialtjänsten, Försäkringskassan och utbildningsanordnare är några av de aktörer som en person med funktionshinder måste ha kontakt med. Stödet för studier ser dessutom annorlunda ut för deltagarna. Många av deltagarna med funktionshinder har stöd från flera instanser med olika regler.

Det räcker dock inte med att hindren är borttagna i lagar och förordningar. Andra hinder för att personer med funktionshinder skall ges möjlighet att studera bottnar ofta i okunskap bland personalen hos utbildningsanordnaren. Kunskapslyftskommittén redovisade i sitt betänkande (SOU 1999:39) att personalen vid landets komvuxenheter och folkhögskolor ofta upplever att de saknar den pedagogiska kompetens som behövs för att undervisa deltagare med funktionshinder. Det tycks dessutom vara relativt ovanligt att personalen får fortbildning för att bättre kunna anpassa utbildningssituationen för studerande med funktionshinder.

Eftersom det är utbildningsanordnaren som ansvarar för att utbildningen görs tillgänglig och håller hög kvalitet för alla är det olyckligt att det många gånger brister i kunskapen om dessa personers särskilda behov.

För att förbättra undervisningsmiljön för studerande med funktionshinder krävs insatser för fortbildning och information om deras situation inom vuxenutbildningen.

Regeringen har i den handikappolitiska propositionen *Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken* (prop. 1999/2000:79) visat på vikten av en ökad kunskap kring bemötandet. Riksdagen har anvisat medel för en flerårig kompetensutveckling för personer inom olika samhällsområden kring frågor som rör bemötande av personer med funktionshinder. Statens institut för särskilt utbildningsstöd (Sisus) har fått ett särskilt ansvar för att denna kompetensutveckling skall äga rum. Sisus har för detta ändamål erhållit 12 miljoner kronor fr.o.m. budgetåret 2001. Av dessa skall 9 miljoner kronor användas till stimulansbidrag till särskilda projekt under åren 2001–2003.

Olika huvudmän

För att kunna erbjuda personer med funktionshinder en utbildning anpassad efter deras behov är det av vikt att det finns ett bra samarbete mellan de olika huvudmän som är berörda. Studerande med funktionshinder har ofta kontakter med flera olika myndigheter. En del behöver rehabiliterande insatser där ett flertal olika instanser är involverade. Som tidigare nämnts är Försäkringskassan, arbetsförmedlingen och utbildningsanordnare några instanser som en person kan möta när han eller hon vill utbilda sig. Det kan t.ex. röra sig om personer som behöver utbildning som ett led i en rehabiliteringsprocess. För den enskilde handlar det om att erhålla en utbildning anpassad efter hans eller hennes specifika behov. Det handlar även om att ha ett studiefinansieringssystem som är lätt att överblicka. Gemensamt för hälso- och sjukvården, socialtjänsten och vuxenutbildningen är att de har det övergripande målet att stärka individens ställning och ge den enskilde resurser för ett självständigare liv. Genom ett samarbete mellan vuxenutbildningens huvudmän och hälso- och sjukvårdshuvudmännen kan de offentliga resurser utnyttjas mer effektivt.

De förhållanden som råder på läromedelsområdet innebär att vuxenstudier i behov av anpassad litteratur inte ges möjlighet att studera på villkor som är likvärdiga med övriga vuxenstuderandes. I regeringens proposition (prop. 1998/99:105) om Elever med funktionshinder – ansvar för utbildning och stöd, har regeringen betonat att staten även fortsättningsvis bör ha ett åtagande att elever med funktionshinder, som är beroende av särskilt utvecklade eller anpassade läromedel ges tillgång till sådana. Vid SIH:s läromedelsenheter bedrivs ett värdefullt arbete inom detta område.

Regeringen avser att i budgetpropositionen för år 2002 återkomma med förslag om att under perioden 2002–2005 öka resurserna till den blivande myndigheten för specialpedagogiska frågor disposition med sammanlagt 12 miljoner kronor för utveckling av läromedel för vuxna med funktionshinder.

Hjälpmedel

Kunskapslyftskommittén gör i sitt betänkande bedömningen att reglerna som styr ansvaret för att tillhandahålla hjälpmedel inom skolan är oklara och tolkas olika av olika huvudmän. Vissa av reglerna bygger på överenskommelser mellan staten och Landstingsförbundet. Sedan dessa överenskommelser träffades i mitten av 1980-talet har en rad förhållanden på hjälpmedelsområdet ändrats i grunden. När det gäller studier vid folkhögskola tolkas reglerna om hjälpmedel olika mellan landstingen. Kostnaderna för hjälpmedel har ökat dramatiskt sedan datorn infördes som ett personligt och kraftfullt hjälpmedel.

Hjälpmedel kan behövas i utbildnings- och inläringssituationen men också i den dagliga livsföringen. Det kan därför vara svårt att finna en gränsdragning mellan vad som är ett hjälpmedel eller vad som är ett läromedel. Ett exempel är när studerande kan behöva utrustning i både skolan och i hemmet för att kunna göra sina läxor. Reglerna tillämpas olika när det gäller vad som är grundutrustning, alltså skolans ansvar, och vad som är ett personligt hjälpmedel för daglig livsföring och därmed landstingets ansvar. I de fall en dator bedöms som grundutrustning finns det risk att deltagaren tvingas dela dator med andra studerande, vilket i sin tur kan innebära svårighet för en studerande som är beroende av anpassning av datorn.

Hjälpmedelsfrågan är således komplicerad. I regeringens handikappolitiska proposition *Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken* (prop. 1999/2000:79) har regeringen aviserat att en särskild utredare kommer att tillsättas för att se över hjälpmedelsförsörjningen för studerande inom hela utbildningsområdet inklusive vuxenutbildningen och folkhögskolan och för att lämna förslag till eventuella åtgärder.

Regeringen avser inom kort att ge direktiv till en utredning om hjälpmedel för personer med funktionshinder. Frågan bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

Ett av de största hindren som en person med funktionshinder möter i utbildningssituationen är den fysiska tillgängligheten. KLK genomförde en enkätundersökning i ämnet och fann att drygt 40 procent av alla folkhögskolor bedömde att behovet av att anpassa lokalerna var stort. I ett flertal vuxenutbildningsenheter visade undersökningen att den fysiska tillgängligheten helt eller delvis utestängde personer med rörelsehinder. Inom högskolan är problemen desamma.

Utöver själva utbildningslokalerna måste vägen till och från utbildningen, biblioteken, vägledningscentrumet osv. ha en hög tillgänglighet. Handikappombudsmannen genomförde en enkätundersökning i landets samtliga kommuner. Man fann att bristerna i tillgängligheten till offentliga lokaler var mycket stora.

I regeringens handikappolitiska proposition (prop. 1999/2000:79, bet. 1999/2000:SoU14, rskr. 1999/2000:240) gör regeringen bedömningen att:

Enkelt åtgärdade hinder mot tillgängligheten och användbarheten för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga bör vara åtgärdade före utgången av år 2010 i befintliga lokaler dit allmänheten har tillträda och på befintliga allmänna platser. Boverket bör ges i uppdrag att förtydliga de krav som nu finns i plan- och bygglagen (1987:10) på tillgänglighet i samband med nybyggnad och ändring av allmänna platser.

Regeringen har angivit ett flertal utvecklingsområden när det gäller tillgängligheten ur flera aspekter i nämnda proposition. Bl.a. avser regeringen att skapa ett nationellt center med uppgift att vara ett nationellt rådgivande organ i frågor om tillgänglighet. Handikappombudsmannen får i uppgift att fullgöra dessa uppgifter.

Utbildningstolk

En förutsättning för att barndomsdöva, dövblinda, vuxendöva och vissa hörselskadade skall kunna delta i vuxenutbildningen är att de får tillgång till tolk.

KLKs utvärdering har visat att studerande som behöver utbildningstolk har betydande svårigheter att få tolkinsatsen finansierad. Den grundläggande orsaken är att utbildningstolkning är förknippat med stora kostnader för utbildningsanordnaren.

Det nuvarande systemet för att finansiera utbildningstolkning inom vuxenutbildningen innebär i regel att finansieringsansvaret ligger på utbildningsanordnaren.

En av de grundläggande principerna i svensk handikappolitik är den så kallade ansvars- och finansieringsprincipen. På en övergripande nivå betyder detta att de medel som avsätts för vuxenutbildningen i princip skall täcka kostnader även för studerande med funktionshinder. Varje utbildningsanordnare, oftast kommun eller folkhögskola, bör därför tillhandahålla det tolkstöd som behövs.

Regeringen bedömer dock att frågan om utbildningstolk är av den karaktären att speciella insatser kan behöva göras. På detta område skulle SSV, som tidigare nämnts (avsnitt 8.2), kunna erbjuda ett värdefullt komplement till den kommunala vuxenutbildningen. Skolorna bör enligt regeringens mening få i uppdrag att tillsammans med SIH:s läromedelsenheter utveckla läromedel, som riktar sig studerande som har teckenspråk som första språk inom kommunal vuxenutbildning och folkhögskola. Den erfarenhet som finns bl.a. vid Västanviks och Strömbäcks folkhögskolor bör därvid tas tillvara.

Specialpedagogiskt stöd

Det saknas i dag en aktör med ett nationellt ansvar för utveckling och tillämpning av specialpedagogik inom vuxenutbildningen. Många av de som studerar inom vuxenutbildningen har ett behov av specialpedagogik. Regeringen tillsatte våren 2000 en organisationskommitté (dir. 2000:9) med uppgift att förbereda ombildandet av Statens institut för handikappfrågor i skolan (SIH).

De argument som talar för att det bör finnas ett centralt ansvar för att upprätthålla spetskompetens i specialpedagogiska frågor som berör barn- och ungdomsskolan är giltiga även inom vuxenutbildningen. Ett av de starkaste argumenten för ett centralt ansvar är att många kommuner är små och därmed har få elever vilket gör det svårt att upprätthålla en heltäckande specialpedagogisk kompetens. Argumentet blir starkare eftersom vuxenutbildningen är heterogen med många olika anordnare. Stora delar av vuxenutbildningen har dessutom mycket gemensamt med ungdomsskolan. Många lärare arbetar med både ungdomar och vuxna, lokaler delas ofta mellan ungdomar och vuxna. De läroplaner som styr vuxenutbildningen är giltiga även för ungdomsutbildningen.

Den nya organisationen skall dessutom rikta sitt stöd mot kommunen. Eftersom huvudmannen ofta är densamme för ungdomsskolan som vuxenutbildningen är det inkonsekvent att undanta vuxenutbildningen från den nya myndighetens ansvar.

Det finns emellertid vissa delar där det skiljer i högre utsträckning mellan ungdomars behov och vuxnas behov. Det gäller bl.a. vägledning, studiefinansiering, samverkan mellan olika aktörer som t.ex. arbetsmarknadsmyndigheter och försäkringskassor. Mycket pekar på att vuxenutbildningen kommer att bedrivas i flexiblare former, där studier kan ske oberoende av tid och plats som hel- och deltidsstudier etc.

Regeringen gör mot bakgrund av detta bedömningen att den blivande myndigheten för specialpedagogiska frågor får i uppdrag att bistå skolhuvudmännen inom den kommunala utbildningen för vuxna med specialpedagogiskt stöd. Regeringen avser att i budgetpropositionen för år 2002 återkomma med förslag om att fr.o.m. år 2002 tillföra den blivande myndigheten för specialpedagogiska frågor erforderliga resurser för detta utvidgade uppdrag.

13.1 Förbättrade studiemedel för vuxnas lärande

Regeringens förslag: I syfte att rekrytera till studier skall studiemedel från och med år 2003 kunna lämnas som studiebidrag med 4,39 eller 5,38 procent av prisbasbeloppet per vecka vid studier på heltid. Dessa studiemedel skall kunna lämnas till personer som är minst 25 år och är arbetslösa eller riskerar arbetslöshet eller som har vissa funktionshinder. Studiemedlen skall kunna lämnas för utbildning på grundskole- eller gymnasienivå under högst 50 veckor utöver den tid som gäller för studiemedel i övrigt på den aktuella nivån. Kommunen skall yttra sig över ansökan. För varje kommun skall en ekonomisk ram beräknas för stödet. Det särskilda utbildningsbidraget (UBS) avvecklas.

Kunskapslyftskommitténs förslag: Kommittén föreslår att ytterligare en bidragsnivå inrättas för studier på grundläggande nivå inom studiemedelssystemet där hela totalbeloppet utgörs av bidrag. Vidare föreslår utredningen att arbetslösa med en dagpenning i arbetslöshetsförsäkringen över den s.k. brytpunkten även fortsättningsvis erbjuds ett inkomstrelaterat studiestöd. Kommittén anser att vuxenstuderande på grundskolenivå inte skall behöva skuldsätta sig och att studiemedelssystemet inte är tillräckligt attraktivt för att kunna rekrytera personer med en, relativt sett, hög inkomst. Man föreslår därför att studerande på grundskolenivå skall kunna få studiemedel med 100 procent bidrag och, som en rekryteringsförstärkning, att arbetslösa studerande med en dagpenning över brytpunkten även fortsättningsvis skall erbjudas ett studiestöd med inkomstrelatering under högst ett år.

Kommittén anser att den övre åldersgränsen för behörighet till statliga vuxenstudiestöd skall vara 55 år. Dessutom föreslår kommittén att stöd skall utgå till arbetslösa studerande.

Kommittén föreslår att föreslagna förändringar skall gälla för studier på grundskole- och gymnasial nivå oavsett skolform.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser – mer än hälften av myndigheterna och de flesta kommuner – ställer sig positiva till förslagen om höjd nivå för studier på grundläggande nivå, ett inkomstrelaterat studiestöd och höjd åldersgräns. Många menar att det i stort innebär förbättringar jämfört med det nu gällande systemet. *Statens skolverk* och *Statskontoret* anser dock att vissa av förslagen motverkar tanken på ett enkelt och lättöverskådligt system. *Folkbildningsrådet* vill se vissa riktade insatser för funktionshindrade och för personer i arbetslivet med kort utbildning bakom sig. *Centrala studiestödsnämnden (CSN)* anser att ett mer förmånligt studiestöd bör lämnas fram till dess att en vuxen fått gymnasiekompetens och tillstyrker förslaget att grundskolestuderande skall få studiemedel med ett 100-procentigt bidrag. Enligt *CSN* bör det inte finnas några generella tidsgränser för rätten till studiestöd för vuxenstuderande på grundläggande nivå. *CSN* avstyrker förslaget att arbetslösa även i framtiden skall kunna få ett inkomstrelaterat studiestöd.

I två av Kunskapslyftskommitténs tidigare delbetänkanden Vuxenutbildning för alla? Andra året med kunskapslyftet (SOU 1999:39) och Vuxenutbildning och livslångt lärande (SOU 1998:51) har frågan om studiestöd berörts. Inga konkreta förslag lämnades i dessa betänkanden. Kommittén påtalade vissa problem med det nuvarande systemet och betonade vikten av att snabbt få till stånd ett nytt studiestödssystem med fasta, enkla och flexibla regler som möjliggör smidiga övergångar mellan de olika studiefinansieringskällor som finns.

Flertalet remissinstanser har i remissyttranden över dessa betänkanden uttalat sig om studiestödet och i stort anslutit sig till kommitténs synpunkter om behovet av ett nytt reformerat studiestödssystem. Av de drygt 100 kommuner, som har yttrat sig över betänkandena framhåller samtliga att det är nödvändigt att skapa ett enhetligt, tydligt och generöst studiestöd för att man skall lyckas rekrytera korttidsutbildade vuxna till studier. Genomgående synpunkter från kommunerna var att antal utbildningsplatser och antalet studiestöd måste samordnas och att kommunen som svarar för intagning av studerande också måste få besluta om studiestöd inom "vissa givna ramar".

Departementspromemorian: Utbildningsdepartementet tog år 1999 fram en promemoria med ett förslag om att överföra en del av beslutsrätten för UBS på kommunerna.

Remissinstanserna: Flertalet kommuner anser att eftersom de ansvarar för intagning av studerande de också måste få besluta om studiestöd inom "vissa givna ramar". Några av de största kommunerna motsatte sig dock en decentralisering med hänvisning till den administrativa belastningen.

Skälen för regeringens förslag: När riksdagen beslutade om den särskilda satsningen på vuxenutbildningen, kunskapslyftet, innehöll beslutet två moment. Det ena var att efter ansökan från kommunerna fördela medel för de direkta utbildningskostnaderna och utvecklingsinsatserna. Det andra var att införa ett särskilt utbildningsbidrag (UBS).

UBS är ett bidrag som är kopplat till arbetslöshetsförsäkringen. Det innebär att UBS utgår med samma belopp som skulle ha utgått i form av ersättning från arbetslöshetskassan.

Motiven för att införa ett särskilt utbildningsbidrag var att kunskapslyftet som primär målgrupp skall rekrytera människor som är arbetslösa och saknar kunskaper motsvarande treårigt gymnasium. Regeringen gjorde den bedömningen, vilket i senare utvärderingar visat sig helt riktig, att om denna målgrupp skall ta steget in i utbildning så krävs ett stöd som gör att individerna upplever en ekonomisk trygghet. Erfarenheterna från kunskapslyftet visar entydigt, att skall man nå de mest svårrekryterade som samtidigt är i störst behov av kunskapshöjning och som dessutom har längst väg att gå, så är den personliga ekonomin av avgörande betydelse.

UBS är ett mycket förmånligt bidrag. Det har ändå riktats kritik mot systemet. Synpunkterna har i huvudsak varit inriktade på fyra huvudfrågor.

- För människor där steget till studier kräver ett långvarigt motivationsarbete, måste ett besked om ekonomin under studietiden kunna lämnas i direkt anslutning till rekryterings- och vägledningssamtalet. Att ansöka om studiemedel och vänta i flera veckor på slutligt besked utgör i många fall ett avgörande hinder i rekryteringsarbetet.
- Många personer som har stort behov av utbildning, särskilt invandrare och yngre arbetslösa, har inte kvalificerat sig för ersättning från arbetslöshetskassan. De kan därmed inte komma i fråga för UBS.
- För personer med deltidsarbete och därmed låg ersättningsnivå i arbetslöshetsförsäkringen har inte UBS haft tillräcklig rekryterande effekt. Samtidigt är ofta kompetensutveckling avgörande för att de skall kunna få heltidsarbete.
- För dem som har den längsta vägen att gå på grund av tidigare kort utbildning, men också för personer som har särskilda behov t.ex. beroende på funktionshinder, har den tid UBS kan utgå, ett år, bedömts vara för kort.

Riksdagen har nyligen beslutat om ett sammanhållet, reformerat studiestödssystem. Reformen innebär att systemet förändras så att det blir enklare och mer lättöverskådligt. Systemet bygger på att studiemedel lämnas som en kombination av bidrag och lån inom ett totalbelopp som är lika för alla studerande och är knutet till prisbasbeloppet.

Regeringen anser i likhet med Kunskapslyftskommittén att många som behöver utbildning på grundskole- eller gymnasienivå inte kan rekryteras utan ett förmånligt studiebidrag. I propositionen (prop. 1999/2000:10) *om Ett reformerat studiestödssystem* framhöll regeringen att studiestödssystemet bör vara långsiktigt hållbart samtidigt som det också är flexibelt så att framtida förändringar är möjliga inom systemets ram i förhållande till utvecklingen bl.a. på utbildningsområdet. Regeringens förslag innebär att principen med det samordnade studiestödssystemet bibehålls men att förändringar nu vidtas genom att studiemedelssystemet kompletteras med att studiemedel till sitt fulla belopp helt kan utgå som bidrag och således inte innehåller någon lånedel. Denna utformning av studiestödet syftar till att främja rekrytering av vissa grupper studerande till grundläggande och gymnasial vuxenutbildning. Det särskilda utbildningsbidraget (UBS) avvecklas.

Enligt regeringens förslag skall det förbättrade stödet, för att fylla sitt syfte att verka rekryteringsfrämjande, således utgå med bidrag som utgör 100 procent av totalbeloppet i studiemedlen (4,39 procent av prisbasbeloppet per vecka) ca 7 200 kr per månad vid heltidsstudier. Därigenom får den aktuella målgruppen samma ekonomiska standard under studierna som studerande med studiemedel i form av bidrag och lån.

För att många personer som är i yrkesverksam ålder skall kunna rekryteras till studier fordras dock att studiestödsnivån ligger på den nivå som motsvaras av totalbeloppet i studiemedlen plus det tilläggs-lån som

kan lämnas inom det nya studiemedelssystemet. I rekryteringssyfte bör därför personer som under en tolv månaders period före studierna haft en ekonomisk levnadsnivå som överstiger totalbeloppet erhålla ytterligare bidrag med 22,5 procent (0,99 procent av prisbasbeloppet per vecka). Det totala bidraget blir i sådana fall ca 8 800 kr per månad (5,38 procent av prisbasbeloppet per vecka). Tilläggs lån skall inte kunna lämnas därutöver.

Studiemedel med 100 procent eller 122,5 procent bidrag skall kunna lämnas utan att inkräkta på den längsta tid, som studiemedel – enligt det regelverk som skall gälla från den 1 juli i år – kan lämnas för studier på grundskole- eller gymnasienivå.

Beslut om studiemedlen skall bygga på en kunskap om den enskildes villkor och förutsättningar. Till ansökan skall därför alltid fogas ett yttrande från kommunen.

Studiemedel med 100 procent eller 122,5 procent bidrag skall kunna lämnas i mån av tillgång på medel inom en resursram. Studier då den studerande uppbär studiemedel ger pensionsrätt. Studiemedel enligt studiestödslagen är inte skattepliktiga.

Regeringen räknar med att återkomma till riksdagen hösten 2001 med erforderliga lagförslag.

Vem som kan få studiemedel med 100 eller 122,5 procent bidrag

Det förbättrade stödet skall således verka rekryterande till studiemedelsberättigande utbildning och skall därför kunna lämnas för studier på grundskole- eller gymnasienivå till studerande som har rätt till studiemedel för sådan utbildning.

För att undvika att ett generöst studiestöd ger felaktiga signaler till studerande i gymnasieskolan behövs en nedre åldersgräns. Den studerande skall därför vara minst 25 år för att kunna få bidraget.

Syftet är att stimulera personer med kort tidigare utbildning att påbörja utbildning på grundläggande nivå eller gymnasienivå. Det riktar sig till personer som saknar treårig gymnasieutbildning, är i stort behov av kompetensutveckling till exempel på grund av ny produktionsteknik, arbetsorganisationsförändringar eller strukturomvandlingar, och som riskerar arbetslöshet eller redan är arbetslösa. Det handlar inte sällan om personer med läs- och skrivsvårigheter eller andra funktionshinder, och som behöver särskilt långt tid för att nå studiemålen, i synnerhet under studiernas början. För att nå dessa personer är det naturligt att kommunerna samarbetar med den uppsökande verksamhet som bedrivs bl.a. av fackliga organisationer och handikapporganisationer. Syftet med utbildningen skall vara att stärka individens ställning på arbetsmarknaden.

Det förbättrade stödet, som enligt regeringens mening är mycket förmånligt, skall kunna ges i de fall det på goda grunder kan antas att det verksamt kommer att bidra till en positiv utveckling för individen. Det är därför nödvändigt att ett bra beslutsunderlag föreligger i varje enskilt fall. Därvid behöver den sökandes hemkommun medverka. Den enskildes ansökan bör lokalt prövas mot individens behov av stödet för att överhuvudtaget påbörja studier och därmed stärka sin ställning på

arbetsmarknaden. Den bör också prövas mot de förutsättningar personen bedöms ha att nå de uppsatta målen inom en tidsram som omfattar den totala tiden med studiemedel. Ett yttrande från kommunen skall därför bifogas ansökan.

Det förbättrade stödet bör också kunna fungera som ett verktyg, som kan användas i den uppsökande och motiverande verksamheten. Systemet behöver bl.a. därför ges en sådan utformning att det blir överblickbart för den sökande. Det är då viktigt att man på kommunal nivå kan lämna pålitliga besked om möjligheten att få stödet. För varje kommun bör det därför beräknas en resursram. Inom denna ram bör stöd beviljas av CSN i den ordning ansökningarna kommer in. Genom ett uppföljningssystem knutet till CSN kan kommunen vid varje tidpunkt överblicka utrymmet för ytterligare ansökningar. Inom detta utrymme kan en sökande, vars ansökan kommunen efter sin prövning tillstyrker och som uppfyller de formella kriterierna, räkna med att få studiemedel med 100 procent eller 122,5 procent bidrag.

Tid som det förbättrade stödet kan lämnas för

Det föreslagna nya stödet är avsett att vara ett utpräglat rekryteringsstöd, som normalt leder vidare till fortsatta studier. Det skall därför lämnas under en förhållandevis kort period. Enligt regeringens bedömning bör det avsedda syftet normalt ha uppnåtts inom 50 veckor. För studier därefter skall de nuvarande reglerna i studiemedelssystemet gälla.

Administration av det förbättrade stödet

Beslut om att lämna stödet till en enskild person fattas av CSN på grundval av den enskildes ansökan och kommunens yttrande däröver.

Regeringen avser att uppdra åt CSN att förbereda ett uppföljningssystem som uppfyller högt ställda krav på säkerhet och enkel hantering.

CSN:s beslut bör liksom övriga beslut om studiemedel kunna överklagas hos Överklagandenämnden för studiestöd.

14.1 Nytt statsbidrag

Regeringens förslag: Ett nytt riktat statsbidrag för kommunal vuxenutbildning skall införas från och med den 1 januari 2003.

Från och med den 1 januari 2006 skall bidraget inordnas i det generella bidraget till kommunerna.

Ett särskilt riktat bidrag skall under samma tid lämnas till folkbildningen för kurser inom folkhögskolan.

Från och med den 1 januari 2006 skall bidraget inordnas i det generella bidraget till folkbildningen.

Kunskapslyftskommitténs förslag: Kommittén föreslår att staten skall välja det generella statsbidrags- och utjämningsystemet som finansieringsmodell. KLK föreslår också att den särskilda delegationen för det kommunala utjämningsystemet ges tilläggsdirektiv för att lämna förslag till hur och när statliga medel skall föras in i det generella statsbidraget till kommunerna. En övergångsperiod om fem år föreslås. Vidare föreslår kommittén att folkhögskolorna även fortsättningsvis skall få särskilda medel för utbildningar som motsvarar grundläggande och gymnasial nivå och som ger grundläggande behörighet till högskolestudier.

Dimensioneringen av vuxenutbildningen efter kunskapslyftets upphörande år 2002 föreslås uppgå till 65 000 helårsplatser, varav 5 000 till grundläggande vuxenutbildning och 10 000 platser till folkhögskolan.

Kostnaderna för förslagen bedöms av kommittén totalt uppgå till 2 319 miljoner kronor årligen.

Remissinstanserna: Flera myndigheter är positiva till kommitténs förslag, däribland *Skolverket* och *Statskontoret*. Båda dessa myndigheter ser dock vissa risker och problem med det generella statsbidraget. *Skolverket* anser att det finns viss risk för att kommunerna, när de inte längre får kompensation för den utbildning som faktiskt genomförs i första hand kommer att se till att fylla kurser i den egna organisationen. I stället skall de försöka tillgodose enskilda individers speciella utbildningsbehov och önskemål samt värna mångfalden i utbildningsutbudet. Risk finns att träffsäkerheten minskas. *Statskontoret* påpekar att övergången från det specialdestinerade till det generella statsbidraget kan medföra kraftiga förändringar för en enskild kommun.

Folkbildningsrådet är positivt till KLKs förslag, under förutsättning att staten kontrollerar att kommunerna inte enbart använder medlen, för att finansiera sådan vuxenutbildning som enbart anordnas i kommunens egen regi. En sådan utveckling menar man äventyrar individens valmöjligheter avseende utbud, pedagogik och anordnare.

Både *Riksrevisionsverket* och *Nutek* anser att KLKs finansieringsförslag är alltför svagt underbyggt för att det fullt ut skall vara möjligt att ta ställning till förslaget. *Nutek* ser en risk att kommunerna använder pengarna till andra verksamheter om medlen inte är specialdestinerade.

Flertalet kommuner förordar det generella statsbidrags- och utjämningsystemet med motivet att ett samlat statsbidrag ger kommunen ökade möjligheter att planera på längre sikt och efter lokala behov. Många kommuner menar att ytterligare analyser behöver göras vad gäller den interkommunala ersättningen.

Vissa kommuner vill dock behålla ett specialdestinerat statsbidrag alternativt ha en kombinationsmodell. Bl.a. *Malmö stad*, *Leksands* och *Norrköpings kommuner* förespråkar ett riktat statsbidrag. De främsta motiven som framhålls för detta är framförallt de positiva erfarenheterna från kunskapslyftet, främst styrningseffekten, och möjligheten att anpassa bidraget till olika slags förändringar. *Svenska kommunförbundet* är positivt till att tillämpa det generella bidragssystemet. Vad gäller övergången från riktat statsbidrag till det generella statsbidragssystemet anser förbundet att nedtrappningen av det statliga stödet för den särskilda vuxenutbildningsatsningen skall ske successivt för att säkra satsningen på vuxenutbildning även efter det att projektet med kunskapslyftet avslutas.

Skälen för regeringens förslag: När kunskapslyftet som projekt upphör den 1 juli 2002 och staten minskar sitt åtagande kommer detta att på olika sätt att påverka och förändra kommunernas förutsättningar att anordna vuxenutbildning och främja vuxnas lärande. Det finns påtagliga risker att kommunerna, när statens bidrag minskar, kommer att ställas inför konflikter vad gäller att samtidigt tillgodose den egna organisationens ekonomiska behov och enskilda individers speciella utbildningsbehov. Detta kan komma att accentueras när det gäller bl.a. att värna en mångfald av utbildningsanordnare, något som också påtalats av flera remissinstanser. Det finns en risk för att den positiva utveckling och förändring av vuxenutbildningen som pågått sedan kunskapslyftet startade kan komma att försvagas.

Enligt regeringens mening är det angeläget att ansvaret för att skapa förutsättningar för vuxnas lärande under ytterligare några år delas mellan stat och kommun. Den utvecklingskraft som skapats i dialogen mellan stat och kommun under kunskapslyftsperioden får inte gå förlorad när statens bidragsstyrning minskar. Ett riktat statsbidrag under en övergångsperiod ger goda förutsättningar för staten att föra en dialog med kommunerna kring de enskilda kommunernas utvecklingsbehov. Kommunernas möjligheter förbättras att successivt utveckla ett varaktigt system för vuxnas lärande, som främjar delaktighet, personlig utveckling, sysselsättning och ekonomisk tillväxt.

Ett riktat statsbidrag bör utformas så att kommunerna kan välja mellan att ta emot bidraget och att avstå. För att få statsbidrag skall det krävas att kommunen uppfyller vissa villkor. Enligt regeringens uppfattning bör villkoren i huvudsak bestå av två delar, nämligen

- att genomföra en viss utbildningsvolym, som står i en given relation till det statliga bidraget
- att åta sig att successivt utveckla förutsättningarna för vuxnas lärande enligt de i kapitel 5–7 angivna riktlinjerna.

I budgetpropositionen för år 2001 under anslaget till den särskilda vuxenutbildningssatsningen beräknas en anslagsnivå år 2003, som motsvarar ca 49 000 årsplatser i kommunernas utbildning för vuxna och ca 7 000 platser inom folkhögskolan. Regeringen avser att i budgetpropositionen återkomma med förslag rörande omfattningen av statens engagemang. För att underlätta omställningen till en minskad omfattning av den gymnasiala vuxenutbildningen avses statsbidraget år 2002 begränsas till att motsvara ca 70 000 årsstudieplatser samtidigt som kommunerna engångsvis tillförs ca 350 miljoner kronor för att utveckla infrastrukturen för livslångt lärande. År 2003 beräknas statsbidraget motsvara knappt 47 000 platser i kommunernas utbildning för vuxna och ca 7 000 platser inom folkhögskolan.

Kommunerna finansierar själva den s.k. basorganisationen, som omfattar sammanlagt knappt 38 000 årsplatser. Relationen mellan det nya statsbidraget och kommunernas satsning bör tills vidare bibehållas i huvudsak oförändrad. Till skillnad från vad som gällt under kunskapslyftsperioden bör relationen dock beräknas schablonmässigt och vara lika för alla kommuner. Statens bidrag bör därför från år 2003 motsvara ca 55 procent av den totala utbildningsvolymen. Bidraget till folkhögskolan bör i princip regleras på samma sätt som statsbidraget till kommunerna.

Kravet på motprestation följs upp och om åtagandena inte nås regleras detta vid kommande utbetalningstillfällen.

Erfarenheterna från kunskapslyftet visar, att kommunerna visat stor förmåga, att utforma lokala lösningar. De visar också att kommunernas roll på ett tydligt sätt förskjutits från att främst ha varit utbildningsanordnare till ett betydligt mer differentierat uppdrag omfattande bl.a. information, vägledning, uppsökande verksamhet, alltså en mer samordnande funktion. Kommunerna har dock kommit olika långt i sitt utvecklingsarbete och har olika problembilder. Den föreslagna statsbidragskonstruktionen syftar till att stimulera en fortsatt utveckling i den riktning som beskrivs i kapitel 5–7.

Det är av stor betydelse att statens resurser styrs dit där de ger störst effekt, där problemen finns och där behoven av förändring är störst. Ett utvecklat system för vuxnas lärande innebär stimulans för lokal tillväxt och därför bör särskild uppmärksamhet ägnas de kommuner som av olika skäl har hög arbetslöshet och begränsad tillväxt. Det är av fördelningspolitiska skäl och ur en likvärdighetsaspekt angeläget att alla vuxna bereds likvärdiga möjligheter till lärande oavsett var i landet man bor.

Det nya statsbidraget behöver kopplas till en stärkt och utvecklad uppföljning och utvärdering. Skolverket har i uppdrag att leda och följa arbetet med kunskapslyftet och har därvid utvecklat formerna för en dialog och ett samspel med kommunerna rörande utvecklingen av vuxnas lärande. Ett riktat statsbidrag, som kopplas till en dialog mellan kommunerna och Skolverket, ger möjlighet att anpassa fördelningen och ta hänsyn till det förändringsbehov som är utmärkande för en samhällsstödd struktur för vuxnas lärande.

Det nya statsbidraget skall tillämpas från och med budgetåret 2003. Regeringen avser att förlänga giltigheten av förordningen (1998:276) om

14.2 En ny författningsreglering

Regeringens förslag: 11 kap. 2 § andra stycket skollagen (1985:1100) skall ändras så att det där anges att gymnasial vuxenutbildning syftar till att ge vuxna kunskaper och färdigheter på en nivå som motsvarar den som utbildningen i gymnasieskolan skall ge.

Kommitténs förslag: Kommittén föreslår en samordning och precisering av bestämmelser för kommunal och statlig utbildning för vuxna i en vuxenutbildningslag och en vuxenutbildningsförordning och att regeringen överlämnar till Skollagskommittén att lämna förslag till närmare innehåll i den föreslagna vuxenutbildningslagen. Vidare föreslås att särskilda kvantitativa mål för kommunal utbildning för vuxna och Statens skolor för vuxna fastställs. Dessa mål skall kunna variera i tid och genom sina mått vara lätta att följa upp och utvärdera.

Remissinstanserna: Remissinstanserna är överlag tveksamma till införandet av en vuxenutbildningslag. De flesta myndigheter är negativa till en särskild utbildningslag. *Skolverket* ser inget behov av en särskild vuxenutbildningslag om en nationell strategi för vuxenutbildning formuleras. *Högskoleverket* avvisar förslaget om en vuxenutbildningslag med hänvisning till att lagen inte är heltäckande, vilket medför att en stor del av vuxnas lärande och utbildning kommer att hamna utanför den föreslagna lagen.

Skälen för regeringens förslag: Enligt 11 kap. 2 § andra stycket skollagen (1985:1100) syftar gymnasial vuxenutbildning till att ge vuxna kunskaper och färdigheter motsvarande de som ungdomar kan få genom gymnasieskolan. Av förarbetena till bestämmelsen (prop. 1990/91:85 s. 122) framgår att avsikten var att en utbildning skall leda till samma kompetens oavsett om den genomförs inom gymnasieskolan eller inom gymnasial vuxenutbildning. I propositionen framhölls särskilt att den gymnasiala vuxenutbildningens innehåll skulle nära anknyta till gymnasieskolan och på så sätt utgöra en spegelbild av större delen av gymnasieskolan.

Enligt regeringens mening måste vuxenutbildningen utgå från den enskilda individens behov och förutsättningar och därför präglas av stor flexibilitet. Den studerande bör kunna kombinera delar från olika program eller sätta samman delar av kurser utifrån ett individuellt kompetensbehov. Det kan också konstateras att den gymnasiala vuxenutbildningen innehåller – och bör innehålla – kurser som inte förekommer i gymnasieskolan. Mot den nu angivna bakgrunden föreslår regeringen att målbestämmelsen i 11 kap. 2 § andra stycket skollagen skall ändras så att det där anges att gymnasial vuxenutbildning syftar till att ge vuxna kunskaper och färdigheter på en nivå som motsvarar den som utbildningen i gymnasieskolan skall ge.

När det i övrigt gäller den författningsmässiga regleringen av skolväsendet prövas den för närvarande av Skollagskommittén

(dir. 1999:15). Kommittén beräknas lägga fram sitt betänkande i början av hösten 2001. I avvaktan på ställningstagande till kommitténs förslag bör en särskild vuxenutbildningslag inte aktualiseras utan frågan får prövas i det sammanhanget. Den nuvarande regleringen av kunskapslyftet avses som tidigare nämnts gälla till utgången av år 2002. Ett nytt regelverk för bl.a. kommunal vuxenutbildning bör träda i kraft 1 januari 2003.

Regeringens utgångspunkt är att för den del av vuxnas lärande som har kommunen som huvudman bör finnas en reglering som ger kommunerna stort utrymme. Det är på det lokala planet detaljerna skall utformas. För att systemet skall vara så flexibelt som möjligt.

Statens del av styrningen av skolväsendet, där en del utgörs av den kommunala vuxenutbildningen, sker genom mål och resultatstyrning. Kunskapslyftet, som är ett tidsbegränsat projekt, har en mer direkt styrning i form av bl.a. riktade statsbidrag. Ett av syftena med kunskapslyftet är att förnya vuxenutbildningen och att prova nya verksamhetsformer. De möjligheter som erbjudits kommunerna under projektiden har i hög grad bidragit till förnyelse, utveckling och mångfald. Vid utvärderingar har det framkommit att olika föreskrifter kolliderat med varandra. Ett sådant exempel är vid antagning där två olika prioriterade målgrupper kan urskiljas: arbetslösa som saknar treårig gymnasieutbildning som gäller i förordningen (1998:276) om statligt stöd till särskilda satsningar på utbildning av vuxna och vuxna med lägst utbildningsnivå som gäller i förordningen (1992:403) om kommunal vuxenutbildning.

Det framtida systemet för vuxnas lärande måste karaktäriseras av nya former och möjligheter för lärande, där individens behov och efterfrågan, i större utsträckning än i dag är styrande. Regeringen avser att utarbeta en helt ny förordning om kommunernas utbildning för vuxna, som skall ersätta den nuvarande förordningen (1992:403) om kommunal vuxenutbildning och förordningen (1998:276) om statligt stöd till särskilda satsningar på utbildning för vuxna. Förordningen skall möjliggöra och stödja en utveckling enligt de riktlinjer som redovisats i kapitlen 5–7.

14.3 Frågan om rätt till viss utbildning

Regeringens bedömning: Statens skolverk bör få i uppdrag att föreslå hur kommunernas insatser för att tillgodose möjligheter för vuxnas lärande kan följas upp.

Kommitténs förslag: Kommittén föreslår att staten bör garantera individerna tillgång till en viss minimistandard vad gäller infrastruktur för livslångt lärande i kommunerna.

Vuxnas tillgång till gymnasial utbildning skall säkerställas i en omfattning som motsvarar ungdomarnas nationella eller specialutformade program. Detta framhålls som en rättvisefråga, en fråga om demokrati, en samhällsekonomisk fråga och en fråga om att avskaffa återvändsgränder. Vuxnas tillgång till studier bör enligt kommittén utformas som en garanti att tillsammans med tidigare studier få läsa en utbildningsvolym

omfattande 2 000 gymnasiepoäng med godkända resultat. Om tidigare studier i gymnasieskolan omfattar endast ett år (800 gymnasiepoäng) skall den vuxne ges möjlighet att läsa in en hel gymnasial utbildning. Rätten skall även gälla personer som först i vuxen ålder fullföljt utbildning på grundläggande nivå. Om inte särskilda skäl finns skall studierna kunna påbörjas inom tre till sex månader.

Rätten till studier på gymnasial nivå skall innebära att den studerande har rätt att välja bland samtliga nationella kurser. Om kommunen inte kan erbjuda önskad kurs, skall den sökande ha rätt att välja att gå sin utbildning på annan ort och hemkommunen är då skyldig att betala interkommunal ersättning. Kommunerna skall vara skyldiga att erbjuda utbildning på dag- och/eller kvällstid i ett system av flexibelt lärande där exempelvis även distansutbildning och Internet-baserat lärande skall kunna ingå.

Remissinstanserna: Många remissinstanser ställer sig bakom vuxnas rätt till utbildning upp till gymnasial nivå. *Högskoleverket* poängterar dock att satsningar måste ske både på bredd och spets och att rättigheten därför måste ställas mot andra insatser. Vissa instanser framhåller att detta rättigheten bör innebära att grundläggande behörighet för högre studier uppnås. Angående rätten till en utbildningsvolym om 2 000 poäng framför många instanser, bl.a. *Skolverket*, att det är viktigt att detta betraktas som ett golv inte ett tak. *Handikappförbundens Samarbetsorgan* betonar att detta är än viktigare för personer med utvecklingsstörning. *Svenska kommunförbundet* betonar också att nivån inte får bli ett självändamål. Ett antal instanser framför att hänsyn måste tas till att gamla utbildningar kan behöva kompletteras och att formella kunskaper inte nödvändigtvis innebär reella sådana. *Statskontoret* anser att det offentliga åtagandet bör preciseras till att gälla kärnämneskurser eller liknande.

Vad det gäller att rätten till studier skall gälla samma omfattning som motsvarar ungdomars nationella eller specialutformade program framförs något fler synpunkter. Några instanser bl.a. *Svenska kommunförbundet* och *Göteborgs stad* framhåller att detta kan ge en större valfrihet än i ungdomsskolan. Många kommuner menar att förslaget är principiellt rätt men att det blir svårt för kommunen att uppfylla, även med regional samverkan. Många pekar i sammanhanget på svårigheter runt den interkommunala ersättningen bl.a. vad det gäller dyrare yrkeskurser. Liknande resonemang förs runt den föreslagna begränsade tiden innan studierna kan påbörjas. *Skolverket* betonar vikten av begränsad väntetid, särskilt om öppna och flexibla lärmiljöer skall utvecklas. Kommunernas skyldighet att tillhandahålla utbildning i ett system av flexibelt lärande mottas generellt positivt, men vissa kommuner framhåller att det kan tolkas för ”strängt”.

Skälen för regeringens bedömning: Genom kunskapslyftet har formerna för vuxenutbildningen utvecklats. Kommunerna har byggt upp en ny infrastruktur som i större utsträckning än tidigare ger den flexibilitet som svarar mot individernas och samhällets förändrade krav och behov. Det är angeläget att den strukturen både upprätthålls och vidareutvecklas.

Regeringen delar flera remissinstansers uppfattning att det är förenat med betydande risker och nackdelar att införa en skyldighets- och/eller rättighetslagstiftning. Det är uppenbart att en exakt angiven nivå eller volym, med begränsade resurser i kommunerna, riskerar att också bli ett tak för kommunernas åtagande i förhållande till den enskilde. De totala ekonomiska konsekvenserna är som Svenska kommunförbundet har påpekat inte möjliga att bedöma. En definierad nivå verkar också normerande på den enskildes studieval, oavsett hans eller hennes faktiska behov av kompetensutveckling. Att välja nivå att förenat med ett betydande mått av godtycke. Varje definierad gräns kommer att motverka syftet att stödja individerna i ett livslångt lärande. Möjligheten att byta yrkesinriktning och yrkeskarriär får inte förbehållas dem som inte utnyttjade vuxenutbildningen i relativt unga år.

Syftet att tillförsäkra den enskilde möjlighet till stöd för det lärande som han eller hon behöver och efterfrågar tillgodoses bättre genom att staten ställer krav på kommunerna att utveckla infrastrukturen för det livslånga lärandet på det sätt som redovisats i det föregående. Sådana krav förutses sålunda kopplas till det nya riktade statsbidraget.

Den föreslagna ordningen förutsätter en mer utvecklad uppföljning, utvärdering och tillsyn än vad som hittills varit vanlig. Regeringen avser att uppdra åt Skolverket att inför övergången till en ny ordning redovisa hur detta kan ske.

Förteckning över remissinstanser som avgivet yttrande över betänkandet Kunskapsbygget 2000 – det livslånga lärandet (SOU 2000:28)

Prop. 2000/01:72
Bilaga 1

Statskontoret, Statistiska Centralbyrån, Socialstyrelsen, Handikappombudsmannen, Hjälpmedelsinstitutet, Statens institut för särskilt utbildningsstöd, Riksrevisionsverket, Statens skolverk, Statens institut för handikappfrågor i skolan, Folkbildningsrådet, Högskoleverket, Centrala studiestödsnämnden, Distansutbildningsmyndigheten, Integrationsverket, Arbetsmarknadsstyrelsen, Arbetslivsinstitutet, Rådet för arbetslivsforskning, Jämställdhetsombudsmannen, Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering, Närings- och teknikutvecklingsverket, Stockholms universitet, Kungliga Tekniska högskolan, Högskolan Dalarna, Lunds universitet, Högskolan i Kalmar, Karlstads universitet, Statens skolor för vuxna i Härnösand, Statens skolor för vuxna i Norrköping, Talboks- och punktskriftsbiblioteket, Tolk- och översättarinstitutet vid Stockholms universitet, Kommittén för översyn av skollagen m.m. (U1999:01), Utredningen om validering av vuxnas kunskap och kompetens (U1999:06), Utredningen om vägledningen i skolväsendet (U1999:11), Länsstyrelsen i Stockholms län, Länsstyrelsen i Hallands län, Länsstyrelsen i Västmanlands län, Länsstyrelsen i Dalarnas län, Länsstyrelsen i Västerbottens län, Stockholms läns landsting, Hallands läns landsting, Västmanlands läns landsting, Dalarnas läns landsting, Västerbottens läns landsting, Ale kommun, Askersunds kommun, Borlänge kommun, Borås kommun, Essunga kommun, Finspångs kommun, Flens kommun, Gotlands kommun, Gävle kommun, Göteborgs stad, Haninge kommun, Helsingborgs kommun, Hjos kommun, Järfälla kommun, Leksands kommun, Ljusdals kommun, Ljusnarsbergs kommun, Lycksele kommun, Malmö stad, Nacka kommun, Norrköpings kommun, Nybro kommun, Nässjö kommun, Ragunda kommun, Stenungsunds kommun, Stockholm stad, Strömstad kommun, Svedala kommun, Söderhamns kommun, Söderköpings kommun, Tierps kommun, Torsås kommun, Trollhättans kommun, Vårgårda kommun, Växjö kommun, Östhammars kommun, Brunnsviks folkhögskola, Fellingsbro folkhögskola, Forsa folkhögskola, Furuboda folkhögskola, Göteborgs folkhögskola, Hagaberg folkhögskola, Kalix folkhögskola, Kristinehamns folkhögskola, Ljungskile folkhögskola, Lunnevad folkhögskola, Medlefors folkhögskola, PRO:s folkhögskola, Rinkeby folkhögskola, Arbetarnas bildningsförbund, Folkuniversitetet, Frikyrkliga studieförbundet, Studieförbundet, Studieförbundet Medborgarskolan, Studieförbundet vuxenskolan, Sveriges Kyrkliga Studieförbund, Tjänstemännens Bildningsverksamhet, Kungliga Vetenskapsakademien, Svenska Kommunförbundet, Landstingsförbundet, Sveriges industriförbund, Lantbrukarnas Riksförbund, Tjänstemännens Centralorganisation, Sveriges Akademikers Centralorganisation, Landsorganisationen i Sverige, Svenska Arbetsgivareföreningen, Ledarna, Lärarförbundet, Lärarnas Riksförbund, Skolledarna, Svenska Folkhögskolans Lärarförbund, Folkbildningsförbundet, Rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation, Sveriges fiskares riksförbund, Riksförbundet för kommunal och statlig vuxenutbildning, Lyftnätet,

Sveriges vägledarförening, Sveriges Förenade Studentkårer, Förbundet Mot Läs- och Skrivsvårigheter, Föreningen Sveriges Dövblinda, Handikappförbundens Samarbetsorgan, Hörselskadades Riksförbund, Neurologiskt Handikappades Riksförbund, Riksförbundet för Trafik- och Polioskadade, Reumatikerförbundet, Riksförbundet för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna, Riksförbundet för rörelsehindrade barn och ungdomar, Riksförbundet för social och mental hälsa, Sveriges Dövas Riksförbund och Synskadades Riksförbund.

Till dessa har följande spontana remissyttranden inkommit.

LO Sektionen i Botkyrka-Salem, Komvux i Herrljunga, Umeå kommun, Härnösands kommun, Skellefteå kommun, Linköpings Kommun, Kyrka arbetsliv i Linköpings stift, Nyköpings folkhögskola, Riksföreningen Särvuxpedagogerna, Kerstin Lundin Hagblom, Komvux Sjöbo, Liljeholmens folkhögskola, Alma folkhögskola, LO-facken i Göteborg, Östergötlands bildningsförbund, Östsam, Arbetsförmedlingsnämnden i Valdemarsvik, Ålsta folkhögskola, Sollefteå Kommun, Sveriges Utbildningsradio, ABF Ludvika/LO, LO-sektionen i Haninge/Tyresö, Kjesäter folkhögskola, SISU Idrottsutbildarna, Glesbygdsverket, Komvux i Visby, Komvux i Eskilstuna, Viskadalens folkhögskola, Höglandsrådet, Lindesbergs kommun, Härnösands folkhögskola, Arbetsmarknadsnämnden, SVERD (Sveriges riksorganisation för distansutbildning), Upplands-Bro Kommun och Jan Boström (rektor, komvux Gotland).

Förteckning av deltagare vid remissmöte med anledning av Statskontorets rapport (Statskontoret 2000:27)

Prop. 2000/01:72
Bilaga 2

Statens skolverk, Folkbildningsrådet, Högskoleverket, Internationella programkontoret, Centrala studiestödsnämnden, Nationellt centrum för sfi och svenska som andraspråk, Diskrimineringsombudsmannen, Integrationsverket, Arbetsmarknadsstyrelsen, Borås kommun, Eskilstuna kommun, Gnosjö kommun, Göteborgs kommun, Jokkmokks kommun, Malmö kommun, Linköpings kommun, Sandvikens kommun, Tyresö kommun, Uppsala kommun, Örebro kommun, Svenska Kommunförbundet, Sveriges Akademikers Centralorganisation, Tjänstemännens Centralorganisation, Landsorganisationen i Sverige, Skolledarna, Rvux, Riksförbundet Internationella Föreningen för Invandrarkvinnor, Somaliska riksförbundet i Sverige och Sverigefinska Riksförbundet

Dessutom har skrivelser inkommit från Riksrevisionsverket, Integrationsverket, Jokkmokks kommun, Trelleborgs kommun, Svenska Arbetsgivareföreningen, Tjänstemännens Centralorganisation, Föreningen för Utländska Akademiker, Internationella Juriſter i Sverige samt Lernia.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 22 februari 2001

Närvarande: statsrådet Hjelm-Wallén, ordförande och statsråden Thalén, Winberg, Ulvskog, von Sydow, Klingvall, Pagrotsky, Östros, Engqvist, Rosengren, Larsson, Wärnersson, Lejon, Lövdén, Ringholm, Bodström

Föredragande: statsrådet Ingegerd Wärnersson

Regeringen beslutar proposition 2000/01:72 Vuxnas lärande och utvecklingen av vuxenutbildningen